

MKR-SAK 02/01

REFERATSAKER

- a) Protokoll for møte i Teologisk Nemnd 20.-21.09.00
- b) Protokoll for møte i KISP 12.-13.10.00
- c) Protokoll fra møte i prosjektkomiteen for KUI 21.11.00
- d) Samarbeidsråd for Menighet og Misjon:
 - Referat fra møte 23.08.00
 - Referat fra møte 26.09.00
 - Referat fra møte 07.12.2000
- e) Referat fra møte 20.11.00 med samarbeidspartnere i prosjektet Internasjonalt arbeid i Hamar bispedømme
- f) Referat fra møte i ressursgruppen for dialog mellom Romanifolkets Landsforening og Den norske kirke, etterfulgt av møte mellom Romanifolkets landsforening og tidligere ansatte i Norsk misjon blant hjemløse 17.08.00 og 14.12.00

Storsamfunn og minoritet v/Bjørn Hvinden

Referat fra møte i ressursgruppen for dialog mellom Romanifolkets Landsforening og Den norske kirke 14.12.00
- g) Samarbeid med IECLB
- h) KM-saker:
 - Etisk Handel (KM-sak 13/00)
 - Brev til ELCJ
- i) *Referat fra møte i LWFs Nasjonalkomite 04.12.00 (følger vedlagt)*
- j) *Referat fra prosjektgruppemøte: "Guds menighet – jordens største under" 29.01.01 (følger vedlagt)*

PROTOKOLL FOR MØTE I TEOLOGISK NEMD
UNDER
MELLOMKYRKJELEG RÅD FOR DEN NORSKE
KYRKJA
20./21.09.2000, KIRKENS HUS, OSLO

Til stades:

Fra TN: Jan-Olav Henriksen, Aud Tønnesen, Ragnhild Jepsen, Olav Fykse Tveit, Arve Brunvoll, Per Oskar Kjølaas og Odd-Magne Bakke

Fra sekretariatet:

Førstekonsulent Joar Haga, MKR; ass. generalsekretær Ørnulf Steen (sak 5/99 og 6/99) og generalsekretær Stig Utne (sak 3/00, 8/00 og 10/00)

Forfall:

Marianne Bjelland Kartzow, Geir Hellemo, Elena Eika, Ernst Baasland og Laila Riksåsen Dahl.

Møtet vart opna med ei liturgisk samling i kapellet v/Joar Haga.

Innkalling, sakliste og dagsorden vart godkjend.

TN-sak 1/00 PROTOKOLL

a.) Protokoll frå møte i TN 5./6.11.00

Vedtak:

Protokollen vert godkjent.

TN-sak 2/00 REFERATSAKER

- a) Protokoll frå møte i Mellomkyrkjeleg Råd 11./12.02.00
- b) Protokoll frå møte i Mellomkyrkjeleg Råd 29./30.08.00
- c) Protokoll frå møte i Nemnd for økumenisk samarbeid og misjon 2./3.11.99
- d) Protokoll frå møte i Komitéen for internasjonale spørsmål 30./31.03.00

Vedtak:

Referata vert tekne til etterretning.

TN-sak 3/00**RAPPORTER/ORIENTERING**

- a) Rapport frå LVF sitt rådsmøte i Finland 14.-21.06.00 v/Stig Utne
- b) Muntleg orientering om planleggjing av kosultasjon for VELKD + Nordiske kyrkjer v/Stig Utne
- c) Rapport frå "Tiår mot vold" v/KISP-konsulent Hans Morten Haugen
- d) Rapport frå Porvoo Contact Group v/TN-konsulent Joar Haga
- e) Rapport frå Poorvo Theological Conference i Durham v/Jan-Olav Henriksen
- f) Orientering om underteikning av Leuenbergkonkordien v/Olav Fykse Tveit
- g) Rapport frå møte i Leuenberg eksekutivkomitè 15.-17.6.00 v/Olav Fykse Tveit
- h) "The Waterloo Declaration". Luthersk-anglikansk felleserklæring i Canada
- i) Rapport frå møte i Faith and Order v/Turid K. Seim
- j) Referat frå møte i KATLUSA
- k) Referat frå møte i MILUSA
- l) Referat frå møte i METLUSA
- m) Dokumentet "Dominus Iesus" frå Vatikanet

Vedtak:

- 1) *TN takkar for rapportane og orienteringane.*
- 2) *Rapportane vert tekne til etterretning.*
- 3) *TN ynskjer velkomen eit innspel frå MKR om handsaming av teologiske spørsmål i høve til Den norske kyrkja sitt arbeid med saken "Tiår mot vold".*

TN-sak 4/00 CHARTA ECUMENICA

Følgnde forslag til uttalelse lå til grunn for TNs drøfting:

- a) Forslag til svar frå Dnk / TN
- b) KISP-uttale
- c) NTSF-handsaming
- d) Charta Ecumenica

Vedtak:

TN godkjenner forslag a) som eit svar frå Dnk til Charta Ecumenica, med dei tillegga og endringane som vart drøfta på møtet.

TN-sak 5/00**LUTHERSKE KYRKJER MELLOM EPISKOPALE OG IKKJE-EPISKOPALE KYRKJER**

- a) Rapport frå konsultasjon i Geneve 25. august 2000

Nemnda uttrykte glede over at Dnk si avgjersle med å vere med i fellesskapa Leuenberg og Porvoo samstundes, vart forstått i fleire ulike kyrkjesamfunn. Denne stillinga gjer at Dnk kan vere brubyggjar mellom episkopale og ikkje-episkopale kyrkjer, nemleg at ein ser episkopatet som eit middel – og ikkje eit vilkår– til kyrkjeleg einskap. Samstundes ser nemnda også farer med ein luthersk teologi som ikkje reflekterer tradisjonen og den rolla dei historiske kjensgjerningane verkar inn på teologisk refleksjon. Korleis handterer ein t.d. at allereie i eit dokument datert AD 115 fins ein tredelt embetsstruktur?

Nemnda peika også på at det historiske episkopatet er eit breitt felt med mange undertema. Det kan hende at ein diskuterer eit anna spørsmål enn det som kjem fram i dagen. Nemnda framheva at det er naudsynt å nytte stor presisjon når ein fører samtalar om dette.

For det tredje meiner nemnda at det er viktig å halde fast ved kva "synleg einskap" tyder og kva ein vil med denne einskapen. Ein kan ikkje skapa nokon annan einskap enn den som er gjeven i Kristus. På den andre sida kan ein realisere den allereie foreliggjande einskapen på ein betre måte. Nemnda vil peike på at det å skape tillit – "accountability" – i relasjonar med andre kyrkjer er eit prioritert område i dette høve.

Vedtak:

- 1) *TN takkar for orienteringa.*
- 2) *TN ynskjer å fortsette drøftinga kring kompatibilitetsspørsmålet i samband med Ekklesiologiprojektet, sak 6/00.*
- 3) *TN fann grunn til å reise spørsmål om korleis medlemmene av Bispemøtet forstår / vurderer den historiske suksesjonen til episkopatet.*

TN-sak 6/00

EKKLESIOLOGIPROSJEKTET

- a) "The Church as Sacrament", Jan-Olav Henriksen
- b) "Kjønn og kyrkje", Aud V. Tønnessen
- c) "Communio og nattverden. Eit luthersk bidrag", Olav F. Tveit
- d) "Liturgi og einskap", Arve Brunvoll
- e) "Unity in diversity", Geir Hellemo

Nemnda drøfta innhaldet i dei einskilde notata. Det var semje om ein metode for vidare arbeid: Ein affirmativ haldning til spørsmål som dokumentet "The nature and purpose of the church" tek opp, men ei tydeleggjering på kva for premiss slike spørsmål er mulige å handtere konstruktivt innafor vår konfesjonelle ramme. Fylgjande moment kom fram under samtalen:

- Kyrkja aktualiserer ikkje sin eigen eksistens gjennom sakramenta, men er mottakar og kanal for nåden som Gud gjer til verda.
- Ein etterlyser soningsverket si tyding for forløyisinga av heile skaparverket.
- Det er naudsynt med eit tydeleg skilje mellom Kristus og kyrkja. Kyrkja vert ikkje eitt med Kristus i kraft av sine strukturar og organisering, men i det ho samlest om nådemidlene.
- Kristologien i Efeserbrevet som "The nature and purpose of the Church" referer til, reflekterer ein bestemt historisk situasjon som ikkje gjer normative svar til alle spørsmål ein har i kjønnsproblematikken i dag. Kjønn er korkje kvalifikasjon eller diskvalifikasjon til teneste.
- Dersom ein nyttar kroppsmetaforen i ekklesiologisk samanheng, er det viktig å vere tydeleg på kva ein nyttar han til. Også innafor skriftmaterialet i NT er det skilnad på korleis ein bruker "Kristi kropp".
- Ein kan ikkje tilskrive Kristi mannlegdom nokon rolle i soteriologiske spørsmål. Her er det kun hans menneskelege natur som er relevant. Kristus kunne kommet som kvinne.
- Nemnda ynskjer å sjå på episkopatet i ljøs av kjønnskritikken.
- Liturgisk pluralisme treng ikkje å vere motsetnad til liturgi som einskap, dersom ikkje liturgiar fungerer som kyrkjesplittande mot-liturgiar. Dei fleste kontekstuelle liturgiane held fast ved den gamle overleverte *ordo*.

- Utvatna liturgisk språk kan tilsløre usemje.
- Då den nye liturgien vart innført i Noreg i 1977, førte det *de facto* til splitting fleire stader i Nord-Noreg.

Vedtak:

- 1) *TN takkar for innspela.*
- 2) *TN sine medlemmer arbeider vidare med notata i ljøs av drøftinga, og gjør disse ferdig slik at de kan foreligge i sekretariatet innen 15. januar 2001. TNs sekretær koordinerer dette arbeidet i høve til dei momenta som kom fram på møtet, og dei personane som hadde meldt forfall.*
- 3) *TN tek sikte på å utarbeide eitt utkast til samlet uttalelse før neste møte.*

TN-sak 7/00

NORDISK NETTVERK FOR FAITH AND ORDER

Vedtak:

- 1) *TN ser positivt på tiltak for å sikre og oppretthalde kontakten mellom representantar i Faith and Order og medlemmer av dei nordiske kyrkjene.*
- 2) *TN ser det imidlertid som nødvendig å klargjere relasjonen mellom representanten frå Noreg i F&O sin Standing Committee og nettverket sine medlemmer.*
- 3) *TN mener også det er nødvendig å avklare nettverket si arbeidsform og antall medlemmer noko nærare, før ein tek stilling til korleis Den norske kyrkja skal engasjere seg i nettverket. Det er ein viktig forutsetnad at nettverket ikke fører til at same sakene vert handsama i for mange ulike instansar.*

TN-sak 8/00

FELLES PÅSKEFEIRING 2001

- a) Protokoll frå sak 6/98 i Teologisk Nemnd
- b) Protokoll frå sak 11/98 på Kyrkjemøtet

Vedtak:

- 1) *TN ser den felles påsketida som eit eineståande høve til fordjuping av fellesskapet i Kristus.*
- 2) *TN ber MKR sikre at saka blir fulgt opp, gjerne med ei felleskyrkjeleg markering.*
- 3) *Dersom det kjem konkrete innspel frå LVF eller KV, vil TN fylgje opp dette.*

TN-sak 9/00

NORDISK LUTHERSK-KATOLSK DIALOG

- a) Brev frå repr. for nordisk luthersk-rom. katolsk dialoggruppe
- b) Vedtak på kyrkjemøtet 15/97
- c) Rapport frå LVF sitt møte i Finland om å fylgje opp Felleseklæringa om rettferdiggjering

Vedtak:

- 1) *TN støtter opprettinga av ei nordisk gruppe som skal arbeide med luthersk-katolsk dialog.*
- 2) *TN ser dette som eit initiativ til å videreføre læresamtalar mellom lutheranarar og katolikkar i Norden.*
- 3) *TN ber om at sekretariatet utarbeider eit forslag til organisering og strukturering av dette arbeidet, med særskild syn for KATLUSA si rolle.*

4) *TN går ut frå at arbeid med "Felleserklæring om rettferdiggjørelseslæren" vert ein sentral del av dialogen.*

TN-sak 10/00 METLUSA

Vedtak:

- 1) *TN vil uttrykke anerkjennelse for arbeidet som er gjort etter "Nådens Fellesskap" vart vedteke.*
- 2) *TN ber METLUSA om å vidareføre implementeringa av "Nådens Fellesskap".*
- 3) *TN nominerer Kari Veiteberg som Dnk sitt lærde medlem i METLUSA og ber sekretariatet i samråd med NØM-leder forslå for MKR hvem som skal være Dnk sitt leke medlem.*

TN-sak 11/00 VIDARE ARBEID/MØTEDATOAR 2001

Vedtak:

TN held vårmøte 2001 frå tysdag 3. til onsdag 4. april.

MEDLEMMER I KISP

Dato	Vår ref.	Deres ref.	Deres dato
25.10.00	00/151-10 HMH		

Protokoll fra møtet i Komiteen for internasjonale spørsmål (KISP) under Mellomkirkelig råd for Den norske kirke torsdag 12. og fredag 13. oktober 2000

Til stede: Karin Dokken, Eilert Rostrup, Hilde Salvesen, Ulla Schmidt, Sturla Stålsett (leder), Knut Yngvar Sønstegaard, Stein Villumstad,

Observatører fra Kirkens U-landsinformasjon: Vebjørn Horsfjord, Raag Rolfsen (bare fredag)

Observatør fra Norges Kristne Råd: Lars Erik Nordby

Observatør fra Menneskerettighetsutvalget: Einar Tjelle (bare torsdag)

Meldt forfall: Olav Skjevesland, Anne Wuolab, Anne Lene Tangen Aarflot

Fra sekretariatet: Hans Morten Haugen, Stig Utnem (sak), Ørnulf Steen (sak), Joar Haga

Inviterte gjester:

Olle Törnquist, professor ved Senter for Utvikling og miljø ved Universitetet i Oslo
Tore Lindholm, forsker ved Institutt for menneskerettigheter ved Universitetet i Oslo
Stein Batalden, rådgiver i Samferdselsdepartementet
Kjersti Finholt, forskningssjef i Framtiden i Våre Hender
Ranfrid Thelle, Post-doc-stipendiat ved Det Teologiske Fakultet, Universitetet i Oslo
Anne Kristin Sydnes, Utviklingsminister, samt Bjørn Brede Hansen og Erik Leikvoll, UD

Under seminaret torsdag ettermiddag – i forkant av KISP-møtet:

Kristine Fiskeset og Henriette Andresen fra Furuset menighets nattkafe
Per Isdal, psykolog og voldsterapeut, Alternativ til vold
Elisabeth Torp, Daglig leder ved Kirkens Ressurssenter mot vold og seksuelle overgrep
Terje Auli, fengselsprest ved Oslo Kretsfengsel
Stein Villumstad, Kirkens Nødhjelp og Commission of the Churches on International Affairs

Møtet ble åpnet med en kort andakt og med at Hilde, Knut Yngvar og Vebjørn ble ønsket velkommen som nye KISP-medlemmer.

15/00: GODKJENNING AV INNKALLING OG DAGSORDEN

Som følge av den dramatiske utviklingen i Midt-Østen ble det vedtatt å sette denne saken opp på dagsordenen. Det var også et ønske om at saken om sanksjoner mot Burma ble tatt opp som en egen sak. I tillegg ble det gitt åpning for at KISP kunne komme med en uttalelse vedrørende det norske medlemsskapet i FNs Sikkerhetsråd. Derimot var det ikke behov for å diskutere saken om Stortingsmeldingen om nasjonale minoriteter i det omfanget som var indikert. For øvrig kom det ingen innvendinger.

Vedtak: Dagsorden og innkalling til møtet 12. og 13. oktober godkjennes med endringer.

16/00: GODKJENNING AV PROTOKOLL FRA MØTET 30 OG 31.MARS

Det kom ingen innvendinger til protokollen.

Vedtak: Protokoll fra møtet 30. og 31.mars godkjennes

17/00: REFERATER

Sakspapirer:

- a) KISP/AU: Protokoller fra møter 19.mai og 23.august
- b) Mellomkirkelig råd: Protokoll fra møtet 29. og 30. august
- c) Menneskerettighetsutvalget: Protokoller fra møter 8.mai, 5.juni, 21.august og 2.oktober
- d) Kirkens U-landsinformasjon: Protokoll fra møte 13.juni, 18.september, samt årsplan for 2001

Det ble kommentert til sak KISP/AU 18/00 om Ecumenical Alliance for Global Advocacy. Dette forumet skal stiftes antakelig 10.desember, og Kirkens Nødhjelp har spilt inn tre saker som det særlig bør arbeides med: Håndvåpen, avgift på valutahandel og HIV / AIDS.

Også til MKR-protokollen ble det reist noen kommentarer:

15/00a om Etisk Handel: Det tas sikte på et stiftelsesmøte den 27.november

17/00 om Tiår mot vold: Det ble orientert fra seminaret som hadde vært tidligere på dagen

Vedtak: KISP tar referatene til etterretning

18/00: RAPPORTER

Sakspapirer:

- a) Rapport av Hans Morten Haugen: Rapport fra reise til kristne gjestehus i Syria og Libanon 31.august – 7.september
- b) Utdrag fra rapport av Aage Müller-Nilsen fra reise til Serbia 30.08-13.09. 2000

Vedtak: KISP tar rapportene til orientering.

19/00: UTVALGTE SKRIV

Sakspapirer:

- a) Rapport om norsk flyktninge- og asylpolitikk, til nordisk flyktningekonsultasjon
- b) Brev til Anders Hvide om hvorvidt urfolks interesser blir ivaretatt i nikkel-prosjektet på Mindoro, Filipinene
- c) Forslag om innføring av sanksjoner mot Burma, vedlagt uttalelsen ”Sanksjoner som utenrikspolitisk virkemiddel”
- d) Invitasjon til seminar om Angola 10.oktober

Det ble vedtatt å ta ut saken om sanksjoner mot Burma som egen sak, for øvrig var det ingen kommentarer

Vedtak: KISP tar skrivenne til orientering.

20/00: OPPNEVNINGER

Sakspapirer: Presentasjon av kandidat til Menneskerettighetsutvalget, lagt fram på møtet i Utvalget den 2.oktober. Det kom ingen innvendinger til forslaget fra Mr-utvalget.

Vedtak: KISP oppnevner Marit Sørheim som medlem i Menneskerettighetsutvalget for 4 år

21/00: INDONESIA – SEPARATISME OG RELIGIONSHAT

Sakspapirer: Brev fra Kirkenes Verdensråd til Indonesias minister ved FN i Geneve, artikkel fra The Economist og forslag til uttalelse var sendt ut.

Olle Törnquist gav et historisk overblikk over situasjonen i Indonesia:

Korrupsjon og menneskerettigheter:

Törnquist holdt fram at selv om korrupsjon kanskje er det viktigste temaet i mediabildet, er utbredelsen av korrupsjon ikke det viktigste for samfunnsmessig stabilitet. I dette lyset er det grunn til å stille spørsmål ved hvorfor anklagen som ble reist mot president Suharto begrenset seg til korrupsjon når hans delaktighet i andre overgrep har fått så langt alvorligere konsekvenser. Den statlige sanksjonerte volden viser ingen tegn til opphør.

Føderalisme: Debatten om føderalisme i Indonesia skaper umiddelbart assosiasjoner til kolonitiden, da Nederlandsk Øst-India ble styrt med en meget svak sentralregjering. Törnquist så ikke føderalisme som en heldig debatt i dagens Indonesia, selv om han understreket at provinsenes ulike løsrivelseskrav har ulik fokerettslig legitimitet.

Demokratiets forutsetninger i Indonesia: Demokratiske bevegelser har aldri hatt sterk folkelig forankring. I svært stor grad har disse bevegelsene vært et eliteprosjekt, og de er det fortsatt i dag. I tillegg er det viktig å merke seg at demokratibetingelser ble reist av det internasjonale samfunn med tyngde først etter at studentopprøret var i ferd med å tvinge tidligere president Suharto til å gå av.

Den indonesiske formen av islam: Törnquist presenterte Indonesias ulike former for islam:

De ekstreme: Disse gruppene har opplevd vekst, og det er ikke mulig gjennomføre en så omfattende mobilisering uten at de henter støtte både fra den politiske og økonomiske eliten

De moderate statsbyggerne: Ledet av Armin Rais har disse forsøkt å levere premisser til demokratidebatten, men har i liten grad noen masseoppslutning.

De tradisjonalistiske: Ledet av nåværende president Wahid har disse utviklet seg til å bli den eneste massebevegelsen i Indonesia. Wahid er en lur politiker som bruker religionen.

Det ble i samtalen gitt noen synspunkter på den norske menneskerettighetsdialogen med Indonesia. Tore Lindholm forklarte kort hva som er på gang i regi av Oslokoalisjonen for tros- og livssynsfrihet. Det ble også drøftet betingelsene for et regimeskifte. Til dette ble det pekt på at det ikke umiddelbart framstår noen ny sterk leder, og at de militære er svake. I tillegg ble det pekt på at fortsatt lever sårene fra massakrene på 60-tallet, og at en sannhets- og forsoningsprosess må startes for å sikre samfunnsmessig stabilitet. KISP opplevde ikke at tiden var moden for å avgi noe uttalelse, men ba om at prosessen blir fulgt videre.

Vedtak:

- 1) KISP takker for redegjørelsen!
- 2) KISP ber om at det settes av tid i sekretariatet til å arbeide fram mot en sterkere kirkelig og flerreligiøs deltakelse i arbeidet med å fremme sameksistens og forsoning i Indonesia

22/00: HVA ER SAMMENHENGEN MELLOM ØKT HANDEL OG MILJØPROBLEMER? FOKUS PÅ ARBEIDET MED EN INTERNASJONAL AVGIFT PÅ FLYDRIVSTOFF

Sakspapirer:

- a) Utdrag fra "Global Public Goods", utgitt av UNDP
- b) Utdrag fra St.meld 38 (1996-97): Norsk Luftfartsplan 1998-2007
- c) Utdrag fra en rapport om konkurransevilkår i luftfartsnæringen: "Om betydningen av skatter, avgifter og gebyrer for luftfartens konkurransevilkår"

Stein Batalden deltar i arbeidsgruppen om markedsbaserte tiltak for å redusere CO₂-utslipp i miljøkomiteen i Den internasjonale flyorganisasjonen under FN, ICAO. Målet med denne gruppen og de andre gruppenes arbeid er å legge fram forslag på ICAOs Generalforsamling høsten 2001, og det er betydelige utfordringer man står overfor.

Ett eksempel på hvor vanskelig dette arbeidet er, kan vises fra Norges egne erfaringer med en innføring av en CO₂-avgift både på nasjonale og internasjonale flygninger fra 1.1.99. Den internasjonale avgiften ble vurdert å være i samsvar med Chicagokonvensjonen, som regulerer internasjonal flytrafikk, men det viste seg etterpå at denne avgiften ikke var mulig å forene med Norges mange bilaterale flyoverenskomster. Den måtte derfor avvikles.

Batalden viste at flytrafikken står for 3 prosent av alle CO₂-utslipp til atmosfæren, mens biltrafikk står for 18 prosent. Likevel er det grunn til å tro at CO₂-konsentrasjon langt oppe i atmosfæren er farligere for den globale oppvarmingen enn konsentrasjoner nær bakken. Forhandlingene om CO₂-reduksjon, blant annet i Kyotoprotokollen, gir ikke direkte kvantitative forpliktelser for flynæringen, men ICAO er nevnt i Kyotoprotokollen. Det viser seg i forhandlingene at Europa er mer positive til avgifter, mens USA i større grad ønsker kvoter som markedsbaserte tiltak.

Vedtak:

- 1) KISP takker for redegjørelsen!
- 2) KISP støtter arbeidet for en internasjonal avgift på flybensin. Det bør søkes mekanismer som sørger for at belastningen på selskaper i rike land blir større enn belastningen for selskaper i fattige land.

23/00:KYOTOPROTOKOLLEN: HVOR FLEKSIBEL KAN GJENNOMFØRINGEN BLI

- Sakspapirer: a) Uttalelse: "Norges etterlevelse av forpliktelsene fra Kyotoprotokollen"
 b) Artikkel fra Cicerone: "Kyotoprotokollen og karbonbinding – gull og grønne skoger?"
 c) Artikkel fra Cicerone: "Grønne skoger og norsk industri"
 d) Kommentar fra Dagens Næringsliv 18.09: "Klima på tilbud"
 e) Forslag til uttalelse: "Ja til miljøavgifter og en robust klimaavtale"

Kjersti Finholt stilte som innledning to spørsmål: "hvem rammes?" og "hvem har ansvaret?" Hun pekte særlig på at u-land er avhengige av jordbruk, og at klimaendringer av denne grunn vil ha stor betydning. Hun pekte også på at det finnes færre ressurser til å bøte på de skadene som måtte komme, og at sykdommer i tropiske strøk kan spres lettere. I tillegg er det i tropiske og subtropiske områder at det vil mest dramatiske endringer i været. Særlig utsatte blir øystatene, men generelt er det beregnet at u-land er omtrent dobbelt så sårbare som i-land.

Det ble også kort redegjort for forskjellen mellom Klimakonvensjonen og Kyotoprotokollen. Kyotoprotokollen gjelder bare for de rike statene, og mange spør seg hva som skal skje når Kyotoprotokollens virkeperiode er over i 2012. Samlet tar Kyotoprotokollen sikte på en reduksjon på 5,2 prosent i 2008-2012 sammenlignet med 1990, mens Norge tillates å øke utslippene med 1 prosent i den samme perioden – som en følge av vår energi- og industristruktur.

Finholt orienterte også kort om de såkalte fleksible gjennomføringsmekanismene i Kyotoprotokollen. Her ble det pekt på at det var mange usikkerhetsmomenter knyttet til framskrivningen av utslipp innenfor den Grønne utviklingsmekanismen (CDM) og at utslippene faktisk kan tillates å øke betydelig. Forhandlingene i Haag i november er usikre.

Vedtak:

- 1) KISP takker for redegjørelsen!

- 2) KISP vedtar uttalelsen "Miljøpolitikk i revers?", og ber om at den utdypes i et brev til relevante myndigheter i forkant av neste forhandlingsrunde.

24/00: SIKKERHET OG SÅRBARHET

Sakspapirer:

- a) Rapport fra arbeidsgruppen, supplert med KISP-leder
- b) Invitasjon til seminar i Bergen i regi av feltprestkorpset 17.-18.oktober 2000

Arbeidsgruppen redegjorde for arbeidet. Det ble gitt svært positive tilbakemeldinger på produktet så langt. Særlig ble det understreket at det sentrale perspektivet var godt ivaretatt, med noen få unntak. Derfor ble det bedt om det var mulig å få tydeliggjort det etiske enda bedre i de delene som var mer sikkerhetsorienterte. I tillegg ble det understreket at sårbarhet og sikkerhet-dikotomien burde kunne anvendes på rettferd krig-punktene for å tydeliggjøre at vi endre de helt grunnleggende perspektivene.

Også bruken av begrepet "humanitær intervensjon" ble det stilt spørsmålsteget ved. På bakgrunn av den debatten som har foregått, kunne dette begrepet vært drøftet i noe større grad. Til slutt ble det spurt om farene ved økt anvendelse av det utvidede sikkerhetsbegrepet var tydelig nok reflektert i utredningen. Det ble understreket at dokumentet bør være klart helst innen utgangen av november.

Vedtak:

- 1) KISP gir sin tilslutning til utredningen "Sårbarhet og sikkerhet. Et bakgrunnsdokument om aktuelle sikkerhetspolitiske utfordringer i etisk og teologisk perspektiv."
- 2) KISP ber om at relevante deler av dokumentet oversettes til engelsk og bringes videre inn i prosessen om etikk og militærmakt i regi av Kirkenes Verdensråd
- 3) KISP ber om at det legges til rette for en utgivelse av utredningen som et grunnlags- og ressursdokument i Det økumeniske tiåret mot vold, eventuelt i samarbeid med Kirkens U-landsinformasjon

25/00: NASJONALE MINORITETER I NORGE

I forkant var det delt ut et brev fra Kirkerådet og Mellomkirkelig råd med innspill til regjeringens Stortingsmelding om nasjonale minoriteter, og et brev med statutter fra Stiftelsen romanifolket / taterne. Som følge av dårlig tid, ble det ikke anledning til å ta opp saken på dette møtet.

26/00: INNFØRING I FN-KONFERANSEN "FINANSIERING FOR UTVIKLING"

Sakspapirer:

- a) Presentasjon av agendaen
- b) Oversikt av KISP-konsulentene: Sentrale arbeidsområder innenfor de seks hovedsakene

Statsråd Anne Kristin Sydnes informerte om det arbeidet som er gjort for å kunne avholde en større FN-konferanse i 2001 om finansspørsmål - et tema som tradisjonelt er diskutert i Verdensbanken, Pengefondet og andre fora. Hun framholdt det som en milepæl, og understreket at Norge har store forventninger til konferansen. Samtidig viste hun til at det var flere temaer som kunne skape konflikt, som bistandsoverføringer, vedtak som vil svekke Verdensbanken og Pengefondet, samt krav om ensidig og betingelsesløs gjeldssletting. Hun viste også til den pågående debatten om binding av bistand, som viser seg å være ineffektivt

I samband med punktet om ny kapital nasjonalt, ble det pekt på at mange land har et svært dårlig skattesystem, og at IMF er av de institusjoner som kan bidra til å få dette på plass. Samtidig understreket Sydnes betydningen av et sterkt FN på landnivå. Samtidig understreket hun betydningen av samarbeid globalt og regionalt, og betydningen av at landene selv må ha robuste strategier for fattigdomsreduksjon.

I samtalen etterpå framholdt Sydnes at bistandsbudsjettet viser en betydelig økning, og at det er nok gode prosjekter som kan bidra til fortsatt økte norske overføringer. Hun framholdt videre at miljødimensjonen var godt ivaretatt i Utenriksdepartementets budsjett, og at budsjettarbeidet ble gjort ut fra prinsipielle overveielser, ikke de til enhver tid rådende strømninger i opinionen.

Det ble fra sekretariatets side også vist til den tydelige rollen Kirkenes Verdensråd spiller for å fremme alternativ tenkning til den rådende markedstenkingen. Til sist ble det fra KISPs side beklaget at dette viktige arbeidsfeltet var så lite synlig i offentligheten.

Vedtak:

- 1) KISP takker for redegjørelsen!
- 2) KISP vil arbeide videre med temaene for denne konferansen
- 3) KISP understreker de følgende oppgavene som særlig relevante:
 - Regionalt samarbeid
 - HIV/AIDS
 - Gjeldssletting og –håndtering
 - Utviklingsbistand som forebyggende arbeid og fredsarbeid

27/00: ARVEN ETTER MILITÆRDIKTATURER I LATIN-AMERIKA

Som sakspapir var sendt ut artikkelen: ”Den militære arven”, av Hilde Salvesen og Ranveig Jørgensen, i Latinamerika-årboka 2000/2001.

Hilde Salvesen, forsker på PRIO (nyvalgt medlem i KISP) holdt en engasjerende innledning over et bredt tema. Hun pekte på at det har skjedd en betydelig endring bare i løpet av 20 år, men at de militære fortsatt har en svært aktiv rolle i det politiske liv. Hun viste også til de mange nasjonale sannhets- og forsoningsprosesser som har skjedd, ofte med kirkene som sentrale premissleverandører.

Salvesen pekte på at de fleste land har opplevd en reduksjon i militærutgiftenes andel av BNP, men i land som Ecuador, Colombia og Mexico har andelen økt de siste årene. Hun pekte videre på at de militære har den svakeste politiske makt i de landene hvor de styrte under dekretet under diktaturperioden. I de landene hvor de militære var delaktige i å skrive og vedta ny Grunnlov, slik tilfellet var i Chile, har de i langt større grad maktet å bevare sine tidligere maktposisjoner.

Det største problemet – og samtidig den klareste arven – er det utbredte problemet med straffefrihet i landene. Samtidig pekte Salvesen på en rekke prosesser for å stille tidligere diktatorer til ansvar for overgrep. Særlig interessant er Videla, som var diktator i store deler av Juntaregimet i Argentina. Han er nå under arrest for kidnapping av barn, en forbrytelse som ikke er dekket av amnestiloven. I mange land er problemet med straffrihet fortsatt utbredt.

Salvesen viste også til at de militære blir satt til å utføre nye oppgaver. Dette kan illustreres med oppbyggingen av en anti-narkotikaenhet i den colomianske hæren, et arbeid som tidligere lå til politiet. Det er det utvidede sikkerhetsbegrep som nå er det viktigste

legitimeringsgrunnlag for militær inngripen mens det tidligere var den nasjonale sikkerhetsdoktrinen. Militæret fortsetter dermed å spille en rolle i en rekke ikke-militære områder, som f.eks. miljøoppgaver, infrastruktur mm.

Vedtak:

- 1) KISP takker for redegjørelsen!
- 2) KISP ber om at arbeidet for å fremme et sivil, menneskerettslig samfunn blir gitt prioritet innenfor Tiår mot vold, i Latin-Amerika i samarbeid med det regionale kirkerådet, CLAI

28/00: SITUASJONEN I MIDT-ØSTEN

Ranfrid Thelle ble invitert til å innlede om situasjonen – på bakgrunn av hennes tette kontakt med kirker og religiøse sentra. Hun viste til at situasjonen nå er mer alvorlig enn noen gang siden starten på Intifadaen. Mange av de eldre ser klare paralleller til de overgrepene som fant sted i 1948, da palestinerne ble trakassert og truet til å flytte. I dag er alle de selvstyrte områdene omringet, og Israel har langt større forhandlings- og militærmakt enn palestinerne.

KISP ble utfordret til å tale tydelig på bakgrunn av den tiltakende spenningen og uforsonligheten. Det ble understreket at en uttalelse måtte få som sitt siktemål å løfte fram situasjonen for de kristne palestinerne, som nok en gang blir presset og ignorert. Det ble særlig understreket at Mellomkirkelig råd har hatt tett kontakt med både den lutherske og den anglikanske kirken, og at vi har forsøkt å arbeide i det stille, men at vi også må formidle videre det vi blir fortalt av våre søsterkirker. Det ble vist til et brev fra biskop Munib Younan i Den lutherske kirken, samt det arbeidet som er gjort av Delta Internasjonalt på vegne av Norges KFUK-M for å formidle hvordan våre kristne søstre og brødre ser på situasjonen.

Vedtak:

- 1) KISP takker for innledningen!
- 2) KISP vedtar den vedlagte uttalelsen, og ber om at det blir arbeidet med rask spredning av denne.
- 3) KISP ber om å bli holdt orientert om hva kirkene gjør videre for å følge opp det som framkommer i uttalelsen.

29/00: INNFØRING AV SANKSJONER MOT BURMA

Som sakspapir var sendt ut Forslag om innføring av sanksjoner mot Burma, vedlagt uttalelsen "Sanksjoner som utenrikspolitisk virkemiddel". Det var også skrevet et kort notat fra KISP-konsulentene som redegjorde for noen prinsipielle sider ved å gå inn på forslaget. Som bakgrunn kan det nevnes at den mest sannsynlige framgangsmåten er gjennom å fremme et Dok8-forslag, og at prosessen neppe vil være levert til en komite før på nyåret.

Det var enighet om at det burmesiske regimets karakter gjør det lite sannsynlig å forestille seg at det burmesiske folket kan rammes mer enn hva de allerede opplever. Det ble gitt støtte til tenkningen bak "smart sanctions", og det ble understreket at norsk medlemskap i Sikkerhetsrådet gir anledning til å forsøke å bygge bredere allianser.

Vedtak:

- 1) KISP har tidligere behandlet spørsmålet om økonomiske sanksjoner, jfr uttalelsen "Sanksjoner som utenrikspolitisk virkemiddel" fra 1996. Med bakgrunn i de prinsipper og vurderinger som der presenteres, støtter KISP forslaget om at Mellomkirkelig råd slutter seg til arbeidet for en boikott av Burma for å svekke det undertrykkende regimet i landet.

- 2) KISP framholder at det norske medlemsskapet i Sikkerhetsrådet gir god anledning for norske myndigheter til å arbeide med alliansebygging for å sikre en bredest mulig internasjonal støtte til dette forslaget.

30/00: NORSK MEDLEMSSKAP I SIKKERHETSRADET

I forkant av møtet var det utarbeidet et forslag til uttalelse: "Norge i FNs Sikkerhetsråd: En stemme for at densvakes rett er alles sikkerhet". Innholdet i denne uttalelsen ble godt mottatt, men det ble foreslått å føye til konkretiseringer av de generelle prinsippene. KISP/AU ble gitt mandat til å arbeide videre med uttalelsen.

Vedtak:

KISP/AU bearbeider forslaget og sender det ut på høring blant komiteens medlemmer før det endelig vedtas.

31/00: EVENTUELT / NESTE KISP-MØTE

Neste KISP-møte blir 22. og 23. mars 2000

Oslo 16.10.00

Hans Morten Haugen
førstekonsulent

MEDL AV KUIs PROSJEKTKOMITE

Dato	Vår ref.	Deres ref.	Deres dato
21.11.00	00/47-6 VLH		

**Protokoll fra møte i prosjektkomiteen for
Kirkens U-landsinformasjon**

Tirsdag 21.november 2000 kl.14-18 i Kirkens Hus, Oslo

Til stede: Raag Rolfsen (leder), Dag Arne Roum, Knut Finquist, Ivar Johannesen, Kjetil Fretheim (KN), Øystein Østerhus (Global Informasjon) (til kl.1515), Vebjørn L Horsfjord (ref)

Forfall: Inge Kjersti Lindvik, Anne Veiteberg, Heidi Aarvik, Øyvind Mellem

Åpning ved Dag Arne Roum

Sak KUI 31/2000: Protokoll fra møtet 18.09.00

Det var ingen kommentarer til protokollen som var godkjent tidligere.

Vedtak: Protokollen tas til etterretning

Sak KUI 32/2000: Orienteringssaker

a. Kirkemøtet 2000

Daglig leder fortalte kort fra Kirkemøtet, med vekt på saken "Etisk Handel", som var til behandling. Kirkemøtet ga sin tilslutning til sekretariatets anbefalinger om støtte til initiativet som er tatt av Kirkens Nødhjelp sammen med LO og Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon. Changemaker gjorde seg positivt bemerket med sin markering knyttet til etisk profil på investeringene til Opplysningsvesenets Fond. Deres aksjon førte til at saken kom på dagsorden innenfor rammen av Etisk Handel, og Kirkemøtet påla Kirkerådet å arbeide videre for retningslinjer knyttet til menneskerettigheter, arbeiderrettigheter og miljø når det gjelder disse investeringene.

b. Kontakt med NORAD om planer og rapportering

Daglig leder rapporterte kort fra møte og samtaler med NORAD knyttet til fjorårets årsrapport og regnskap samt neste års virksomhetsplan. Enkelte misforståelser i forbindelse med regnskapet synes nå å være oppklart.

c. NORADs prosjekt for organisasjonenes egevaluering

Daglig leder fortalte kort om NORADs prøveprosjekt for egevaluering basert på ferdiglagde spørreskjemaer og behandling av disse i Excel. KUI har sendt ut skjemaer til mottakere av "Alt har sin tid". Svarprosenten er foreløpig lav. Hovedpoenget i denne omgang er å teste ut skjemaet og rapportrutiner. Daglig leder understreket viktigheten av å se positivt på NORADs krav til evaluering, slik at vi kan dra mest mulig nytte av de ressursene som legges ned i arbeidet. Muligheten for å stille krav om utfylling av evalueringsskjema knyttet til tildeling av eksterne prosjektmidler ble også nevnt.

d. KNs fasteaksjon 2001

Kjetil Fretheim informerte kort om Brød for Verden 2001, som er den rette betegnelsen på KNs aksjon i fastetida. Fokus er på Brasil, ungdom og vold, og kjernen er dør-til-dør-innsamling.

e. Konferanse om internasjonal diakoni og misjon

Daglig leder fortalte svært kort fra konferansen i regi av Hamar bispedømmeråd. Han finner det inspirerende og nyttig å delta på noen slike konferanser, ikke minst for å komme i kontakt med folk fra forskjellige typer menigheter.

Sak KUI 32/2000: Regnskapsoversikt oktober 2000

Daglig leder redegjorde for regnskapsoversikten per 31.10, og oppklarte blant annet betydelige feil og uklarheter i den oversikten som var sendt ut. Det store overforbruket under "diverse utgifter" skyldes i hovedsak feilføringer av utgifter som tilhører prosjekter.

Hovedessensen er et underforbruk på omkring kr.65.000,- på lønn og administrasjon, stort sett ballanse for mange av prosjektene, og betydelige underforbruk på "Forbruk og rettferd" og på "Verdens kvinner". Det siste prosjektet omdisponeres til Internasjonal og økumenisk liturgi- og bønnebok. Innenfor Forbruk og rettferd er det rom for flere tiltak i år. Det ble anbefalt å prøve å besøke flere bispedømmekontorer for møter med diakoni-, undervisnings- og misjonskonsulenter. Det har vært få slike møter i år.

Sak KUI 33/2000: Ekstern prosjektsøtte, søknader og rapporter

a. Søknad fra Buskerud krets av KFUK-KFUM om støtte til solidaritetsprosjekter
Komiteen diskuterte søknaden inngående. Tiltaket med utveksling mellom Bangladesh og Norge ble sett på som godt og viktig, og man merket seg at mange personer fra Bangladesh har deltatt i forskjellige aktiviteter i Norge i 2000. Man stilte seg imidlertid spørrende til det store gapet mellom utgifter og inntekter, og prosjektets mangelende evne til å finne støtte eksternt. Generelt ønsker ikke komiteen å gå inn og gi støtte i etterkant. Enkelte av tiltakene faller klart utenfor retningslinjene for prosjektstøtte. Komiteen fant imidlertid å kunne anbefale støtte til seminaret i Bergen og aktiviteter der gjestene som var i Norge i juni deltok på ulike KFUK-KFUM-arrangementer.

Når det gjelder søknaden for prosjekter neste år, må søkeren komme tilbake med en mer konkret søknad seinere.

Vedtak: Prosjektkomiteen støtter tiltaket med kr.10.000,-. Sekretariatet bes om å gjøre uttrykkelig oppmerksom på det spesifiserte formålet for støtten i tildelingsbrevet, samt å følge opp rapporteringen.

b. Rapport fra Kantoren i Ankenes, "Hotell de Tusen Stjerner"

Komiteen sa seg godt fornøyd med rapporten og bemerket at tiltaket hadde klart å skape stor aktivitet på en bred front lokalt

Vedtak: Rapporten tas til etterretning

c. Kirkeakademiet i Øyer: "Den fattige Gud"

Daglig leder fortalte kort at dette tiltaket, som fikk støtte i juni, ble avlyst på grunn av liten påmelding. Støtten er derfor trukket tilbake.

Sak KUI 34/2000: KNs TV-aksjon 2001

Kjetil Fretheim orienterte om KNs TV-aksjon neste år som vil fokusere på sammenhengen mellom aids og fattigdom. Det bygges nå opp et eget sekretariat til aksjonen, men hele organisasjonen vil på ulik måte bli trukket inn i arbeidet. KN ser gjerne at KUI også bidrar til fokus på HIV/aids i kirkelige sammenhenger i det kommende året. Det er viktig først og fremst på grunn av de enorme konsekvensene for utvikling i mange hardt rammede land

Vedtak: KUIs prosjektkomite er glad for at KN er tildelt TV-aksjonen 2001, og for at fokus rettes mot aids og utviklingsspørsmål. Konkret vil KUI samarbeide med KN om disse spørsmålene i arbeidet med U-landssøndagen og Du verden 2001.

Sak KUI 35/2000: Pågående prosjekter

a. Internasjonal og økumenisk liturgi- og bønnebok

Raag Rolfsen informerte kort om arbeidet med prosjektet og fra møtet i arbeidsgruppa tidligere samme dag. Arbeidsgruppa må styrkes på kirkemusikalsk kompetanse. Dessuten er det overvekt av representanter for Den norske kirke, og av menn. Gruppa har lagt arbeidet bredt an, og vil prioritere å søke samarbeid med et forlag om utgivelsen. Tidsplanen kan i tilfelle komme til å bli strukket litt ut i forhold til tidligere planer. Det arbeides med en studietur til Filippinene i slutten av januar.

b. Økumenisk tiår mot vold

Raag Rolfsen orienterte kort om tiåret. Arbeidet er i oppstartfasen i Norge, og vil bli koordinert av Norges Kristne Råd. Det vil bli fokusert på vold nasjonalt og internasjonalt, vold blant unge, i familier, mot kvinner samt strukturell vold. KUI vil finne sin plass i oppgaver knyttet til internasjonale spørsmål.

c. KUIs hjemmesider på internett

Daglig leder informerte kort om ideer for å oppgradere KUIs hjemmesider. På sikt kan/bør det arbeides langs to hovedspor: For det første å etablere KUIs nettsted som en inngangsport til internasjonalt arbeid i regi av Den norske kirke, inkludert vennskapsarbeid, og for det andre med å etablere en database med søkemuligheter på KUIs mangfoldige produksjoner, med vekt på gudstjenestemateriell.

d. Oppfølging av "Sannheten skal gjøre dere fri"

Daglig leder orienterte kort om ideer og planer for nye bruksmåter for materiellet innhentet i tilknytning til Sør-Afrikamessa. Det kan dreie seg om tilrettelegging (for eksempel ved små "syngespill" etc. for barn og ungdom), og produksjon av innøvings-CD sammen med kontaktformidling til musikere som kan delta ved oppføringer. Det bør etableres kontakt med et forlag som kan markedsføre materiellet overfor kirkemusikere.

e. Internasjonal diakoni: Kontakt med utdanningsinstitusjoner

Daglig leder informerte meget kort om kontakt med utdanningsinstitusjoner. Fra komiteen kom det forslag om å prøve å etablere samarbeid med noen av utdanningsinstitusjonene knyttet til produksjon av gudstjenestemateriell.

f. Forbruk og rettferd: På vei mot Kirkemøtet 2001

Daglig leder nevnte kort at forbruk og rettferd-saken skal opp på neste års kirkemøte, og var opptatt av at den bør gjøres til hovedsak i tilknytning til saken "Den åndelige lengsel i vår tid" fra 1999, samt eventuelt ungdomsspørsmål.

g. Konferanse om vennskapsmenigheter

Daglig leder orienterte om kontakt med KN, Norges Kristne Råd, Mellomkirkelig råd og Global Info om konferansen som er omtalt i virksomhetsplanen. Det er stor interesse for en slik konferanse, og alle er villig til å være med, forutsatt at KUI tar koordineringsansvaret. Den siste viktige samarbeidspartneren som foreløpig ikke er kontaktet er NMS. Komiteen var enig om at konferansen bør legges til midten av september for å gi tilstrekkelig tid til planlegging.

Sak KUI 36/2000: Komiteer/redaksjoner til neste års prosjekter

a. Du verden 2001:

GI, KN og KUI oppnevner to medlemmer hver.

Vedtak: Daglig leder er den ene av KUIs representanter. Den andre oppnevnes av sekretariatet i samarbeid med AU.

b. Opplegg til U-landssøndagen 2001:

En komité er i ferd med å bli etablert i Tromsø. Dette arbeidet kan også sees i sammenheng med behovet for en temagudstjeneste knyttet til HIV-problematikk i Internasjonal og økumenisk liturgi- og bønnebok.

Vedtak: Daglig leder i samarbeid med AU oppnevner komiteen.

c. Opplegg til Freds- og Menneskerettighetssøndagen 2001:

Flere muligheter ble drøftet. En ide er å utfordre de kirkelige medarbeiderne fra Bodø-området som nettopp har vært på studietur i Nepal.

Vedtak: Daglig leder i samarbeid med AU oppnevner komiteen

d. Konferanse om vennskapsmenighetsarbeid

Hver av medarrangørene bør stille med ett medlem til komiteen. Siden konferansen er tenkt holdt i Stavangerområdet, er det ønskelig med medlemmer fra området.

Vedtak: Ivar Johannessen deltar sammen med daglig leder i komiteen.

Sak KUI 37/2000: Ny strategiplan

Daglig leder informerte kort. Arbeidet med strategiplan påbegynnes på neste møte.

Sak KUI 38/2000: Nytt navn til KUI (uformell drøfting)

Saken ble drøftet uformelt under den etterfølgende middagen

Sak KUI 39/2000: Eventuelt og neste møte

Det ble uttrykt ønske om at saklisten utfylles med noen korte saksorienteringer for å lette forberedelsen til møtene for dem som ikke følger sakene fra dag til dag.

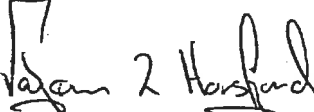
Det var enighet om at vi må sende en julehilsen til Estrid og Sindre i Eritrea

Vedtak: Sekretariatet bes om å utforme og sende en julehilsen fra prosjektkomiteen til Estrid og Sindre.

**Møter våren 2001: tirsdag 20.mars og mandag 11.juni (fellesmøte med Global Info).
Begge dager kl.12-16 (NB: Merk tiden!)**

Etter møtet var det middag på en restaurant i nærheten som en takk til alle for innsatsen i året som har gått.

Raag Rolfsen /s/,
Leder

Vebjørn L. Horsfjord,
daglig leder

REFERAT FRA MØTET I SAMARBEIDSRÅD FOR MENIGHET OG MISJON (SMM) 23.08.00 I KIRKERÅDET

Tilstede:

- Areopagos:
Harald Skarsaune

- Den Norske Israelsmisjon:
Rolf Gunnar Heitmann
Terje Bakke

- Den norske Santalmisjon:
Hans Thore Løvaas

- Den Norske Tibetmisjon:
Gunnar Johnsen

- Det Norske Misjonsselskap:
Kjetil Aano
Bjarte Thorsen

- Kirkerådet:
Erling J. Pettersen

- Bispemøtet:
Forfall: Odd Bondevik

- SMM:
Tore Laugerud
Jorunn Sundby (ref.)

Møtet ble åpnet med andakt v/Hans Thore Løvaas i kapellet.
Innkalling med dagsorden ble godkjent.

Sak SMM 13/00: Referatsaker og informasjoner

- a. Protokollen fra SMM-møtet 03.-04.05.00 ble godkjent.

- b. Nytt fra De sentralkirkelige råd.
Erling Pettersen orienterte fra Kirkerådet.
 - De arbeider med fire utredninger: bemanningsplan for Den norske kirke, stat/kirke utvalget, dåpsopplæringen, økonomimelding.
 - Det er nedsatt en komite som fra september til mars skal arbeide med myndighetsspørsmål i kirken.
 - "Kirken i møte med den åndelige lengsel" vil bli tematisert i Aftenposten

- c. Nytt fra misjonsorganisasjonene.
DnS:
 - har endret sitt vedtak om misjonskonsulenter positivt.
 - arbeider med strategi for det internasjonale arbeidet.

NMS:

- orienterte om Lys og Salt konferansen. Brosjyren delt ut.
- arbeider med omstrukturering og profildokument.
- planlegger rådsmøte for sine internasjonale partnere.

Areopagos:

- arbeider med omorganisering. Hovedavd. vil bli representert i SMM-utvalget

DNT:

- Den nye generalsekretæren, Grete Raddum, tiltrer 1. sept. og vil representere DNT i SMM-utvalget

- d. Misjon i åpenbaringstiden.
Det arbeides videre etter de retningslinjer som ble skissert i prosjektgruppas møte 13.06.00
- e. Pastoral studiesamarbeid nord-sør.
Stipendiet er utlyst med søknadsfrist 15. sept.
- f. Prosjekt "Worshipping ecumenically"
Det er oppnevnt en prosjektgruppe/arbeidsgruppe som skal jobbe med bønner og liturgier fra den verdensvide kirke med henblikk på et ressurshefte til bruk i norske menigheter. SMM organisasjonene har to representanter i gruppa: Asle Bjorvatn og Odd Halvor Moen.

Sak SMM14/00: Prosjektleders rapport og sammendrag av evalueringen i de regionale SMM-utvalg

Bakgrunn: To rapporter lå til grunn for behandlingen av saken:

1. Samarbeidsråd for menighet og misjon 1994–2000 – prosjektleders rapport
2. SMM 1998 – 2000. Sammendrag av evalueringen fra de regionale SMM-utvalg

SMMs behandling:

Rapportene ble behandlet hver for seg.

1. Prosjektleders rapport: Det ble gitt positivt uttrykk for måten rapporten var skrevet på: en klar, kort og riktig beskrivelse. Det ble samtalt litt rundt misjonsforståelse / misjonsteologi i Den norske kirke og i misjonsorganisasjonene. Det kom fram en del kommentarer og spørsmål til rapporten.

Vedtak: SMM gir sin tilslutning til rapporten med de merknader som kom fram under møtet..

2. Sammendrag av evalueringene fra de regionale SMM-utvalg.
Det ble kommentert at det hadde vært en del frustrasjon i bispedømmene på evalueringsskjemaets grundighet. En hver evaluering er en ekstra arbeidsoppgave.

Vedtak: *SMM slutter seg til det sammendraget som er gjort av evalueringene fra de regionale SMM-utvalg.*

Sak SMM 15/00: Innstilling om videreføring av SMM-arbeidet

Bakgrunn: Notat fra prosjektleder /AU: Misjonerende menigheter. Innstilling fra Samarbeidsråd for menighet og misjon.

SMMs behandling: Det ble en del kommentarer, spørsmål og forandringer på innstillingen. Særlig pkt 12 om samarbeidsavtale og finansiering ble gjenstand for diskusjon og strategisk tenkning. Det må være en regional modell med en sentral koordinering. En bør søke å opprettholde den nåværende fordelingsnøkkel mellom organisasjonene.

Vedtak: *Innstillingen er gjennomgått. SMM ber prosjektleder bearbeide den ut i fra de merknader som kom fram under møtet og sende den til medlemmene i SMM / bispedømmene. SMM kommer tilbake til innstillingen på neste møte.*

Sak SMM 16/00: Prosjektlederstillingen

Bakgrunn: Notat fra Hans Thore Løvaas, fungerende leder for SMM.

SMMs behandling: Tore Laugerud var ikke til stede under behandlingen. Det var stor enighet om å beholde en sentral leder for SMM samarbeidet.

Vedtak: *Prosjektlederstillingen for menighet og misjon opphører 31.12.2000. SMM tilbyr Tore Laugerud fast ansettelse i 50 % stilling som daglig leder av SMM fra 01.01.2001 under forutsetning av tilslutning fra de styrende organer. Stillingen plasseres innenfor regulativet til Kirkerådet.*

Sak SMM 17/00: Prosjekt misjonerende menigheter

Bakgrunn: På SMM-møtet 03.-04.05.00 kom det tilbud fra Areopagos om støtte til et mulig prosjekt om utviklingen av misjonerende menigheter med anslagsvis 200.000,- kr. Tore Laugerud /Jorunn Sundby hadde laget et lite notat som grunnlag for en begynnende prosessorientert samtale om form og innhold for et slikt prosjekt.

SMMs behandling: Det kom fram en del ideer / tanker som er skissert nedenfor:

- Viktig å avklare begrepet misjonerende menigheter.
- Få en person/ansatt i samarbeid med en prosjektgruppe til å arbeide ut målsettinger, utvikle modeller og gjennomføre pilotprosjekter

- NMS uttrykte et akutt behov for å jobbe med dette. Ønsker å skape misjonerende menigheter. Menighetsplanting. NMS kan gi 50.000,- kr i en treårsperiode til prosjektet. Det må være i et nært samspill med SMM
- Israelsmisjonen ønsker å bidra, men kan ikke yte noe økonomisk. De kan bidra på enkelte sider ved prosjektet.
- Må være lokalt og globalt
- Skal dette begrenses til SMM? Kan andre samarbeidspartnere trekkes inn? Et slikt prosjekt bør bli bredt.
- Lys og Salt konferansen har morgendagens kirke som tema
- Dette bør kunne bli en strategi for Den norske kirke.
- En kan evt. samarbeide med Folkekirkens misjon i Danmark. De vil kjøre et lignende prosjekt.
- I Stavanger bispedømme opplever mange en spenning mellom den gudstjenestefeirende menighet og det å være folkekirke. Noen starter egne menigheter fordi de opplever en noe stiv styringsstruktur og uavklarte lærespørsmål. I denne sammenheng kan prosjekt misjonerende menigheter være et viktig bidrag.

Vedtak: SMM ber AU, på bakgrunn av denne samtalen, om å forberede saken og lage konkrete skisser til neste møte.

REFERAT FRA MØTET I SAMARBEIDSRÅD FOR MENIGHET OG MISJON (SMM) 26.09.00 I KIRKERÅDET

Tilstede:

- Areopagos:
Harald Skarsaune

- Den Norske Israelsmisjon:
Rolf Gunnar Heitmann

- Den norske Santalmisjon:
Hans Thore Løvaas
Marianne Kraft

- Den Norske Tibetmisjon:
Grethe Raddum

- Det Norske Misjonsselskap:
Kjetil Aano
Bjarte Thorsen

- De sentralkirkelige råd:
Erling J. Pettersen
Ørnulf Steen

- Bispemøtet:
Odd Bondevik

- SMM:
Tore Laugerud
Jorunn Sundby (ref.)

Møtet ble åpnet med andakt v/Tore Laugerud i kapellet.

Innkalling med dagsorden ble godkjent med tilføyelse av ny sak 23/00 Møteplan.

Sak SMM 18/00: Referatsaker og informasjoner

a. *Protokollen fra SMM-møtet 23.08.00* ble godkjent.

b. *Nytt fra Bispemøtet, De sentralkirkelige råd.*

1. Odd Bondevik orienterte om følgende saker til bispemøtet: Alternativt tilsyn (jfr. homofilisaken), veien til prestedtjeneste, biskopenes tilbakemeldinger fra de utvalg de sitter i, daglig tjeneste – prostemøter, gudstjenestebesøk, situasjonen i kirken.
2. Erling Pettersen orienterte om følgende saker fra kirkerådsmøtet: stat-kirke utvalget (er åpne for innspill. Forslag om å endre mandatet ble avslått, delinnstilling kommer på kirkemøtet), lærenemda (å sende homofilisaken til lærenemda ble nedstemt), kirkesituasjonen (beklagelse av ansettelsen i Majorstua kirke).

3. Ørnulf Steen orienterte om følgende saker: etisk, mer rettferdig handel på kirkemøtet, det økumeniske tiår mot vold på kirkemøtet 2001, OVF-midler: 10% til søsterkirker – søknadsfrist 1. nov., NØM har vært ute av drift dette året pga økonomien – datoer for neste møte: 1.-2. febr.2001. Ønskelig med en fellessamling med SMM.
- c. *Nytt fra misjonsorganisasjonene*
1. Areopagos arbeider med omorganisering - samkjøring med Danmark, kurs for kirkelig ansatte i Oslo, skal etablere et europeisk nettverk om nyreligiøse bevegelser i samarbeid med IKON i Danmark - konferanse i Århus i november.
 2. Israelmisjonen skal ha landsmøte til sommeren i Grimstad, skal lage nye grunnregler, redusere landsstyret. De ønsker å gå til nye områder, f eks tidligere Sovjet. Konferanse i Jerusalem for lutherske kirkeledere til sommeren. Har startet et banebrytende arbeid om de messianske jødernes historie, Oskar Skarsaune skal ha første bind ferdig om et år. Seminar i Storsalen siste helg i oktober om endetiden med tittelen: "Fremtidens gjennombrudd".
 3. Tibetmisjonen stilte med ny generalsekretær: Grethe Raddum, som ble ønsket velkommen til fellesskap i SMM-arbeidet. Rekruttering står på DNTs dagsorden. De trenger folk som er tøffe nok til å gå inn i deres spesielle tjeneste. Det er åpninger! Hvordan gå ut med informasjon?
 4. Misjonsselskapet arbeider med omorganisering av arbeidet ute. Neste år vil de arrangere en konsultasjon med kirkeledere i sine samarbeidsland. Lys og Salt konferansen i Stavanger i mars. De arbeider også med en Lys og Salt konferanse i Asia. Det er opprettet 10 gjenbruksbutikker, et arbeid som synes å lykkes; det skaper nettverk i nærmiljøet. Utlendingsdirektoratet setter kjepper i hjulene for vennsapsbesøk, det tar lang tid å få svar på søknadene.
 5. Santalmisjonen forbereder fusjonen. Arbeider med å rydde og arkivere. Noe nytt skal bygges opp. "Sammenristningsamtaler". Normisjon lokaliseres i Urtegaten fra 3. november. Det er fusjon også i India, tre kirker går sammen. Kirken der feirer sitt 50 års-jubileum. I Aserbajdsjan er de involvert i et arkeologisk prosjekt.
- d. *Pastoralt studiearbeid nord-sør*
Søknadsfristen er gått ut. Det er kommet inn flere søknader, men oversikt foreligger ikke før de regionale etterutdanningsutvalg (REU) har hatt møter.
- e. *Videreføring av DnS' medlemskap i SMM gjennom Normisjon*
Fusjonen reiser spørsmål om hvordan DnSs overgang til Normisjon skal praktisk håndteres i forhold til SMM, og hvordan den nye organisasjonen blir representert på møtene. DnS vil skrive et brev til SMM der de fremsetter sin intensjon om å videreføre Santalmisjonenes engasjement i SMM gjennom Normisjon med nytt navn og ny struktur. Kopi av brevet sendes de regionale SMM-utvalg. Normisjon avgjør selv sin representasjon sentralt og regionalt. Fordelingsnøkkelen for utgifter/inntekter vurderes som før i forhold til volumet på utarbeidet.

Sak SMM 19/00: Videreføring av SMM-samarbeidet, innstillingen

Bakgrunn: Sak SMM 14/00 og 15/00. Innstilling fra Kirkerådet ved Ørnulf Steen.
SMMs behandling: Rapportene og innstillingen fra SMM er behandlet i Kirkerådet / Mellomkirkelig råd. Det er et entydig ønske fra de sentralkirkelige råd om at SMM

samarbeidet skal fortsette. Prosjektleder orienterte om at pkt 2.3 i innstillingen om "de store misjonsutfordringene", bl.a. etter samtaler i AU, var tilføyd et nytt strekpunkt som tydeliggjør noen av de diakonale misjonsutfordringene. SMM fant det ellers ikke ønskelig å gjøre ytterligere endringer i en innstilling som har gått enstemmig gjennom de ulike behandlingsinstansene.

MKR's pkt e i deres vedtak ble kommentert. Det ble presisert at dette var en *meningsytring* og ikke nye betingelser for samarbeid. Betingelsene for SMM samarbeidet ligger i grunnlagsdokumentene.

Videre ble det reist spørsmål knyttet til finansieringen. Betyr innstillingen at bispedømmene må ansette en misjonskonsulent (etter modell av prøveperioden) for å kunne oppnå støtte til finansiering? Det ble understreket at ulike løsninger er mulige, men at de må framtre som løsninger det regionale SMM-utvalg står bak.

Vedtak:

1. SMM sier seg glad for den positive behandlingen som innstillingen har fått i KR og MKR.

2. SMM godkjenner innstillingen med følgende tillegg til pkt. 2,3:

- "krenking av menneskeverdet, fattigdom og etniske spenninger".

Sak 20/00: Prosjekt misjonerende menigheter

Bakgrunn: Sak SMM 17/00 og notat fra AU til dette møtet. Orientering ved Tore Laugerud.

SMMs behandling: Det var bred enighet om viktigheten av denne sak. Alle ønsker å bidra med noe, enten i form av økonomiske og/eller menneskelige ressurser.

Momenter fra samtalen:

- Siden NMS bidrar med 150.000,- kr i løpet av en treårsperiode, ønsker de å være med i prosessen gjennom en styringsgruppe slik at kompetansen kan føres tilbake til NMS. De som er med og betaler for prosjektet, bør være med i en styringsgruppe. I tillegg til NMS, er det Areopagos med 200.000,- kr. Kirkerådet kan vurdere støtte etter en forprosjektperiode.
- Viktig å holde kontakt med miljøer som arbeider med lignende prosjekter og omkringliggende prosesser: Kirkevekst, Faith and Orders arbeid med kirkeforståelse, LWF arbeider med å reformulere misjonsdokumentet sitt, materiale fra Salvador -96, Storsalen, Kirkens bymisjon. Viktig å tenke referanse til det arbeid som gjøres av NØM/MKR.
- Bruke erfaringene fra søsterkirkene og ta dem med i tenkningen.
- Fokus må være å tjene den lokale menighet.
- Det er tre delmål i prosjektet. Ulike grupper kan arbeide med hvert sitt delmål.
- En styringsgruppe må arbeide i forhold til mandat og målsettinger for prosjektet. Prosjektgruppen arbeider med det kreative, å tegne ut prosjektet.

Vedtak:

1. SMM ønsker å starte et samarbeidsprosjekt omkring "Misjonerende menigheter".
2. Som retningslinjer for prosjektet legges prosjektleders notat. De merknader som framkom under møtet innarbeides i notatet.
3. SMM ber prosjektleder finne kandidater til en forprosjektgruppe som får i mandat å utarbeide en konkret og detaljert prosjektbeskrivelse.
4. AU bes opprette en styringsgruppe for prosjektet. Denne rapporterer til SMM.

Sak 21/00: Avlønning av de regionale SMM-stillingene

Bakgrunn: Notat fra Tore Laugerud /Jorunn Sundby

SMMs behandling: SMMs vedtak er å forstå som en *anbefaling*, ikke et pålegg. Lønnsnivået fastsettes av det regionale SMM-utvalget. Det er viktig å ta hensyn til de lokale lønnsforhold i bispedømmene. Samtidig er det relevant å ivareta en viss relasjon til lønningene i organisasjonene.

Vedtak:

SMM anbefaler en ensartet praksis for avlønning av de regionale misjonskonsulentstillingene. Lønningene følger Den norske kirkes lønnsregulativ (stillingskode 1067) og bør ikke overskride to lønnstrinn under den sentrale prosjektlederstillingen. Lønns plasseringen og justeringer tas opp med SMM sentralt.

Sak SMM 22/00: Budsjett SMM 2001

Bakgrunn: Forslag til budsjett fra Tore Laugerud.

SMMs behandling: Det er vanskelig å vedta et budsjett når Kirkemøtet enda ikke har behandlet SMMs innstilling. Det er ønskelig med en 100% stilling som prosjektleder, men en kan ikke budsjettere med det før KM har fattet vedtak i saken.

Vedtak:

SMM godkjenner det foreslåtte budsjett for basisoppgaver i år 2001 med en total utgiftsramme på 495.000,- kr som foreløpig. Endelig vedtak blir fattet på desembermøtet.

Sak SMM 23/00 : Møteplan

- Det ble fremmet et ønske fra NMS om at et av SMM møtene pr år blir lagt til Stavanger pga merutgiftene NMS har med reisene til Oslo.
- Onsdag 6. desember blir det en samling med presentasjon av opplegg og visjoner for konfirmantarbeidet (oppfølging av SMM-sak 03/00). Kirkens Nødhjelp, Strømmestiftelsen, IKO og evt. Folkekirken i Danmark vil bli invitert i tillegg til medlemmene av SMM. (Ordinært SMM-møte 7. desember, som tidligere fastsatt)
- SMM-møter våren 2001:
 1. 1. februar kl. 12.00-16.00. Etter det ordinære SMM møtet, vil det bli en fellessamling med NØM fra kl. 16.00-20.00.
 2. 14. – 15. mai, fellessamling med de regionale SMM-utvalg.

REFERAT fra møte i SAMARBEIDSRÅD FOR MENIGHET OG MISJON 07.12.2000

Til stede:

- Areopagos:

Knud Jørgensen

- Den Norske Israelmisjon:

Rolf Gunnar Heitmann

Terje Bakke

- Den norske Santalmisjon:

Hans Thore Løvaas

Marianne Kraft

Kristin Bøhler

- Den Norske Tibetmisjon:

Grethe Raddum

- Det Norske Misjonsselskap:

Kjetil Aano

Bjarte Thorsen

- Kirkerådet:

Stig Utne (ca kl 1215-15)

- SMM:

Tore Laugerud

Forfall Odd Bondevik, Bispemøtet, Erling Pettersen og Ørnulf Steen, Kirkerådet.

Møtet ble åpnet med bønn i kapellet.

Innkalling med dagsorden ble godkjent.

SAK SMM 24/00 REFERATSAKER OG INFORMASJONER

- a) *Protokollen fra SMM-møtet 26.09.2000* ble godkjent.
- b) *Brev om videreføring av DnS-medlemskap i SMM gjennom Normisjon.* SMM aksepterer med glede brevet fra DnS og ser med forventning fram til hva fusjonen med Indremisjonsselskapet i Normisjon vil bety med tanke på SMM-arbeidet.
- c) *Pastoralt studiesamarbeid nord-sør, søknad om OVF-midler 2001.* SMM tar søknaden til etterretning og understreker viktigheten av å få fram kandidater til stipendiene.

- d) *Misjon i åpenbaringstiden, materiell 2001*. SMM takket for et fyldig og godt stoff, og ga synspunkter på enkelte detaljer i materialet: DnS har endret bønnetelefonnummeret til 23 30 10 90 . Organistene burde ha vært omtalt som målgruppe for Åge Håviks artikkel, som med fordel kunne vært utstyrt med noen overskrifter. Stoffet om bruk av lysgloben burde ha kommet etter Inputt til gudstjenesten, og videre tematisert misjon til Israel.
- e) *Henvendelse fra misjonskonsulenten i Nidaros*. SMM tok henvendelsen til etterretning og understreket viktigheten av å ha en beredskap dersom det kommer konkrete henvendelser om medlemskap sentralt eller regionalt. SMM signaliserte åpenhet for å vurdere geografisk fleksibilitet, og ba AU se nærmere på problematikken.
- f) *Brev fra TeOLOgene om prestestipend*. TeOLOgene har tilskrevet SMM og problematisert at stipendiene til studiesamarbeid nord-sør er forbeholdt PFs medlemmer. Prosjektleder har opplyst at PF bidrar med ressurser inn i prosjektet og videre hevdet SMMs formelle rett til å inngå strategiske allianser med de fagorganisasjoner en ønsker. Prosjektleder har også opplyst at samarbeidet kom i stand ut fra SMMs strategiplan om kontakt med ulike fagorganisasjoner, og påpekt at det kan bli aktuelt å henvende seg til TeOLOgene på et senere tidspunkt.
- g) *Uttalelse fra KISP om Midt-Østen konflikten*. DNI påpekte det, etter deres mening, uheldige i at en kirkelig uttalelse av denne karakter mer framtrer som et partsinnlegg enn som et bidrag til å skape fred og forsoning. MKR karakteriserte uttalelsen som moderat. Man har forsøkt å balansere i forhold til den palestinske partnerkirke, som oppfatter uttalelsen som svak. MKR ønsker å spille en advocacy-rolle som talsmenn for denne kirken. Flere av misjonsorganisasjonene påpekte at når MKR henvender seg inn mot en kirke SMM-organisasjonene står i samarbeid med, bør de informeres, slik MKR informerer KN. MKR henviste til at KN har et advocacy-mandat. SMM-organisasjonene påpekte at de også har en advocacy-rolle, og at forskjellen til KN mer er en gradforskjell enn en prinsipiell forskjell.
- h) *Avvikling av SMM-konto i Kirkerådet*. Administrasjonssjefen i KR har besluttet å avvikle kontoen for innbetaling av felles misjonsoffer i menighetene til organisasjonene i SMM. Begrunnelsen er at kontoen er lite brukt. Den enkelte menighet som ønsker å ta opp felles misjonsoffer, må nå selv fordele etter gjeldende nøkkel og sende midlene til hver enkelt av misjonsorganisasjonene. De aktuelle menighetene har mottatt brev om dette.
- i) *Prosjekt "misjonerende menigheter", muntlig orientering*. Prosjektleder orienterte om fremdriften i prosjektet. Forprosjektgruppa er enda ikke etablert, da flere forespurte kandidater har takket nei. Det har heller ikke lyktes å skaffe en sekretær for gruppa. SMM utvekslet navn på nye kandidater til forprosjektgruppa.
- j) *Torill Edøy orienterer om tilretteleggingshefte*. Torill Edøy, KR og Hege Fossum i Frikirkenes studieforbund orienterte om arbeidet med integrering av funksjonshemmede. Misjonsorganisasjonene fikk bl.a. utdelt heftet *Planleggeren* med råd og tips for møteplanlegging i et tilretteleggingsperspektiv. SMM takket for en nyttig orientering og pekte på at det arbeidet som gjøres innen dette feltet i Norge, kan ha et overføringsperspektiv i forhold til misjonsorganisasjonenes utarbeid/samarbeidskirker.

SAK SMM 25/00: EVALUERING AV VENNSKAPSBESØK 2000

Bakgrunn: SMM behandlet saken på grunnlag av et notat fra prosjektleder. Skriftlige evalueringer fra KN og DNI ble framlagt på møtet.

SMMs behandling: Gro Elin Vidnes, NKR og Hans Morten Haugen, MKR deltok på motet og redegjorde sammen med SMM-organisasjonene for sine erfaringer med Vennskapsbesøk 2000. KN og KUI var invitert, men måtte melde forfall (KN oversendte et skriftlig notat).

NKR: Internasjonal komite Jubileum 2000 innvilget 40 søknader med en total støttesum på kr. 397.000. Søknadene hadde god spredning m.h.t. menigheter og organisasjoner. Dårlige erfaringer med UDI m.h.t. visum.

MKR: Internasjonal komite hadde tre hovedsatsinger: vennskapsbesøk, Aksjon gjeldsslette og Bønnebok jorden rundt. Gjennom vennskapsbesøkene ønsket en å initiere faste vennskapsrelasjoner, få menigheter innen ett prosti til å gå sammen, fremme samarbeid mellom ulike kirkesamfunn lokalt.

DnS: Organisasjonen var involvert i 6 besøk fordelt på 4 menigheter. Arbeidskrevende. Mange relasjoner ble skapt. Askim planlegger gjensitt. I Tysfjord er det etablert sterke relasjoner, som har gjort noe med menigheten. Erfaringen er at gjestene ikke bare har kastet glans, de har utfordret menighetene på en direkte måte. Utfordringen for menighetene er nå: Hvordan ta dette inn, hvordan la seg forandre?

DNT: Hadde ett besøk på Nordmøre. Gjestene fra Nepal klarte møtet med den norske virkeligheten. DNT har tidligere negative erfaringer med gjesters møte med norsk kultur. Det er derfor viktig å arbeide med hvem som skal reise.

NMS: Etterlyser et initiativ til evaluering i bispedømmene. NMS var involvert i 13 besøk i 9 menigheter i 8 bispedømmer. En gjest til Nidaros hoppet av. NMS har hatt store problemer med UDI. En menighet planlegger gjensitt til Madagaskar. I Hamar er det blitt en avtale om vennskap Hamar-Thailand.

Areopagos: Var ikke med på opplegget. Formidlet derimot den offisielle gjesten til Oslo BD i åpenbaringstiden, fra Kina. Vedkommende er nå mastergradsstudent ved MF og gir uttrykk for problemer i møte med norsk kultur.

DNI: Et planlagt opplegg i Borg falt bort. 18 dagers opplegg i Larvik prosti. Noe for omfattende program med 19 møter. Bidro til å øke forståelsen for Israelsmisjon, den messianske bevegelse og kirkens jødiske røtter.

Supplerende merknader: Besøkene bidro til å ansvarliggjøre menighetene. Oppfølgingen av vennskapsbesøkene er i flere tilfelle vanskelig. Mange menigheter organiserer alt selv, mens andre må ha hjelp til det meste. Det var derfor ressurskrevende for de største organisasjonene med så mange besøk på 1-2 mnd. I Tunsberg ble opplegget mer en sak for det regionale SMM-utvalget enn for menighetene. Vennskapsbesøktanken er vanskelig for DNI fordi de forholder seg til en gruppe, de messianske jøder, som ofte ikke ser verdien av å besøke Norge, for å gi, motta og lære. Vennskapsbesøkene bør følges opp videre i MKR-prosjektet "Guds menighet, jordens største under".

Vedtak:

1. SMM understreket viktigheten av at det foretas en evaluering i menighetene og ba NKR ta initiativ til en erfaringsinnhenting fra disse.
2. SMM ber partene redegjøre i skriftlig form for sine erfaringer med de kulturelle problemene vennskapsbesøkene reiser.
3. SMM ber MKR følge opp problemene med UDI i forbindelse med den kommende Stortingsmeldingen.

SAK SMM 26/00: SAMARBEID OM UNGDOMSARBEID

Bakgrunn: SMM behandlet saken på bakgrunn av et notat fra prosjektleder og Utkast til strategiplan for fellessatsing på ungdomsarbeidet.

SMMs behandling: Ungdomskonsulent Einar Weider i Kirkerådet innledet til samtale. KR tar initiativet til en regelrett snuoperasjon gjennom en bred fellessatsning på ungdomsarbeidet. Misjonsorganisasjonene inviteres til å være med på satsningen.

Misjonsorganisasjonene stilte seg positive til invitasjonen, ga innspill til enkeltpørsmål, og drøftet hvordan en slik fellessatsing i praksis kan gripes an. SMM-organisasjonene er svært forskjellige. NMS og Normisjon har egne, selvstendige ungdomsorganisasjoner, DNI har arbeid med kristen ungdom som målgruppe, mens Areopagos har visse enkelttiltak med ungdom som målgruppe.

Flere talte for å etablere et forum for kirken og organisasjonene på ungdomssektoren etter en tilpasset SMM-modell. Andre tenkte i retning av å sette sammen folk som har en agenda for å nå ungdom. Behovet for en økumenisk tilnærming ble understreket. Et viktig spørsmål er hvem som tar initiativ til å føre partene sammen regionalt.

Vedtak:

- 1) *SMM ser positivt på det kirkelige initiativ til fellessatsing på ungdomsarbeidet og anbefaler Kirkerådet å invitere til drøftingsmøter sentralt og på bispedømmenivå.*
- 2) *Misjonsorganisasjonene i SMM ønsker å gi sitt bidrag til en slik fellessatsning med fokus på misjon.*
- 3) *SMM ser behovet for at det utvikles evne og vilje til samarbeid i ungdomsarbeidet, slik vi har erfart det som viktig for arbeidet med menighet og misjon.*

SAK SMM 27/00: VIDEREFØRING AV SMM

Bakgrunn: SMM behandlet saken på grunnlag av et notat fra prosjektleder og KMs protokoll.

SMMs behandling: SMM gikk gjennom kirkemøtekomiteens innstilling og KMs vedtak i sak KM 12/00.

Vedtak:

1. *SMM uttrykker glede over Kirkemøtets behandling og vedtak i saken "SMM – evaluering og videreføring".*
2. *SMM vedtar å videreføre sitt arbeid som en permanent ordning på grunnlag av gjeldende vedtekter og fellesinnstillingen "Misjonerende menigheter".*
3. *Synspunkter og innspill som har fremkommet gjennom Kirkemøtets og misjonsorganisasjonenes behandling av saken tas videre gjennom arbeidet med strategiplan 2001-03.*

SAK SMM 28/00: UTARBEIDELSE AV STRATEGIPLAN 2001-03

Bakgrunn: SMM behandlet saken på bakgrunn at et notat fra prosjektleder.

SMMs behandling: SMM drøftet på det nåværende tidspunkt ikke innholdet av en ny strategiplan, men hvordan man ønsket å arbeide fram en slik plan. Et forslag fra AU om å involvere partene mer aktivt i selve strategiarbeidet fra starten av fikk tilslutning.

Vedtak:

1. SMM vil trekke partene aktivt med i arbeidet med den nye strategiplanen for 2001-03 gjennom å avholde et strategiverksted der samtlige parter deltar.
2. SMM oppretter et strategiutvalg bestående av Bjarte Thorsen, Kristin Bøhler og Tore Laugerud som utarbeider forslag til strategiplan 2001-03.
3. Strategiverkstedet avholdes i forbindelse med SMMs ordinære møte 01.02. Strategiutvalget legger sitt forslag til strategiplan fram for SMM i fellessamlingen med de regionale misjonsutvalg 14-15 mai.

SAK SMM 29/00 REGIONALE STILLINGER, KOORDINERING

Bakgrunn: SMM behandlet saken på bakgrunn av en samlet oversikt over søknader om OVF-midler til misjonskonsulentstillinger innkommet fra bispedømmene.

SMMs behandling: SMM har ingen myndighet i forhold til innvilging av OVF-midler. Misjonsorganisasjonene inngår som viktige parter i finansieringen av stillingene. Da stillings spørsmål i de fleste av organisasjonene avgjøres sentralt, ønsket SMM-partene å samrå seg ut fra et helhetlig bilde av bispedømmene.

Vedtak:

SMM har hatt en grundig gjennomgang av søknadene om midler for 2001 til regionale misjonskonsulentstillinger. SMM ber misjonsorganisasjonene om snarest å legge fram for prosjektleder en oversikt over deres finansieringsengasjement i de enkelte bispedømmer.

SAK SMM 30/00 BUDSJETT SMM 2001/STILLINGSSPØRSMÅLET

Bakgrunn: SMM behandlet saken på bakgrunn av et notat med alternative budsjettforslag fra prosjektleder.

SMMs behandling: SMM hadde en inngående drøfting av størrelsen på stillingen som daglig leder av SMM. Prosjektleder minnet om at prosjektlederstillingen i utgangspunktet var tenkt som en hel stilling. Den ble allikevel fastsatt til 70 % av hensyn til prosjektleders ønske om et deltidsengasjement ved Egede instituttet. Den senere reduksjon til 50% skjedde for å gi rom for prosjektleders arbeid med KIFO-prosjektet om misjon i menighetene. Erfaringen er at denne stillingsprosenten er for knapp.

SMMs vedtak:

1. SMM ønsker en 100% hjemmel for stillingen som daglig leder. 70 % av stillingen finansieres over SMMs ordinære budsjett. 30 % gjennom prosjektmidler til "Misjonerende menigheter".
2. SMM vedtar et budsjett for basisoppgaver i 2001 med en total utgiftsramme på kr. 387.000.

3. *Utgiftene fordeles i henhold til vedtektene og tidligere praksis med kr 198.500 på Kirkemøtet (inkl. kr 40.000 i kontor og husleie) og kr 37.700 på hver av misjonsorganisasjonene.*
4. *Kirkerådet forskutterer utgiftene og fakturerer misjonsorganisasjonene for benyttede midler ved budsjettårets utløp.*
5. *Utgifter til regionale misjonskonsulenter og eventuelle særskilte samarbeidsprosjekter (for tiden: "Misjonerende menigheter") kommer i tillegg til SMMs ordinære budsjett.*

SAK SMM 31/00 VEDTEKTSENDRING OG VALG

Bakgrunn: SMM behandlet saken på grunnlag av et notat fra prosjektleder.

SMMs behandling: SMM drøftet særlig de enkelte medlemsorganisasjonenes representasjon i styret, sett i et tidsperspektiv og sett i lys av profilen på AUs arbeid. Ut fra AUs karakter av å være et saksforberedende organ ønsket man ikke ved denne anledning å foreta en utvidelse av AU, men åpnet samtidig for å kunne gjøre dette senere ved å foreta en justering av vedtektene. Vedtektene ble også tilpasset den nye situasjonen med en fast, daglig leder av SMM. Leder, nestleder og AU-medlem ble valgt i nevnte rekkefølge gjennom 3 separate, skriftlige valg. Det ble åpnet for innlegg om kandidater før hvert enkelt valg.

Vedtak:

1. *SMM endrer sine vedtekter pgf. 4, 2. avsn. til følgende: "SMM innstiller til ansettelse av daglig leder. Daglig leder er rådets sekretær/økonomiansvarlig. SMM velger leder og nestleder blant rådets faste medlemmer. Leder og nestleder velges for to år av gangen og kan gjenvelges. Leder, nestleder, daglig leder og ytterligere ett til to valgte medlemmer utgjør rådets arbeidsutvalg".*
2. *SMM velger Knud Jørgensen, Areopagos til rådets leder for perioden 2001-2002 med 6 stemmer. Hans Thore Løvaas fikk 1 stemme.
SMM velger Erling Pettersen, Kirkerådet til nestleder for samme periode med 6 stemmer. Hans Thore Løvaas fikk 1 stemme.
SMM velger Hans Thore Løvaas, Normisjon til AU medlem for samme periode med 4 stemmer. Kjetil Aano fikk 3 stemmer.*

SAK SMM 32/00 EVENTUELT: KORRIGERING AV MØTETIDSPUNKT

SMMs neste møte avholdes i tråd med tidligere vedtak torsdag 1. februar 2001. Klokkeslettet endres imidlertid til 0930-16, for å gi rom for det vedtatte strategiverksted. Etter middagsservert kl. 16 er det fellesmøte med NØM med samtaler om misjonsforståelsen.

**REFERAT FRA MØTE MANDAG 20.NOV. 2000 KL. 13.30 MED
SAMARBEIDSPARTNERNE I PROSJEKTET INTERNASJONALT ARBEID I
HAMAR BISPEDØMME, KIRKENS HUS, OSLO**

Tilstede: Ole Bjørnar Lunde, KN, Arnfinn Bjørgen, NMS, Stig Utne, MKR,
Jan Otto Langmoen, HBDR.
Styringsgruppa representert ved: Hans Olav Høivik, Kåre Skagestad,
Ørnulf Steen, Einar Tjelle og Bjørn Vilberg (sekr.)

Møtet ble åpnet av Ørnulf Steen.

<p>MOTTATT 24 NOV. 2000 KIRKERÅDET</p>

Møtets karakter

Formålet med møtet var å drøfte en mer permanent drift etter 1.sept. 2001, i etterkant av KM i Trondheim. Det var også ønskelig å få forpliktende utsagn fra samarbeidspartnerne på spørsmålet om fortsatt engasjement i prosjektet og størrelse på tilskudd til prosjektet.

1. Strategisk arbeid

Møtet drøftet utkastet til videre strategisk arbeid. Styringsgruppas forslag til endringer/tillegg ble referert, se referatet sak 12/00, pkt. 3.

Følgende kommentarer/endringsforslag kom opp:

Ad pkt. 1 c) Misjonsavtaler trenger tettere oppfølging og vedlikehold. NMS ønsker et nærmere samarbeid med internasjonal konsulent på dette.

Ad pkt. 2 KN ønsker at vennskapsarbeid utvikles til flere land, bl.a. i Afrika. Afrika er en stor utfordring. Internasjonal konsulent bør ha med hele bredden av muligheter sjøl om bispedømmerådet har vennskapsavtaler til Nicaragua og Thailand.

Ad pkt. 2 c) Oppfølging av vennskapsarbeid Toten-Romania er ikke lenger et prioritert område.

Ad pkt. 3 a) Kan kanskje omformuleres i retning av hva man vil med reisen og hvilken oppfølging som tenkes.

Kan nettverket som for eksempel Mesnali representerer koples opp mot Changemakerbevegelsen?

Hva med studentmiljøene i Lillehammer, Gjøvik, Hamar og Elverum - kan de utgjøre ressurser i vår sammenheng?

Ad pkt. 3 b) TV-aksjonen blir en utfordring for det kirkelige nettverket. Det er rimelig at internasjonal konsulent tar en del oppdrag i.f.m. aksjonen. (dessuten kommer han antakelig til å sitte i fylkesaksjonskomitèen i Hedmark – med en link til Oppland - på vegne av Hamar biskop).

MKR lanserte tanken om å knytte virksomhet og strategisk arbeid opp mot aksjoner og hovedfokus som lanseres på sentralt hold: Neste års TV-aksjon/KN og KV's "Tiår mot vold 2001-2010" er eksempler på dette.

Et område som må med er økumenikk. Midtveisevalueringen viste det at dette er et vanskelig område å få praktiske løsninger på, spesielt innen lokaløkumenikken. Muligens kan en knytte an til det økumeniske samarbeidet som bla. KN legger opp til. Men heller ikke der er en kommet særlig langt.

2. Økonomi

Ørnulf Steen orienterte om KM's behandling av videreføringen av SMM i en mer permanent form, jfr. referatet fra styringsruppa, sak 12/00, pkt. 2.

KR vil fastsette størrelsen på tildeling fra OVF på sitt møte i febr. 2001. Antakelig vil forslaget fra saksbehandler være klart i månedsskiftet jan./febr.

Samarbeidspartnerenes bidrag pr. år vil være som følger:

	<u>Min.</u>	<u>Maks.</u>
KN	50.000	100.000
NMS	55.000	55.000
MKR	0	0
HBDR/OVF	<u>75.000</u>	<u>150.000</u>
Sum	<u>180.000</u>	<u>305.000</u>

D.v.s. stillingsstørrelse av:

Lønnsbudsjettet	50%	83%
Totalbudsjettet	43%	72%

Kommentarer:

Noe av virksomhetssiden/arbeidsbudsjettet kan muligens finansieres av prosjektmidler.

Kontorutgifter (og evt. noe reiseutgifter?) kan antakelig tas over Hamar bispedømmeråds budsjett. Ellers vil HBDR's bidrag kun være OVF-midler.

Det ser altså ut til at stillingen som internasjonal konsulent må kombineres med noe annet for å få til 100%. Hvor mye og hva må avklares med bispedømmerådets administrasjon.

3. Organisering

Alle samarbeidspartnerne er enige om at samarbeidsprosjektet krever et samarbeidsorgan – et råd eller utvalg - i fortsettelsen.

HBDR bør oppnevne et medlem fra rådet for å knytte tettere forbindelser til prosjektet. Det kan for eksempel være det medlemmet som sitter i MKR fra Hamar. Ellers ønsker MKR fortsatt deltakelse sjøl om de ikke kan bidra økonomisk. NMS vil vurdere om

deres representant skal være en ansatt som har tettere kontakt til det løpende arbeidet, på linje med de andre representantene i styringsgruppa.

4. Veien videre

Vil bli avklart når KR har foretatt sin tildeling av OVF-midler - og bispedømmerådet sin – i febr. 2001.

CHURCH OF NORWAY
General Synod

Trondheim, November 17, 2000

Bishop Munib Younan
The Evangelical Lutheran Church in Jordan

Cc:
Jerusalem Inter-Church Committee (JICC)
Middle East Council of Churches (MECC)
United Christian Council in Israel (UCCI)

Dear Bishop Munib

The Church of Norway General Synod in session in Trondheim November 13 to 18, 2000, greets all our Christian brothers and sisters in Jerusalem, the Palestinian Territories, and Israel. We are deeply grieved by your suffering and lift you up in our prayers. We encourage and support you as you and all people of faith seek ways of justice, peace and reconciliation for all people of the region.

As we share this letter with JICC, MECC, and UCCI, we ask you to convey this greeting to the larger Christian family in your region.

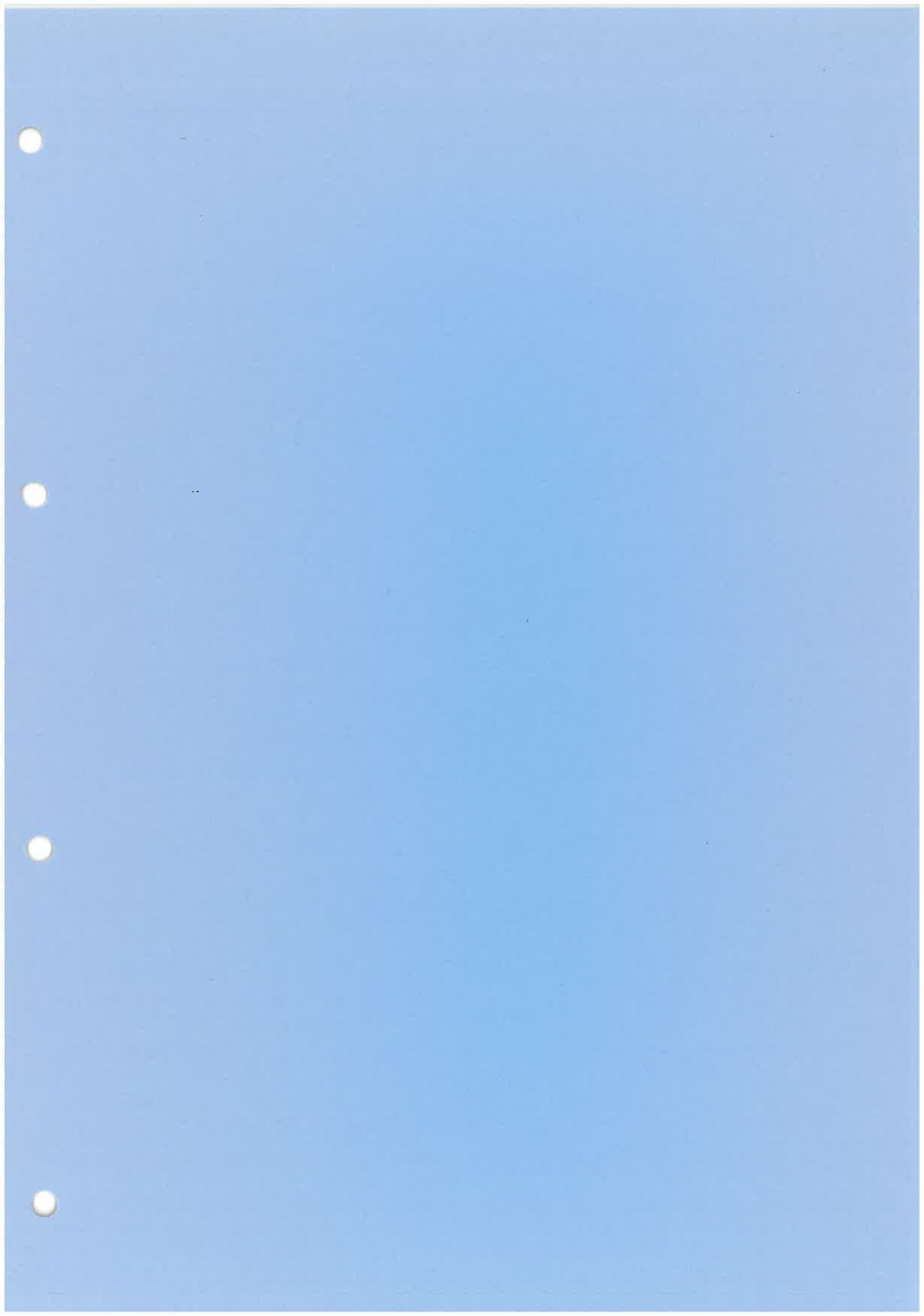
The God of peace be with you!

Yours in Christ,

Kari Sørheim
Moderator

Ole Martin Norderhaug
Moderator

Torgils Aurdal
Moderator

MEDLEMMENE I RESSURSGRUPPEN FOR DIALOG MELLOM
ROMANIFOLKETS LANDSFORENING OG DEN NORSKE KIRKE

Dato
18.08.00

Vår ref.
98/568-84 HMH

Deres ref.

Deres dato

Referat fra møte i ressursgruppen for dialog mellom Romanifolkets Landsforening og Den norske kirke torsdag 17.august kl 10-12, etterfulgt av møte mellom Romanifolkets Landsforening og tidligere ansatte i Norsk misjon blant hjemløse 13-15, begge deler på Glomdalsmuseet .

Til stede:

Fra RFL: Linda Aleksandersen, Sandra Gustavsen, Svein Erik Helstrøm, Bjørn Jansen, Leif Bodin Larsen (leder), Frans Pettersen (bare etter lunsj)

Fra Dnk: Hans Morten Haugen, Gerd Karin Røsæg, Kari Skavoll, Stig Utne.

Det skrives bare referat fra møtet i dialoggruppen, mens det ikke ble ført referat fra samtalen i den større gruppen.

Sak 19/00: Godkjenning av innkalling og dagsorden

Det ble påpekt fra en av de tilstedeværende at innkallingen ikke var mottatt. Videre ble det bedt om en ny sak "Kirkemøte-saken". Denne ble satt opp som en første sak etter godkjenning av referat fra møtet. Dermed ble de øvrige saksnumrene forskjøvet.

Vedtak: Innkalling og dagsorden til møtet den 17.august godkjennes med de kommentarer som framkom.

Sak 20/00: Godkjenning av referat fra møtet 26.april

Det ble stilt et spørsmål til sak 13/00 om hva som var gjort i forhold til vedtakspunkt b). Saken er blitt fulgt opp direkte med Svenska kyrkan. Publikasjonen *Ja Devlesa! Gå med Gud – om romarna og Svenska kyrkan* lå klart til Riksmøtet i juni, og skal sendes til RFL fra de sentralkirkelige rådene.

Vedtak: Referatet fra møtet den 26.april godkjennes.

Sak 21/00: Kirkemøtesaken

Det ble vist til årsmøtet i RFL den 22.juli. Her heter det i et enstemmig vedtak at det nye styret må arbeide for at saken må tas opp på et nytt kirkemøte, slik at vedtaket fra 1998 ikke blir stående. Styret la fram et brev der det "oppfordres innstendig..." om at saken kan fremmes på nytt, blant annet med henvisning til at samtlige innenfor både RFL og andre organisasjoner for romanifolket er svært misfornøyde med den endelige formuleringen. Det ble vist til at Den norske kirke på denne måten kan få en anledning til å si en uforbeholden bønn om tilgivelse – som kirke. Videre ble det pekt på at en slik ny behandling kunne være et viktig bidrag både til samling og til oppreisning for taterne eller romanifolket.

Fra kirkens side ble det pekt på de problemene et slikt forslag ville møte, samtidig som det ble uttrykt forståelse for intensjonen bak forslaget. Det ble blant annet fra kirkens side spurt om det ikke fantes andre former for arbeid som kunne være like viktig. Fra RFLs side ble saken framholdt som avgjørende viktig – også for å finne sammen på tvers av organisasjonsgrenser og avhjelpe de sår som dette vedtaket hadde skapt. Det ble fra RFL

understreket at det var ønskelig at en representant fra RFL er til stede under en rådsbehandling av denne saken, og at de også kan delta med informasjon.

Vedtak: Brevet fra RFL legges fram for Mellomkirkelig råd og Kirkerådet på deres første møter. Sekretariatet forbereder sakspapirene til en eventuell sak på Kirkemøtet.

Sak 22/00: Tilbakemelding fra ulike arrangementer:

a) Minnestund på Ris Kirkegård 7.mai

Det ble kort informert om arrangementet, med vekt på at også andre organisasjoner var til stede. Videre ble det spurt om dette arrangementet også kunne brukes til å synliggjøre taternes kultur i enda større grad – for å vise at den fortsatt er levende.

b) Kirkemusikkfestspillene i Kristiansand 13. og 14. mai

En foreløpig evalueringsrapport om fra sekretariatet i De internasjonale kirkemusikkfestspillene ble delt ut på møtet. Dette omhandlet bare arrangementene for å synliggjøre romanifolkets kultur, nemlig seminar, festgudstjeneste og konsert. Det ble understreket at hele evalueringsrapporten skulle legges fram på et større rådsmøte i Kirkemusikkfestspillene i månedsskiftet august-september. Evalueringen trakk fram at arrangementene som helhet var vellykkede, og viste til samarbeidet med RFL og Mellomkirkelig råd. Særlig ble RFLs ansvarlige i Kristiansand, Linda Aleksandersen, trukket fram og gitt ros. Det ble også vist til at Kirkemusikkfestspillene neste år vil fokusere på den jødiske musikkarven, og knytte dette til opphevelsen av jødeparagrafen i 1851.

c) Svenska Kyrkans Riksmøte 15. og 16. juni

Deltakere fra RFL var Sandra Gustavsen og Arne Johansen. Det ble vurdert som om Svenska kyrkan ikke fant det enkelt å be om tilgivelse, men biskopen i Göteborg framførte en bønn på vegne av kirken. Arne Johansen deltok med sang under seminaret den 16., og i tillegg til en større gudstjeneste, var det også deltakelse på et pinsemøte. Det ble beklaget at overføring av reisestøtte hadde gått for langsomt.

d) Årsmøtet i RFL 23.juli

Det ble ikke tid til denne saken, men det nye styret fikk anledning til å presentere seg. Vedtak: Vi takker for orienteringene!

Sak 23/00: Rapport fra møtet med adv Thune

Gerd Karin Røsæg og Hans Morten Haugen deltok på dette møtet den 10.august.

Det var dessverre ikke kommet noe brev fra adv. Thune i etterkant av dette møtet.

Ideen er å etablere en stiftelse for å kunne administrere et fond for å kunne bidra til et ressursenter for taterne. Den norske kirke har ikke tatt stilling til de ulike elementene i dette arbeidet, men nevnte på møtet at det ikke ligger noen konflikt mellom innholdet i Samarbeidsavtalen og tanken bak en slik stiftelse.

Sak 24/00: Arbeidet med Stortingsmelding om nasjonale minoriteter og rapportering til Europarådet om rammekonvensjon om nasjonale minoriteter

Et foreløpig utkast til brev til Kommunal- og regionaldepartementet ble sendt ut med sakspapirene, men det ble ikke tid til å diskutere saken under møtet.

Vedtak: Saken utsettes.

Sak 25/00: Samarbeid om markeringer og minnestunder

Fra Den norske kirkes side kan det kort informeres om at Erling Pettersen vil delta på en markering ved Alstadhaug den 10.oktober.

Vedtak: En drøftelse av saken i større bredde tas opp på et senere møte.

Oslo 18.08.00

Hans Morten Haugen
førstekonsulent og referent

MEDLEMMENE I RESSURSGRUPPE FOR DIALOG MELLOM ROMANIFOLKETS
LANDSFORENING OG DEN NORSKE KIRKE

Dato	Vår ref.	Deres ref.	Deres dato
11.10.00	98/568-92 HMH		

Referat fra møte i ressursgruppen for dialog mellom Rominifolkets Landsforening og Den norske kirketirsdag 10.oktober kl 10-13, med et møte med Stiftelsen Romanifolket / Taterne kl 12-13

Til stede: Fra RFL: Linda Aleksandersen, Svein Erik Helstrøm, Brigitte Himberg, Bjørn Jansen, Gøran Jansen; Lasse Johansen, Leif Bodin Larsen (leder).

Fra Dnk: Erling Pettersen, Hans Morten Haugen.

Fra Stiftelsen (siste del av møtet): Hedda Gjertsen, Wilhelm Holm (leder), Grethe Anna Larsen, Jens Kristian Thune.

26/00: Godkjenning av innkalling og dagsorden

Det ble påpekt fra styremedlemmene at de ikke hadde fått innkallingen. Det ble understreket at RFL fortsatt har en avgrenset dialoggruppe, men at sakene som diskuteres nå er så omfattende at hele styret bør få anledning til å møte.

Vedtak: Innkalling og dagsorden til møtet 10.oktober godkjennes.

27/00: Godkjenning av referat fra møte 17.august

Det ble påpekt fra RFL at de ikke var fornøyd med referatet til sak 21/00: Kirkemøtesaken. Den ordlyden som står i referatet ("...ønskelig at en representant fra RFL er til stede under en rådsbehandling av denne saken.") er for svak i forhold til det som ble faktisk lovet i denne saken.

Erling Pettersen informerte om at det var svært unntaksvis at Kirkerådet trakk inn eksterne innledere til møter, men han understreket samtidig at alle møter i rådene i prinsippet er åpne. Til dette ble det understreket at det var forskjell på å bli invitert som innleder, og å komme innom som tilhører. Det ble enighet om følgende endring:

"Det ble gitt et løfte fra representantene fra Den norske kirke om å sende en invitasjon til RFL om deltakelse på møter i rådene i forkant av Kirkemøtet."

Til sist ble det understreket at ved enhver behandling av denne saken bør det gå ut invitasjon til RFL.

Vedtak: Referatet fra møtet den 17.august ble godkjent med de endringer som er nevnt.

28/00: Prosessen med ny behandling på Kirkemøtet

I innkallingen var sendt ut vedtak fra Mellomkirkelig råd og Kirkerådet. Det ble fra RFL vist til det uheldige i at Erling Pettersen ikke valgte å støtte vedtaket fra Mellomkirkelig råd, og at Kirkerådet ønsket å vente på Stortingsmeldingen før de kunne ta saken videre.

Pettersen understreket at medias gjengivelse ikke var fullt ut dekkende.

Det ble gjort rede for de vurderinger som ble gjort, men samtidig understreket at det er mulig å fremme en sak for Kirkemøtet ved å legge fram en sak ved åpningen av Kirkemøtet.

Fra RFL ble det understreket at det faktisk var bedre å få et klart svar nå enn å vente i enda ett år, og kanskje da risikere å få et uheldig vedtak. Forsoningsprosessen kan ikke komme videre før vedtaket fra Kirkemøtet blir omgjort, ble det hevdet.

Vedtak: Sekretariatet gjør det nødvendige sonderingsarbeidet med noen bispedømmer, biskoper og dirigentskap i vurderingene rundt å få saken opp på Kirkemøtet 2000. Det går ut to invitasjoner til RFLs kontor, og RFL melder tilbake hvem som skal motta disse invitasjonene så snart som mulig.

29/00: Svakheter i Samarbeidsavtalen

Det ble ikke tid til å ta opp denne saken, og initiativet ligger hos RFL.

30/00: Rapport fra gudstjeneste i Alstadhaug kirke 1. oktober

Det ble gitt positiv tilbakemelding fra både gudstjenesten og seminaret. Det ble rettet en stor takk til Ragnhild Schlüter for hennes arbeid med hele arrangementet, samt til Elias Akxselsen som sang og Ludvig Karlsen som hadde preken.

31/00: Informasjonsformidling – hva gjenstår

Det ble kort informert om at AdNotam nå har kommet med en samlet rapport fra forskningsprogrammet. Denne boken ble lansert den 9.oktober.

32/00: Samarbeidet med Stiftelsen

Til denne saken var vedtektene for Stiftelsen sendt ut. Det ble understreket at Stiftelsen ikke er en del av organisasjonene, og organisasjonene ikke er en del av Stiftelsen. Samtidig er det viktig at de personene som sitter der på vegne av organisasjonene tar ansvar for å kommunisere tilbake til styret i disse organisasjonene.

Det ble understreket at det ikke var hensiktsmessig å gå ut i offentligheten med informasjon om Stiftelsen og dens formål før saken hadde større forankring hos taterne selv. I denne sammenheng ble det særlig understreket at det var viktig at de uorganiserte også kunne få delta i samtaler om hvordan Stiftelsen skal arbeide. Samtidig ble det understreket at det allerede var sendt ut informasjon om Stiftelsen, først i LOR-nytt, og deretter i innspillet fra Den norske kirke til Stortingsmeldingen om nasjonale minoriteter.

Videre ble det også diskutert hvor tett man skal samarbeide innenfor Stiftelsen, og her ble det påpekt at det var viktig å samle seg i forhold til krav og forventninger til stat og kirke. Det ble ikke tid til å gjennomgå forventningene til Den norske kirke, men det ble understreket at det var feil framstilling i media når det blir sagt at Kirkerådet avslo en søknad.

Vedtak: Forholdet til Stiftelsen diskuteres videre i Dnk og RFL, og vi imøteser informasjon etter styremøtet den 16.november.

33/00: Eventuelt

Det var ikke meldt noen saker til eventuelt.

14.12 - nytt møte

Oslo, 11.oktober 2000

Hans Morten Haugen
førstekonsulent

Forfølgelse i Guds navn

Adresserammen 12/10/2000

Bakgrunn

Taterne er trolig den mest forfulgte minoritet vi har hatt her i landet. Nå er det på tide å ta et oppgjør med fortiden og gjøre godt igjen det som kan gjøres godt. I den sammenheng vil jeg ansvare tyngst på Den norske kirke og sosialmyndighetene, skriver Adresseavisens

JOHAN O. JENSEN

TATERNE – eller romanifolket som mange av dem selv kaller seg – er trolig den mest forfulgte minoritet vi har hatt her i landet. Slik har det vært gjennom hundrevis av år like frem til vår tid. Romanifolkets gåtefulle opphav, deres særegne kultur med eget språk, deres frihet og liv bortenfor konvensjonene, har vært sett på som en utfordring og en trussel av storsamfunnet. Gjennom til dels brutale og umenneskelige tiltak ble taterfolket tvunget til å gi opp sin tilværelse og sin kultur for å lande i «folden» hos alle oss andre.

De fleste mener at det nå er på tide å ta et oppgjør med fortiden og gjøre godt igjen det som kan gjøres godt. I en slik sammenheng vil jeg ansvare først og fremst på kirken og sosialmyndighetene.

Presten Eilert Sundt (1817 - 1875) sine studier av romanifolket var selv i en verdenssammenheng forut for sin tid, men de virket også som en voldsom inspirasjon for de mange frustrerte prestene som ville «fornorske» dette folket. Ikke var de fastboende, de streifet rundt på veltenc, ga ikke ungene skolegang, og var – det var verste av alt – hedninger.

VERKEN KIRKEN eller allmuen så at hos det tilsynelatende ikketroende og uorganiserte romanifolket var også religionen satt i systemet. De så heller ikke at storsamfunnet hadde bruk for den reisende, som hesteskjærer og «dyrlege», kjelesmed, knappestøper, blikkenslager, urmaker, osv., og at tateren holdt i gang et ikke uviktig «serviceapparat». Bonde og tater byttet varer og tjenester, ofte over barrierer av gjensidig mistenksomhet, men nyttverdien var uomtvistelig. Slik var det over hele Europa der taterene hadde andre navn – travellers (engelsk), gauner eller landfahrer

(Irland), osv. Ingen steder var de tilfeldige omstreifere, heller ledd i et fast system.

Tatrenes måte å livberge seg på, gjorde at han valgte «å markedsføre seg» som særpreget og fremmedartet. En taterkvinnes renommé som spåkone, hennes evner til å stanse blod eller kurere dyr, bygde nettopp på det. Slik kunne tateren holde «buroen» – den fastboende – i et grep et sted mellom frykt og nysgjerrighet, samtidig som man misunte ham hans frihet.

KIRKEN VILLE det annerledes. Barnas ve og velferd var påskuddet. Sokneprest Jakob Walnum tok opp Sundts tanke, og stiftet i 1892 Forening til Omstreifervæsenets motarbeidelse, som fra 1935 het Misjon for hjemløse. Det ble opprettet en rekke barnehjem, blant dem Rostad på Inderøy, og senere den beryktede Svanvikens arbeidskoloni på Nordmøre. Taterene skulle bosettes. Derfor fikk de også fra 1951 forbud mot å holde hest, en katastrofe for et folk som var så nær knyttet til hestene.

En hel kultur skulle brytes ned for en hver pris. Det var det det handlet om, innrømmet bestyreren på Svanviken overfor billedbladet «Aktuell» så sent som på 1970-tallet.

Nå foreligger dessuten forskningsrapportene som avdekker de massive overgrepene. Om lag 1500 barn ble tatt fra sine foreldre og satt i institusjon eller overført til fosterfamilier i regi av Misjonen. Det omfatter mellom en tredjedel og en fjerdedel av de taterbarn som ble født mellom 1900 og 1960.

MISJONEN la stor vekt på å bryte kontakten mellom barna og foreldrene. Brev og gaver fra foreldre til barn under misjonens tilsyn ble holdt tilbake. Organisasjonens ledere motarbeidet aktivt gjennom

med å ta barna fra foreldrene hvis de ikke «frivillig» som familie tok opphold på Svanviken. Der skulle de lære å bli jordbrukere. Oppholdet kunne vare i opptil fem år.

Et omfattende steriliseringsprogram ble satt inn overfor jenter og kvinner av taterrett. Særlig gikk det ut over de som var anbrakt ved institusjoner eller på Svanviken. Man kan si at endelig hadde den senere krigshelt og høyt ansette overlege Johan Scharffenberg fått gjennomslag for sine sterkt raseteori-inspirerte tanker fra 1930-tallet.

Alt dette skjedde i Guds navn. **DET KAN IKKE** herske et sekunds tvil om at den norske kirke kollektivt bærer et stort ansvar for disse overgrepene. Den såkalte Omstreifermisjonen var en lekmannsmisjon, men både gjennom styreverv og det faktum alle misjonens generalsekretærer var ordinerte prester, hadde kirken både et grep om og en oversikt over hva som skjedde med «klientelleb».

Med en hardt tilkjempet og voksende selvtilitt har «de reisende», som de også heter, begynt å organisere seg. Seriløstheten ved deler av det kan diskuteres, men den kanskje mest seriøse av organisasjonene, Romanifolkets Landsforening, (RFL) tok for drøyt fire år siden kontakt med kirken for å få til en forsoning. Det forutsatte en reell unnskyldning og at kirken tok sitt ansvar for den systematiske trakassering romanifolket var blitt utsatt for gjennom historien. Fremstående talsmann for den norske kirke hadde på det tidspunkt tatt klar avstand fra det som hadde skjedd, og sagt at man ville gjøre bot for det.

I UTKASTET til samarbeidsavtale mellom RFL og Den norske kirke het det bl.a. at «Den norske kirke er medskyldig i at taternes kultur har vært truet av utførelse gjennom

menneskers verdighet».

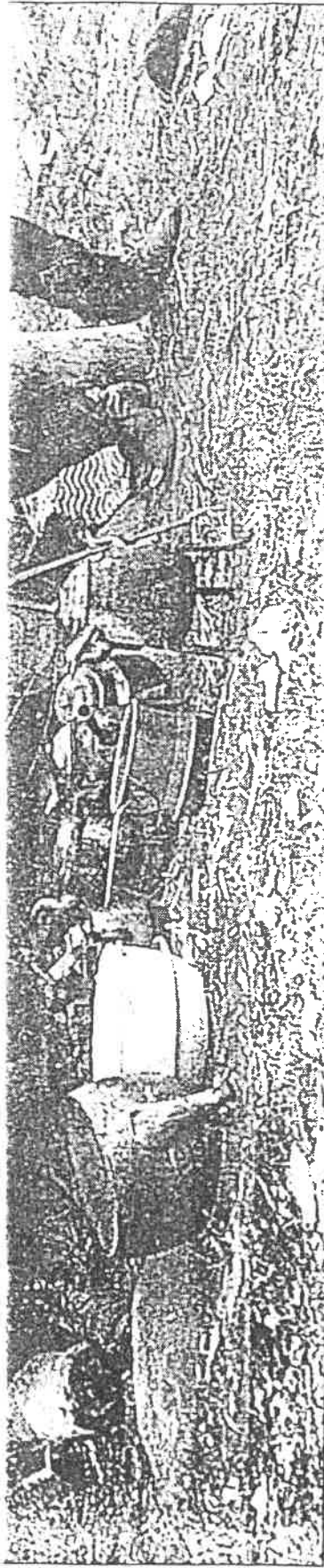
Deler av kirken ville at forslaget til samarbeidsavtale skulle tas opp og stemmes over på kirkemøtet i Bergen for to år siden. Der skjedde det som noen i størst mulig villighet har tolket som et arbeidsuhell, skjønt trolig handlet det heller om redselen for å såre tidligere medarbeidere i Misjonen. Etter forslag fra den nyinnsatte biskop Ernst Baasland skjedde det en vesentlig endring i teksten. Innrømmelsen av at kirken hadde vært skyldig «i forsøk på å fjerne dei (taterene – red. anm.) som folk», ble endret til medskyldig. Men viktigere: I forslaget het det at «vi ber på ei skam vi ikke kan gå videre med». Her ble ordet erstattet med «vårt folk». Det betydde at det var ikke kirken, men det norske folk som ba om tilgivelse. Med knappst mulig flertall – 43 mot 42 stemmer – ble dette vedtatt.

For mange fra romanifolket føltes dette som et slag i ansiktet, og førte bl. a. til at flere brøt ut av RFL.

MANGELEN på dokumentasjon har vært ført som argument for at man burde vente med «forsoningsavtalen». Nå foreligger den. Som fortalt i avisen tirsdag har Norges Forskningsråd gjennomført de forskningsprosjektene myndighetene i sin tid ba om. Overgrepene dokumenteres i en bok som kan leses av både lek og lærd.

Hvis det fins et reelt ønske om det kan spørsmålet tas opp på nytt på kirkemøtet som skal holdes allerede i neste måned. – Å vente i ytterligere et år vil være ren uthaling, sa professor i sosiologi ved NTNU, Bjørn Hvinden, tidligere i uka. Hvinden har samordnet prosjektene.

Mange ventet at den norske kirke koster for egen dør. Siden gjenstår et oppgjør med staten.

De var «reisende», og ble utsatt for mange overgrep. Misjon for hjemløse var en lekmannsmisjon med sterk tilknytning til kirken, som med myndighetenes velsignelse var drivkraften bak overgrepene mot taterne.

Foto: Fra boken Taterne

holden unnskyldning som ikke er til å misforstå, og dette må kirken behandle under kirkemøtet nå i høst, ellers vil vår tillit til kirken bli ytterligere svekket, sier Larsen. Han forteller også at det er dannet en stifelse som i løpet av høsten skal gå til søksmål mot staten. Målet er begge parter som var ansvarlig for overgrepene mot taterne, stat og kirke, skal komme med uforbeholdne unnskyldninger.

- Kirken ba om sterilisering

Den norske kirke medvirket gjennom Misjon for hjemløse aktivt til at folk av taterrett ble tvangssterilisert. 128 personer med taterbakgrunn ble sterilisert med offentlig tillatelse i perioden 1934-1977.

Misjonens ledere var aktive pådrivere og medvirket til om lag 40 prosent av tvangssteriliseringene. Det kommer frem når det nå for første gang legges frem en grundig og detaljert dokumentasjon for den hardhendte og undertrykkende politikk som ble ført mot taterne eller romani-folket helt opp mot 1980-tallet.

Boken «Romanifolket og det norske storsamfunnet» som kommer ut på Fagbok-

forlaget om et par dager, samler all den forskning som er gjennomført fra 1996 og frem til i dag. Den inneholder bl. a. resultatene som forsker Per Haave fra Legeforeningens forskningsinstitutt er kommet til. De er tidligere ikke publisert. De viser at i tillegg til de 128 personene som ble sterilisert med offentlig tillatelse, er det dokumentert at 17 taterkvinner ble operert uten hjemmel i steriliseringsloven.

I det siste tilfelle fins det trolig store mørketall, sier professor i sosiologi ved NTNU, Bjørn Hvinden. Han har hatt det administrative ansvaret for den forskning Sosialdepartementet ba om, og står også som redaktør for boken som sammenfatter undersøkelsene i regi av Norges Forskningsråd. I tillegg til ham har åtte andre forskere deltatt.

Misjon for hjemløse var en

lekmannsmisjon med sterk tilknytning til kirken, som med myndighetenes velsignelse var drivkraften bak overgrepene mot taterne en storpart av 1900-tallet.

- Hva betyr det forskningsarbeidet som nå legges frem?

- At verken den norske kirke eller myndighetene lenger kan krype i skjul for de overgrep som har foregått. Dokumentasjonen som nå ligger på bordet, fjerner en hver tvil om hvem som var medskyldige. Alle Misjonens

generalsekretærer arbeidet aktivt for sterilisering og forsvarte det som skjedde. Per Haave har ikke funnet noe tilfelle hvor de protesterte. Derimot propaganderte for tvangssterilisering.

Alle var prester

- De var generalsekretærer i en lekmannsmisjon, ja, vel, men de var alle ordinerte prester i den norske kirke. I

styret for Misjon for hjemløse satt det folk med høye posisjoner i kirken. Med andre ord - kirken kan ikke ha vært uvitende om hva som skjedde. Det samme gjelder myndighetene. Sosialdepartementet hadde også sine representanter i styret. Det kan derfor ikke herske tvil om at Medisinaldirektøren, senere Helseledertøren, visste hva som skjedde, sier Hvinden.

Boken forteller også at om lag 1500 barn av romanifolket ble satt i institusjon eller fosterhjem av Norsk misjon for hjemløse. Mellom en fjerdedel og en tredjedel av alle taterbarn, født mellom 1900 og 1960 og som organisasjonen kjente til, ble satt bort. Taterkvinner ble oftere tvangssterilisert enn norske kvinner-flest. Jenter og kvinner anbrakt ved institusjoner eller misjonens arbeidskoloni i Svanviken i Møre og Romsdal var særlig utsatt for

å bli sterilisert. Misjonen i sitt daværende navn ble nedlagt i 1986, men eksisterte to-tre år til under navnet Kirkens sosialtjeneste.

Aldri tatt oppgjør

Verken kirken eller det norske samfunn har noen gang tatt et oppgjør med sin dystre fortid på dette felt. På kirkemøtet for to år siden lå det an til at kirken skulle be romanifolket om unnskyldning, men i siste liten ble endret til at det norske folk skulle beklage det som skjedde. Det skapte mye bråk, og førte til at det ble dannet en ny organisasjon for medlemmer av romanifolket.

- Hva bør nå skje?

- Vi har nå gjort den jobben vi ble bedt om å gjøre. Mens man tidligere har gjetet, vet man nå helt konkret hva som har skjedd. Kirkemøtet i neste måned må ta saken opp på nytt. Å argu-

mentere med at alle saker skal være utsendt seks uk før møtet, vil være å henge seg opp i en formalitet. Å vente i over et år til neste Kirkemøte vil være en ren ut-haling og er etter min mening helt uakseptabelt, sier professor Bjørn Hvinden.

- Både kirken og myndighetene må nå be romanifolket om unnskyldning. Jeg har også forstått det slik at sosialminister Torv Tønne er helt klar på at dette må man forsøke å bote på.

- Gjennom en form for bilighetserstatning?

- Det kan komme til å peke i retning av enkeltindividene. Man må heller prøve å finne en måte som gir oppreisning til hele folket, sier Bjørn Hvinden.

Storsamfunn og minoritet

*Sammenfatning av resultatene av Norges
forskningsråds delprogram om romanifolket
(taterne)*

*Bjørn Hvinden
Institutt for sosiologi og statsvitenskap,
NTNU Trondheim September 2000*

Innhold

1. Innledning – delprogrammet om romanifolket (taterne)	3
2. Bakgrunnen for 1900-tallets politikk overfor folkegruppen	5
3. Metodemessige utfordringer og framgangsmåter	16
4. Tiltak overfor barn og unge	19
5. Tiltak for å minske fruktbarhet og reproduksjon	22
6. Tiltak for å få taterne bosatt - koblinger av tiltak	26
7. Folkegruppens situasjon i dag	28
8. Ansvarsforholdet Misjon og sentrale myndigheter	30
9. Vurderinger og anbefalinger på grunnlag av de presenterte resultatene	32
Rapporter fra Norges forskningsråds delprogram om romanifolket (taterne)	34
Andre henvisninger	34
Sluttnoter	37

1. Innledning – delprogrammet om romanifolket (taterne)

Tidlig på 1990-tallet ble det fra flere hold framsatt krav om at det måtte foretas en grundig og uavhengig undersøkelse av den politikken som hadde vært ført overfor romanifolket i Norge og hvilke konsekvenser den hadde hatt for folkegruppen. Sosial- og helsedepartementet bevilget midler til en slik undersøkelse og gav Norges forskningsråd i oppdrag å stå for planlegging og gjennomføring av undersøkelsen. Noen av forskningsmidlene ble øremerket en undersøkelse om sterilisering, siden dette temaet var kommet i brennpunktet gjennom debatter i mediene og spørsmål i Stortinget. Siden Sosial- og helsedepartementet i høy grad var en part i saken, ønsket departementet ikke å legge andre føringer på den forskningen som skulle foregå i regi av Forskningsrådet. Prioritering, avgrensning av problemstillinger og organisering ble overlatt til Forskningsrådet. Forskningssatsingen om romanifolket ble organisert som et delprogram under det pågående forskningsprogrammet "Velferd og samfunn".

Programstyret inviterte ulike forskningsmiljøer til å sende inn prosjektforslag. Det bevilget midler til fire prosjekter som alle ble satt i gang i 1996:

- Ett prosjekt tok opp sterilisering i historisk lys, med vekt på grunnlaget for inngrepene og det samlede omfanget av sterilisering av personer med bakgrunn i romanifolket. Denne undersøkelsen benyttet foreliggende arkivmateriale og ble gjennomført av *Per Haave*, med *Anne-Lise Seip* som prosjektleder, begge ved Historisk Institutt, Universitetet i Oslo.
- Et annet prosjekt har hatt to temaer: Erfaringene og opplevelsene til personer med bakgrunn i romanifolket som var blitt direkte berørt av sterilisering, og anbringelse og opphold på barnehjem og andre institusjoner. *Hedda Giertsen* ved Institutt for kriminologi, Universitetet i Oslo, har vært prosjektleder. Den første undersøkelsen er foretatt av *Hjørdis Fodstad*, basert på samtaler med personer som selv var blitt sterilisert og deres nærmeste, og noen av dem som stod bak steriliseringsinngrepet. Den andre undersøkelsen har blitt gjennomført av *Anne-Berit Sandvik*. Her har intervjuer med berørte vært den viktigste kilden for opplysninger.
- Et tredje prosjekt har tatt opp bortsetting av barn av romanifolket. Det satte særlig satt søkelyset på grunnlag og begrunnelser for inngrepene i familier, og forholdet mellom Norsk misjon blant hjemløse ("Misjonen"), lokale barnevernsmyndigheter og foreldrene. En senere oppfølgingsdel gikk spesielt inn på forholdet mellom Misjonen og sentrale myndigheter på dette feltet. Undersøkelsen bygde i hovedsak på foreliggende arkivmateriale og ble utført av *Karen-Sofie Pettersen* med *Bjørn Hvinden* som prosjektleder, begge ved Institutt for sosiologi og statsvitenskap, NTNU Trondheim.
- Et fjerde prosjektet belyste den enkeltes opplevelser og erfaringer med å tilhøre romanifolket, med vekt på forvaltning av identitet og tilpasninger til omgivelsene i dag. Undersøkelsen bygde på intervjuer og tilstedeværelse på

ulike samlinger. Prosjektet ble gjennomført av *Lise Bjerkan* og *Linda Dyrliid*, med *Jan Brøgger* som prosjektleder, alle ved Institutt for sosialantropologi, NTNU Trondheim.

I tillegg ble et prosjekt gjort mulig gjennom et universitetsstipend fra NTNU Trondheim. Dette prosjektet har studert den begynnende organisering og mobilisering med utgangspunkt i romanifolket på 1990-tallet, særlig organisasjonenes forhold til sentrale myndigheter og massemediene. Undersøkelsen gjennomføres av *Rune Halvorsen* i samarbeid med *Bjørn Hvinden*, begge ved Institutt for sosiologi og statsvitenskap, NTNU, og er ikke avsluttet. Dette prosjektet har blitt samordnet med de fire nevnte prosjektene.

All forskning vil være selektiv; noen tema og problemstillinger settes i fokus, men andre utelates eller bare tangeres. Slik også med dette delprogrammet. Budsjettmessige og andre begrensninger har gjort det nødvendig å samle seg om noen spørsmål. Det innebærer at det er mange viktige emner som *ikke* er behandlet i delprogrammet, men som forhåpentlig vil tatt opp i framtidig forskning. Det dreier seg for eksempel om temaer som helseforhold, materielle levekår, inntektsforhold og yrkesaktivitet, hvordan politi og rettsvesen har forholdt seg til taterne i nyere tid, hvordan situasjonen for dem som ble bosatt artet seg etter at de var anbrakt i en bolig, folkegruppens opprinnelse og røtter, språket romani, så vel som kultur, musikk-, sang- og fortellertradisjoner.

Som det framgår av oversikten over prosjektene har forskningssatsingen vært flerfaglig. Forskingen har trukket på forskjellige faglige tradisjoner, innfallsvinkler, begrepsverk og metoder, slik disse har utviklet seg innen historie, kriminologi, sosialantropologi og sosiologi. Det er redegjort nærmere for disse i rapportene fra de enkelte prosjektene (se oversikt bak i dette sammendraget).

I denne sammendragsrapporten vil vi først og fremst benytte oss ett faglig perspektiv: I følge dette perspektivet varierer det sterkt på hvilken måte beslutningstakere oppfatter målgruppen for offentlig politikk på. Det bildet av målgruppen som tegnes eller "konstrueres" får vidtgående følger for innretningen på den politikken som utformes og iverksettes, og dermed også for velferd og levekår for gruppen (jf. Schneider og Ingram 1993).

Kombinasjonen av prosjekter har gitt anledning til å se den samme politikken fra flere sider og synsvinkler, både fra lovgivere, sentrale og lokale myndigheter, fra pådrivere og iverksettere (som Norsk misjon blant hjemløse) og fra dem som var mål for politikken; romani- eller taterbefolkningen.

Formålet med dette sammendraget er ikke primært å rekapitulere eller oppsummere hva som står i hver enkelt rapport, men å trekke linjer på tvers. Ved å peke på sammenhenger mellom enkeltfunn håper vi også å få fram et mer helhetlig bilde av politikken overfor romanifolket (taterne) på 1900-tallet. For å bidra til en slik helhet innleder vi med en beskrivelse av bakgrunnen for den politikken som ble ført overfor folkegruppen på 1900-tallet.

2. Bakgrunnen for 1900-tallets politikk overfor folkegruppen

Storsamfunnets reaksjoner overfor folkegruppen hadde hatt en lang forhistorie da det skjedde en reformulering av forutsetninger og virkemidler på siste halvdel av 1800-tallet. Denne reformuleringen la føringer for den politikken som ville bli ført overfor gruppen utover det meste av 1900-tallet. Men både før og etter reformuleringen bygde sanksjonene fra storsamfunnet på sterkt negativ oppfatninger av nomadiske livsformer i sin alminnelighet og romanifolkets (taternes) livsform i særdeleshet. Til sammen pekte denne oppfatning av målgruppen fram mot en omfattende og samordnet kontroll- og assimileringpolitikk overfor folkegruppen.

Et historisk bakteppe

Politikken overfor romanifolket (taterne) - og mer generelt overfor omreisende eller nomadiske grupper i de nordiske landene - har en lang og omskiftelig historie (Etzler 1944, Schlüter 1973, Sandmo 1999). Denne historien strekker seg i alle fall tilbake til slutten av middelalderen, om ikke lengre. Tidlig kom landenes makthavere til å se slike gruppers livsform og atferdsmønster som en alvorlig utfordring mot lov og orden som krevde hardhendte mottiltak. Trolig ble slike tiltak håndhevd med varierende grad av kraft og konsekvens. I noen perioder ble omreisende utsatt for brutale forfølgelser, for eksempel gjennom såkalt "fantejakter". I andre og antakelig lengre perioder synes omreisende grupper å ha hatt marginal og utsatt posisjon, men samtidig ha stått i forholdsvis fredfylt og gjensidig nyttig utvekslingsforhold til det fastboende samfunn. De som ble arrestert og tiltalt for bestemte lovbrudd, fikk trolig en mer uforsonlig og ubarmhjertig behandling av rettsvesenet enn andre som var mistenkt for lovbrudd (Sandmo 1999: 195-196).

Sett fra samfunnselitenes ståsted ble det med litt ujevne mellomrom slått fast at det var behov for mer vidtgående og effektive virkemidler overfor omreisende grupper. Særlig utover 1800-tallet synes misnøyen med den offentlige innsatsen overfor omreisende grupper å ha tiltatt. Det behøver ikke bety at de omreisende reelt utgjorde noe større praktisk problem for fastboende enn tidligere, men kanskje likegjærne at de fastboende forventninger om at offentlige myndigheter skulle gjøre noe med de omreisende gruppene var i ferd med å vokse. Norge var ikke lenger et lydrike under Danmark, landet hadde fått en egen grunnlov og en mer selvstendig norsk administrasjon var under oppbygging, selv om landet var i union med Sverige. I denne situasjonen ble det også forventet at staten skulle ha større evne til å regulere samkvemmet i samfunnet og håndheve datidens rådende forestillinger om lov og orden.

På samme måte som manglende lokal tilhørighet trolig bidro til at medlemmer av omreisende grupper ble gitt en mer nådeløs behandling av rettsvesenet enn andre, ble spenningene rundt disse gruppene også forsterket av at datidens fattigvesen var lokalt forankret. Fra gammelt av var det primært dem som hadde lokal tilhørighet, "hjemstavner", som ble omfattet av den begrensede innsatsen overfor dem trengte hjelp. Tilreisende og andre som kom utenfra og som søkte slik hjelp ble desto mer sett som et problem. Det ville lokalt være en

sterk impuls til å "løse" dette problemet ved å få de tilreisende ut av bygda eller byen. Åpenbart ville det lett bli et svarteper-spill, hvor alle helst ville overlate belastningen ved å ta seg av nødstedte uten lokal tilhørighet til andre.

En annen grensedragnings fikk også stor betydning for det fastboende samfunnets forholdssett overfor omreisende grupper. I hele Vestens historie fra middelalderen og framover finner vi gjentatte forsøk på å trekke et skarpt skille mellom verdig og uverdigg trengende (Stone 1984, Swaan 1990, Midre 1995). De verdigg trengende ble ansett å være dem som virkelig ikke kunne klare seg selv, på grunn av lav eller høy alder, sykdom, uførhet, skrøpeligheit eller hjelpeløshet. Som uverdigg trengende regnet man framfor alt arbeidsføre voksne som ikke hadde utkomme fra eget arbeid, men som ble antatt å kunne ha hatt det, hvis de ville. Dette skulle være de "arbeidssky" eller "selvforskyldt fattige". Det førstnevnte gruppen skulle vises barmhjertighet, men den sistnevnte ut fra rådende oppfatninger skulle straffes og tvinges til å arbeide. Nært knyttet til dette var forestillingen om at en del helst ville reise rundt fra sted til sted, ta kortere jobber, leve fra hånd til munn, tigge eller begå mer alvorlige forbrytelser, i stedet for å ta fast tjeneste og binde seg til regelmessig arbeid på gård eller hos andre, hvis de hadde hatt muligheten til å velge (se for eksempel Skappel 1922: 62-66).

De forestillingene gikk sammen i det i som i mange land ble oppfattet og omtalt som "vagant"-problemet (fra latin, av *vagari* 'streife omkring'). Dette problemet skulle bestå i at arbeidsføre enkeltpersoner og grupper dro fra sted til sted og livnærte seg med en blanding av småjobbing, tigging og alvorligere lovbrudd, og i denne forstand utgjorde en trussel mot den alminneligg lov og orden (Erskine og McIntosh 1999). I tillegg skulle disse gjennom sin livsform kunne ha en uheldigg innflytelse på svake sjeler blant de fastboende og friste dem til å bryte opp fra sine lokalmiljøer.

Det er verdt å understreke at disse forestillingene og problemdefinisjonene handlet ikke bare eller først og fremst om taterne. Taterne var ikke de eneste omreisende i denne lange perioden, og det hadde eksistert samfunnsmessigg sanksjoner mot personer med en nomadigg livsform før taterne kom til de nordiske landene (se for eksempel Frostatingloven fra 1200-tallet, X, 39¹). Men når taterne var blitt en del av befolkningen i disse landene, ble de også rammet av disse forestillingene og problemdefinisjonene. Satt på spissen: Storsamfunnet og dets eliter hadde fra tidligere en kategori - "vaganter"- klar for bruk. Når familier og følger av taterne ankom våre samfunn og ble synlige for samfunnselitene, var det nærliggende for dem å plassere taterne i denne kategorien.

I tillegg er det mange vitnesbyrd som at taterne etter sin ankomst til de nordiske landene raskt fikk en rekke drastiske anklager, mistanker og beskyldninger rettet mot seg fra samfunnselitenes side, uttrykt blant annet i lovtekster og kongebrev (jf. henvisninger i Sandmo 1999: 196-197). Som en ny, adskilt og fremmed folkegruppe med indre samhold og evne til å unndra seg storsamfunnets kontroll ble de åpenbart ansett for å være en spesiell trussel mot den rådende sosiale orden. Forestillingene om dem inneholdt få nyanser og fikk preg av det vi i dag vil kalle fordommer eller stereotyper. Disse

forestillingene tjente til å rettferdiggjøre de brutale og nådeløse reaksjonene som makthaverne påbød mot taterne.

I denne forstand ble taterne trolig utsatt for en dobbelt generalisering: For det første plasserte makthaverne dem i den brede problemkategorien "vaganter". For det andre ble de i egenskap av å være taterne tillagt spesielt uønskede og problematiske egenskaper. I begge tilfelle skjedde generaliseringen uten hensyn til om de faktisk var selvhjulpne og livnærte seg med lovlige erverv, for eksempel handel og håndverk. Mye tyder på at samfunnselitenes bilde av omreisende ofte var høyst unyansert eller udifferensiert, og at alle ble skåret over samme kam. For eksempel klaget Stavanger Amtformannskap i 1844 over de ulempene som "fantene" – "dem, der betle i Flok og Følge" - skulle utgjøre for bosittende folk (Christophersen 1979: 72). Nesten seksti år senere var det både statsråder og stortingsrepresentanter som under behandlingen av forslaget til løsgjengerlov i brede ordelag slo fast at alle de nærmere 4000 "omstreifere" som var registrert i Jakob Walnum's telling var "betlere" [tiggere] (Forhandling i Odelstinget 1898/99, s.883). Slike utsagn ble stående nærmest fullstendig uimotsagt (for ett unntak, se samme sted, s.932).

Eilert Sundts dobbeltrolle - forsker og moralsk entreprenør

På midten av 1800-tallet søkte Eilert Sundt (1974) å gi den norske samfunnseliten et mer differensiert bilde av den gruppen som da ble kalt "fantene", blant annet ved å trekke et skille mellom "storvandringene" (som han forbandt med romani- og taterbetegnelse) og "småvandringene" (som han forbandt med skøyer- og meltråverbetegnelse). Som framholdt av Christophersen (1979) kan det ses som fortjenstfullt at den interesserte allmennhet ble gjort oppmerksom på at storvandringene utgjorde en distinkt etnisk minoritet, med en særegen kultur og et eget språk som sannsynliggjorde røtter tilbake til tidlige innvandring til Europa fra Asia. På den andre siden var Sundt sterkt moralsk fordømmende i sine karakteristikker av taternes livsform og kultur. I denne forstand må han antas å ha bidratt til samfunnselitenes negative bilde av taterne, både i samtiden og ettertiden. Som vi skal se fikk Sundts differensiering av kategorien "fant" liten betydning for ettertidens måte å forholde seg til omreisende eller normadiske grupper i Norge på.

Med utgangspunkt i sin framstilling av "fantene" som en problembelastet gruppe mottok Sundt i årene 1854-68 midler fra Stortinget til å gjøre folkegruppen bofast og gi dens barn en kristen oppdragelse. Disse forsøkene ble bare ansett å være en betinget suksess. Etter at den økonomiske støtten til Sundts arbeid ble stoppet fortsatte Stortinget å gi noe reduserte årlige bevilgninger til det såkalte "Fantefondet", med de samme formål, men administrert av Kirkedepartementet. Mot slutten av 1800-tallet kom det fram en økende misnøye hos samfunnselitene med det arbeidet som skjedde i Departementets regi. Det ble ansett at arbeidet var lite effektivt og målrettet. Det ble også vist til at de lovhjemlene som fattigloven av 1863 hadde gitt til at kommunene kunne sette omstreifere i tvangsarbeid i liten grad ble brukt i praksis. I Stortinget ble det flere ganger etterlyst mer effektive virkemidler til innskrenking av det man kalte "fantevesenet", og senere "omstreifervesenet" (for eksempel St.forh. 1892).

Lovgiverne gir nye rammer for politikken overfor folkegruppen

I løpet av 1890-tallet foregikk det flere gjensidig forsterkende prosesser som la nye forutsetninger for den offentlige eller offentlig sanksjonerte politikken overfor romanifolket:

- Framfor alt la Straffelovskommisjonen ved dets leder riksadvokat Getz fram et utkast til en lov om løsgjengeri, betleri og drukkenskap i 1894. Etter begrensede endringer la regjeringen fram lovforslaget til behandling i Stortinget. Etter en omfattende diskusjon i 1899 ble loven vedtatt i 1900.
- For det andre vedtok Stortinget i 1896 en ny lov om behandling av forsømte barn, igjen med utgangspunkt i et utkast fra Getz.
- For det tredje tok en krets av menn rundt sogneprest Jakob Walnum tidlig i tiåret initiativ til en gjenopptaking av Eilert Sundts virksomhet. Kretsen søkte og fikk støtte fra Stortinget til at Walnum kunne utarbeide en plan for motarbeiding av "omstreifervesenet". Regjeringen la fram Walnums plan for Stortinget i 1896 og fikk i det alt vesentlige Stortingets tilslutning. Det skapte i neste omgang grunnlag for at den kristne veldedige organisasjonen "Foreningen til bekjempelse av omstreifervesenet" ble dannet i 1897. Etter noe nøling begynte Stortinget på slutten av tiåret å gi årvisse bevilgninger til denne organisasjonens virksomhet. Nølingen skyldes ikke reservasjoner mot Walnums forslag til prinsipper og konkrete tiltak, men usikkerhet om hvordan forholdet mellom den offentlige og private innsatsen på dette området skulle organiseres.
- Endelig ble det i samme periode også forberedt en betydelig revisjon av fattiglovgivningen, men de vesentlige av virkemidlene overfor "omstreiferne" ble lagt til de to nevnte lovene.

Stortingets behandling av disse innbyrdes forbundne sakene i løpet av 1890-tallet utgjør det nærmeste en kommer en sammenhengende generaldebat om forutsetninger for og formål med den politikken som ville bli ført overfor den administrative kategorien "omstreifere" i størstedelen av det tyvende århundre. Det skjedde nok noen mindre justeringer av relevant lovgivning og årlig bevilgede beløp underveis. I det vesentlige ble det likevel utover 1900-tallet snakk om en rutinisert og innarbeidet politikk som få eller ingen stilte spørsmålstegn ved. De fleste sentrale politikere synes i denne lange perioden ureflektert å ha tatt for gitt at den politikken som ble videreført, var riktig og nødvendig. Mangelen på egentlige debatter om premisser for og innretning på den virksomheten som skiftende regjeringer gikk god for og som Stortinget støttet i denne perioden, er påfallende. Det er nærliggende å spørre om sentrale politikere i denne perioden stort sett var immune mot motforestillinger mot gjeldende politikk på området. Først i forbindelse med Torild Skards interpellasjon i 1975 kan en si at Stortinget foretok en ny generaldebat. Det tok ennå ti-femten år før den da innarbeidede politikken overfor "omstreiferne" var avvirket. Av disse grunnene kan det være verdt å oppholde seg litt med de mer eller mindre sammenhengende debattene som ble ført på 1890-tallet.

Hva innebar bruken av "omstreifer"-kategorien?

For det første er det påtakelig at de sentrale aktørene i løpet av disse debattene på slutten av 1800-tallet samlet seg om å bruke "omstreifer"-betegnelsen. I de foregående tiårene og en god del av 1890-tallet hadde en rekke mer eller mindre sammenfallende navn på målgruppen for politikken blitt anvendt. De sentrale aktørene hadde for eksempel ofte vist til "fanter" og "landstrygere". Bare helt unntaksvis ble betegnelsen "tater" brukt, og knapt noen gang "romanifolk", selv om Sundt – støttet av Stortinget – jo detaljert hadde drøftet de innbyrdes forbindelsene mellom disse betegnelse. Riksadvokat Getz åpnet i sitt utkast til løsgjengerloven for betegnelsen "sigøynere", men dette ble ikke videreført av regjering eller storting. Noen ganger prøvde aktørene noe famlende å skille mellom "de egentlige omstreifere" og mer tilfeldige omreisende eller personer uten fast tilholdssted. Som nevnt var det ingen som søkte å benytte seg av de distinksjonene som Eilert Sundt hadde trukket innad i den brede gruppen "fanter".

En viktig følge av at de sentrale aktørene etter hvert samlet seg om den administrative betegnelsen "omstreifer" var at man indirekte benektet at det for en stor del dreide seg om en folkegruppe med annen opprinnelse og en annen kultur enn nordmenn flest. I sin konsekvens valgte man dermed aktivt å overse et hovedresultat av Sundts vitenskapelige arbeid, og begrenset seg til å følge opp hans moralske fordømmelse av gruppen. Dermed kom den offisielle norske politikken for en lang periode til å bygge på det motsatte av en anerkjennelse av folkegruppens særegne røtter og distinkte kulturelle preg.

Sagt med andre ord; man ville ikke se eller legge noen vekt på at folkegruppen utgjorde en kulturell minoritet, man så bare et moralsk preget fattigdomsproblem. Målgruppen for politikken ble definert som en noe sammensatt sosial problemgruppe; en kategori av landets innbyggere som av litt tilfeldige men forståelige grunner hadde en nomadisk livsform, men som først og fremst krenket de normene som regulerte selvforsørgelse, arbeid, personlig og familiemessig moral. Det ble skapt eller konstruert et bilde av "omstreiferi" som uttrykk for en gjenstridig moralsk skavank, som krevde sterke virkemidler for å bli avlært. Dermed kom bildet av "omstreiferen" langt på vei til å bli sammenfallende med det tradisjonelle bildet av "vaganten".

"Omstreiferen" ble tegnet som en person som "flakket omkring" fra sted til sted på en formålsløs måte, som var uvillig til å ta fast eller regelmessig arbeid ("arbeidssky"), og som derfor måtte *antas* å livnære seg gjennom tiggning ("betleri") eller annen ulovlig virksomhet. Det ble ikke skilt skarpt mellom "omstreiferi" og "løsgjengeri", men sistnevnte innebar ikke at personen forflyttet seg fra sted til sted.

- For det store flertall av lovgiverne var det erklærte formålet med løsgjengerloven å gjøre det man kalte "omstreiferi" ulovlig. Denne kriminaliseringen kom blant annet til uttrykk i at omreisende personer som ble mistenkt for "omstreiferi" og som ikke kunne dokumentere at de hadde regelmessig arbeid, kunne tvangsbosettes i henhold til løsgjengerlovens paragraf syv. Gjennom paragraf syv i Løsgjengerloven av 1900 gav Stortinget lovhjemmel for å tvangsbosette de reisende som ikke kunne

overbevise politiet eller eventuelt domstolen om at de hadde lovlig erverv. Her la lovgiverne opp til en svært restriktiv tolking av hva som var "lovlig erverv". I følge paragraf tre skulle det dreie seg om erverv av "regelmessig art". Med henvisning til lovforarbeidene heter det i en samtidig kommentarutgave av loven: "En omstreifer ... vil i regelen ha et lovlig erverv å skylde på – han kan si at han er hesteskjærer, blikkenslager, handelskar eller lignende – allikevel er han den samme farlige personen. Det er bare skalkeskjul det erverv han påberoper seg. For at han skal gå fri må det altså kreves at ervervet er av regelmessig art (jf. Ot.forh. 1899-1900 side 938)" (Hartmann 1923: 18). Det siteres også direkte fra lovproposisjonen: ""Hvad særlig omstreiferne angaar maa det kunne forutsættes at domstolene efter sin kjendskap til deres livsforhold vil være i stand til paa rette maate at vurdere en paastand om at de ernærer sig ved haandværk eller smaahandel som erfaringsmæssig ikke er synderlig andet end et paaskudd til at tigge" (Ot.prp.nr. 14 – 1914 side 12) (Hartmann 1923: 19-20)."

I denne forstand ble "omstreiferi" konstruert som et moralsk preget fattigdomsproblem, og den videre offentlige innsatsen overfor målgruppen "omstreifere" ble administrativt tett forbundet med fattigvesenet generelt.

Man kunne kanskje tenke seg at et mulig forsvar for denne lovgivningen var at ikke alle omreisende personer og grupper behøvde å bli rammet, men bare de som begikk "omstreiferi" slik det var beskrevet i loven og dens forarbeider. Men løsgjengerloven fikk en utforming som langt på vei la bevisbyrden for at man ikke bedrev "omstreiferi" på den omreisende personen selv. Som nevnt var det ikke tilstrekkelig at vedkommende kunne sannsynliggjøre at han eller hun var i stand til å livnære seg på lovlig vis. Både i loven og dens forarbeider ble det betont at personer som ikke hadde fast bosted og ikke påvise at de hadde fast, regelmessig arbeid, generelt måtte antas å livnære seg på uærlig vis. I denne forstand bidro loven og debatten om den til en generell mistenkeliggjøring av folkegruppen, og dermed til å befeste de sterkt negative vurderingene som gruppen ble utsatt for.

Løsgjengerloven har det til felles med en rekke andre lover at den gjennom sin utforming og innretning fikk alvorlige og drastiske følger for *romanifolket eller taterne* som folkegruppe, uten å direkte peke dem ut eller omtale dem ved et kollektivt egennavn. Lovene kunne brukes mot dem, enten ved at personer eller familier tilhørende gruppen i det enkelte tilfelle ble fortolket å falle i den administrative kategorien "omstreifere" og/eller at de hyppigere enn andre ble ansett å ha atferdsmønstre som krevde inngripen og reaksjoner fra rettsvesen og tiltaksapparat. For eksempel kunne vergerådsloven langt oftere bli gjort relevant for medlemmer av folkegruppen enn for nordmenn flest, selv om den tilsynelatende var nøytral i forhold til skillet mellom omreisende og fastboende.

Storsamfunnets innvirkning på folkegruppens selvforsørgelse

Som beskrevet foran bidro de forutgående diskusjonene og innføringen av løsgjengerloven i vesentlig grad bidro til å mane fram et bilde av "omstreiferen" som en person som ikke ville ta ansvar for sin forsørgelse

gjennom eget arbeid. Sett i ettertid er det slående at lovgiverne ikke reiste spørsmålet om mange års fordømmelse og forfølgelse fra storsamfunnets side i seg selv hadde undergravet eller svekket gruppens betingelser for å være fullt ut selvforsørget. De repressive reaksjonene fra storsamfunnets side må antas å ha bidratt til at nærliggende tilpasninger ble tilbaketrekning, distansering og aktsomhet i forhold til den fastboende befolkningen, at involveringen med det fastboende samfunnet ble begrenset til et minimum, og til at mye krefter og oppmerksomhet ble brukt på å holde seg utenfor "øvrighetens" synsvidde. Dette har trolig både medvirket til å holde vedlike myter og forestillinger om folkegruppen hos fastboende, og gjort det vanskelig for folkegruppen å inngå i et vekselspill med lokalbefolkningen som ga et stabilt og sikkert utkomme, gjennom bytte av tjenester mot naturalia eller kjøp og salg.

Utover 1900-tallet framsatte myndighetene flere forslag til innstramminger av øvrig lovgivning som nokså åpenbart var egnet til å svekke ytterligere folkegruppens muligheter for å være selvforsørget og livnære seg på lovlig vis. De to klareste eksemplene på dette er de endringene av lovene for handelsnæring, særlig mulighetene for å drive omførselshandel, og dyrevern, særlig mulighetene for å holde hest:

- Viktige endringer i handelslovgivningen ble foretatt de tre første tiårene av århundret. Her ble det å mistenkes for å være "omstreifer" i seg selv være noe som talte mot at man fikk tillatelse til å drive slik næring. Særlig på 1920-tallet ble motstanden mot at omreisende skulle få drive med omførselshandel klart uttrykt fra myndighetene, blant annet under påtrykk fra den etablerte handelsnæringen (jf. Ot.prp. nr.40 1924). Mer generelt ble kravene for å drive med omførselshandel gradvis gjort strengere, og vanskene for taterne til å livnære seg på lovlig vis tilsvarende større.
- Regjeringen foreslo i 1935 å gjøre det ulovlig å bruke hest i forbindelse med reising og næringsvirksomhet (Ot.prp. nr.3 1935). Forslaget fikk flertall i Odelstinget, men ble forkastet med en stemmes overvekt i Lagtinget (St.forh. 1935). Forslaget ble fremmet igjen i 1950 (Ot.prp. nr.56 1950), og det ble vedtatt av Stortinget i 1951 (Innst.O.VIII 1951, St.forh. 1951). Først i 1974 ble lovforbudet opphevet, og da var regjeringens argumenter dels at forbudet var diskriminerende, dels at det var blitt så få som fortsatt reiste; med andre ord, en ganske så tvetydig begrunnelse: "Departementet meiner at føresegna kan verta tolka som diskriminering av ei folkegruppe. Slik livsførsle som føresegna har for auge, er elles ikkje vanleg lenger, så forbudet tener snautt noko føremål heretter" (Ot.prp. nr. 27 (1973-74).

Dersom lovgiverne først og fremst hadde vært opptatt av at taterne skulle være i stand til å forsørge seg gjennom eget arbeid, ville disse lovframstøtene ha vært paradoksale. Men den angivelige mangelen på evne eller vilje til selvforsørgelse, var bare ett av ankepunktene mot en livsform man fant forkastelig og ville bringe til opphør.

Ble tiltak med ulike lovhjemler koblet?

Om vergerådsloven av 1896 ikke så direkte og klart som løsgjengerloven var motivert av et ønske om å bekjempe "omstreifervesenet", anså man i samtiden åpenbart at den kunne brukes for dette formålet. Dette ble klart artikulert av Jakob Walnum og hans etterfølgere som generalsekretærer i Foreningen til bekjempelse av omstreifervesenet, senere Norsk misjon blant hjemløse.

De forholdsvis skjønnsmessige kriteriene som begge lovene tok utgangspunkt i, gjorde det også mulig å foreta koblinger i anvendelsen av dem: Bortsetting av barn fra foreldre med hjemmel i vergerådsloven kunne for eksempel knyttes sammen med bestrebelsene for å få taterne til å gi oppreisningen og bli bofaste. Ved å få barn fjernet fra sine biologiske foreldre og plassert i institusjoner og senere i fosterhjem, ville man for det første oppnå å minske den uheldige påvirkningen som foreldre og andre slektninger ble ansett å representere, med hensyn til å ønske og verdsette en reisende livsform ("reisetragen"). For det andre ville det gjennom en slik bortsetting i seg selv færre personer av taterbakgrunn som til enhver tid reiste. I trusselen om barna ville bli tatt fra dem med hjemmel i vergerådsloven (og senere barnevernsloven), fikk iverksetterne av politikken også et kraftfullt middel for å få foreldrene til å føye seg etter påtrykket om å bli bofaste, inkludert det organisatoriske regimet som skulle forberede slik bosetting.

Det kan gis argumenter for at sentrale myndigheter var med på å legitimere en slik kobling mellom bortsetting av barn og bosettingstiltak. Det skjedde blant annet gjennom rundskriv fra Socialdepartementet (1919) og Justis- og politidepartementet (1935). Etter at førstnevnte har gjort rede for opplegget for bosetting i henhold til løsgjengerloven, fortsetter Socialdepartementet: "Samtidig vil man henlede fattigstyrenes oppmerksomhet på den adgang, som lov av 6.juni 1896 om behandlingen av forsømte børn åpner for å ta sig av omstreiferes barn. Lovens § 1 gir vergerådet myndighet til å bortsette barn, som "på grunn av foreldres eller opdrageres lastefullhet eller forsømmelighet finnes vanvyrret, mishandlet eller sedelig forkommet eller må befryktes å bli sedelig fordervet". Denne bestemmelse vil vistnok som regel med føie kunne bringes i anvendelse i de heromhandlede forhold. *Navnlig hvor vedkommende foreldre stiller seg uvillig overfor arbeidsanvisning og hjelp til bosettelse og ikke vil opgi sitt omstreiferliv, kan det være grunn for et fattigstyre å henvende sig til vergerådet for at det skal gripe inn og om mulig i alle fall redde barna fra landeveien*" (vår utheving). I det rundskrivet til politimestrene heter det: "De fleste omstreiferbarn kommer utvilsomt inn under lov om behandling av forsømte barn av 6.juni 1896. Det vises her til § 1. Om barnet ikke er så gammelt at det kan ha begått noen straffbar handling, eller om det ikke kan påvises konkrete tegn på at det er vanvyrret, mishandlet eller sedelig forkommet, vil dog forholdet i de aller fleste tilfeller rammes av lovens ord, at "de må befryktes å ville bli sedelig fordervet" (§1 b, eller at det på grunn av "andre mislige forhold fremstiller sig som nødvendig å bortsette det for å redde det fra sedelig undergang (§1 c)."

I de siterte rundskrivene synes man å formidle at en kobling mellom bosettings- og barnevernstiltak var akseptabel og etterstrebellesverdigg, og

dessuten en generell antakelse om at de fleste barn av omstreifere levde under forhold som gjorde det riktig å sette bort dem bort med hjemmel i loven:

En klar ansvarsdeling mellom offentlige myndigheter og Misjonen?

På grunnlag av kongelige resolusjoner og administrative vedtak kom Misjonen de første tiårene av 1900-tallet til å bli gitt et vidtgående mandat til å sette ut i livet den offentlig sanksjonerte politikken overfor omstreiferne. Rett nok var det offentlig politimyndighet og rettsvesen som hadde ansvaret for å håndheve tvangsbestemmelsene i løsgjengerloven, men politiet var pålagt å samarbeide med Misjonen for å få omstreifere bosatt, blant annet gjennom plassering ved Svanviken arbeidskoloni. Tilsvarende var det de kommunale vergerådene (senere barnevernsnemndene) som formelt kunne fatte vedtak om bortsetting (omsorgsovertakelse) i henhold til vergerådsloven (senere barnevernsloven av 1953). Men det var Misjonen som drev institusjonene som barna skulle plasseres i, som senere skulle finne fosterhjem og ha tilsyn med barna. Sentralmyndighetene oppfordret derfor lokale barnevernsmyndigheter om å samarbeide nært med Misjonen, og framholdt at Misjonen hadde en særlig ekspertise på dette området. Dermed ble en stor del den offentlig støttede og sanksjonerte virksomheten overfor taterne lagt i hendene på en privat, kristelig organisasjon som forfektet et sterkt ideologisk ladet syn på folkegruppen, dens livsform og kultur. Tilsynelatende gjaldt dette mandatet bare iverksetting av en gitt offentlig politikk, men mye taler for at Misjonen i høy grad også ble tillatt å øve en sterk innflytelse på fastsettelsen og utformingen av denne politikken.

Hjelp, kontroll - eller begge deler?

I mange sammenhenger framstilte myndighetene og Misjonen tiltakene overfor omstreiferbefolkningen som et hjelpe- og redningsprosjekt, særlig i forhold til barna. Men denne hjelpen skulle ytes på grunnlag av helt bestemte premisser - at gruppens livsform og kultur var skadelig og at hjelpen skulle være et middel til å bringe denne til et opphør. Det dreide seg om en hjelp som var sterkt vevd sammen med kontroll, tvang og disiplinering. Da løsgjengerloven ble innført, snakket da også lovgiverne helt åpent om at det dreide seg om en "tvangsbosettelse". Den adgangen til å tvinge omreisende til å gi opp reisingen som loven ga, skulle nettopp representere framskrittet i forhold til de virkemidlene en hadde til rådighet tidligere. De familiene hvor barn ble tatt fra foreldrene eller som ble forespeilt en slik fratakelse med hjemmel i vergeråds- og senere barnevernsloven, befant seg også i tvangspreget situasjon. I begge tilfellene mente myndighetene og Misjonen å vite ha som var best for de berørte personene, uavhengig av hva disse selv mente. Om enkeltpersoner og familier tross disse repressive trekkene ved tiltakene har opplevd seg hjulpet av dem, motsier det likevel ikke den generelt kontroll- og formynderiske innretningen tiltakene fikk.

Kontrollaspektet ble fra tid til annen klart uttalt fra representanter for Misjonen: "Omstreiferne må under sterkere kontroll fra samfunnets side. Det gjelder både for de som reiser og også de som mer eller mindre tilfeldig er blitt fastboende. Da en tror det i dag er muligheter for å få gjort noe mer for endelig å løse omstreiferproblemet her i landet, vil Norsk misjon blant hjemløse på denne måte gjerne vende seg til forsorgsstyrer og vergeråd for å prøve å

etablere et bedre samarbeid når det gjelder dette samfunnsproblem" (NMBH 1951: 3-4).

Kontrollaspektet ble også understreket i de forsøkene som ble gjort fra Misjonens side på å foreta en løpende registrering av ulike omstreiferfamiliers bevegelser rundt i landet, og alle deres familieforøkelser, giftemål og dødsfall, og familienes innbyrdes slektskapsbånd. I tråd med den samme tenkningen påla Justis- og politidepartementet både i 1927 og 1935 lokale politi- og lensmannskontorer å medvirke i mest mulig fullstendig registrering av alle omstreifere i hele landet (Justis- og politidepartementet 1927, 1935).

Arvehygieniske tiltak - en del av myndighetenes politikk overfor folkegruppen?

I løpet av de første tiårene av 1900-tallet kom det i Norge som i andre land til å utspille seg en omfattende debatt om arvehygiene og arvehygieniske tiltak. Denne debatten ledet blant annet fram til steriliseringsloven av 1934. I årene forut for loven og de første årene av dens virketid var det flere debattanter som tok til orde for at arvehygieniske tiltak var aktuelle å bruke også i forhold til "omstreiferbefolkningen". Disse debattantene hevdet at denne gruppen representerte et mindreverdige arvemateriale, som angivelig skulle bidra til å videreføre det som ble ansett skadelige trekk ved dens livsform og atferdsmønstre. Etter en innledende avvisning av disse forslagene kom Misjonens ledere etter hvert til å slutte seg til det synet at arvehygieniske tiltak burde brukes overfor de "gjenstridige" og "defekte" innen folkegruppen, dvs. i de tilfellene hvor en ikke vant fram med miljøtiltak, oppdragelse, opplæring og andre former for resosialisering. Ut fra dette presset Misjonens ledere også på for at den foreslåtte lov om sterilisering skulle vedtas, og etter at loven var innført, uttrykte de misnøye over at loven var så pass streng og ikke åpnet for fruktbarhetsreduserende inngrep i flere tilfeller. Men den loven som ble vedtatt, pekte ikke ut omstreiferne som en målgruppe for slike inngrep, og det å tilhøre folkegruppen inngikk heller ikke som noen av de kjennetegnene eller indikasjonene hvor lovens bestemmelser skulle komme til anvendelse. Det er derfor ikke opplagt i hvilken grad og forstand loven kunne sies å ha inngått i myndighetenes erklærte politikk for å bekjempe og begrense omstreifervesenet.

Samlet sett er det grunn til å anta at håndheving av løsgjenger- og vergerådslovene kom til å få langt mer vidtgående følger for folkegruppen som helhet enn steriliseringsloven av 1934. Men steriliseringsloven kunne brukes overfor medlemmer av folkegruppen, og for de som ble tvunget eller presset til å la seg sterilisere har konsekvensene åpenbart vært dramatiske og alvorlige. I den grad det i praksis ville bli mulig å foreta kobling mellom lovanvendelser, for eksempel mellom praktisering av løsgjengerloven og steriliseringsloven, eller vergeråds/barnevernslov og steriliseringslov, ville det åpenbart også forsterke det repressive preget ved tiltakene overfor folkegruppen².

En sammenhengende og integert kontroll- og assimileringpolitikk?

Vi har her risset opp noen viktige elementer i den offentlige og offentlig sanksjonerte politikken som formelt ble rettet mot det man kalte "omstreiferne", men som i praksis i første rekke rammet romani- eller taterminoriteten i Norge, slik denne allerede på midten av 1800-tallet var

”oppdaget” og beskrevet inngående av Eilert Sundt. Det kan ikke sies til datidens beslutningsfatteres forsvar at de ikke visste at det dreide seg om en kulturell eller etnisk distinkt minoritet. Datidens norske samfunnselite valgte å ikke ta resultatene av Sundts vitenskapelige bidrag inn over seg, og lyttet i stedet bare til den kristne sosialreformatoren Sundt. Sundts etterfølgere, med presten Jakob Walnum i spissen, hadde ikke Sundts vitenskapelige ambisjoner; de var utelukkende kristne entreprenører. Walnum og hans etterfølgere delte de oppfatningene av taterne som fantes hos de fleste av datidens sentrale politikere, og bekreftet og understøttet disse oppfatningene, slik at det kunne begrunne og rettfærdiggjøre den utformingen som politikken mot ”omstreiferondet” fikk ved inngangen til 1900-tallet og de første tiårene av dette århundre. Som antydnet hadde denne politikken mange elementer; ikke bare sosiale eller velferdspolitiske, og iverksettingen involverte en rekke ulike offentlige etater, i tillegg til Norsk misjon blant hjemløse. Det er diskutabelt hvor integrert disse elementene var, men ser vi bort fra at forbudet mot hestehold falt med en stemme i Lagtinget i 1935, synes den norske offisielle politikken i perioden 1896-1953 å ha vært forbløffende konsistent; flest mulige tilgjengelige midler skulle brukes til bringe taternes nomadiske livsform til opphør og undergrave betingelsene for en videreføring av de næringsveiene og den kulturen som denne livsformen var forbundet med.

3. Metodemessige utfordringer og framgangsmåter

De utfordringene som forskerne har stått overfor i sitt arbeid avspeiler på ulike måter folkegruppens utsatte stilling i det norske samfunnet og følger av de tiltakene som har vært satt inn overfor gruppen. Innen delprogrammet har det blitt benyttet et kombinasjon av datakilder og framgangsmåter som utfyller hverandre.

Som det framgår av de temaene som ble skissert i innledningen var det aktuelt å bruke en kombinasjon av flere datakilder og metoder. For det første var det av interesse å få økt kunnskap om grunnlaget for politikken og tiltakene som ble rettet inn mot taterne, og hvordan ansvarsdeling og samhandling var mellom sentrale myndigheter, lokale iverksettere, framfor alt Misjonen, og den enkelte familie. Her forelå det betydelige mengder skriftlig materiale i Riksarkivet, ikke minst fra Misjonens eget arkiv. Dette materialet formidler i alt overveiende grad hvordan representanter for Misjonen og offentlige myndigheter oppfattet og vurderte taterne og deres situasjon, og hvordan Misjon og myndigheter forholdt seg til hverandre innbyrdes. Bare i minimal grad høres taternes egen stemme i disse sakspapirene, i form av brev o.l. til Misjonen og myndighetene. Denne skjevheten avspeiler forskjeller i makt, ikke minst definisjonsmakt, og kontrasten mellom en offentlig skriftkultur og folkegruppens handlingsrettede og muntlige kultur.

For det andre ble det ansett som vesentlig å få belyst konsekvensene av tiltakene for folkegruppen, og hvordan medlemmer av folkegruppen hadde søkt å møte, mestre eller overleve de tiltakene de ble utsatt for. Her har forskerne stått overfor den utfordringen at det ikke foreligger noen fullstendig og entydig kunnskap over dem som kan sies å tilhøre folkegruppen. Det er flere grunner til dette:

- Dels er det ikke opplagt hvordan tilhørighet skal bestemmes. En mulighet er å bruke familie- og slektsbånd, dvs. om ens foreldre eller besteforeldre er av tater- eller romanibakgrunn eller ikke. Men skal det i så fall kreves at alle fire besteforeldre har denne bakgrunnen, eller er det tilstrekkelig at en av dem har det? En annen mulighet ville være å legge vekt på hvem som selv regner seg å tilhøre gruppen, dvs. et selvdefineringskriterium.
- Dels har den offentlige eller offentlig sanksjonerte politikken som har ble ført over en stor del av 1900-tallet aktivt bidratt til å skape uvisshet om hvem tilhører gruppen ut fra et slektskapskriterium ("blodsbånd"), ved at barn er skilt fra foreldre og søsken, gitt nye navn og vokst opp i pleie- eller fosterhjem, og i mange tilfelle slik at disse ikke har vært eller er klar over sin bakgrunn. Det vil nok kunne foreligge opplysninger om en del av de sistnevntes identitet i Riksarkivet, men Riksarkivet har vært meget restriktive med å gi ut opplysninger om slike forhold, når personen ikke er klar over sin bakgrunn og ikke selv har tatt kontakt med Riksarkivet for å få tilgang til slike opplysninger.

- Det synes som om den politikken som har vært ført overfor gruppen i en lang periode har bidratt til at mange har opplevd sin bakgrunn og identitet som så nedvurdert og belastet, at de søker å holde den skjult for omgivelsene. De frykter at det vil slå tilbake på dem selv eller deres barn dersom det blir kjent at det har denne identiteten. Mange mener også å ha konkrete erfaringer med at denne frykten er velbegrunnet, for eksempel ved at de har møtt negative reaksjoner i sitt yrkesliv, i forhold til kommende svigerforeldre, naboer eller representanter for offentlige myndigheter, eller deres barn har blitt ertet, i de tilfellene hvor deres bakgrunn har blitt kjent.
- Endelig vet en fra tidligere undersøkelser at personer som har vært utsatt for alvorlige og traumatiske opplevelser og som har vært (eller fremdeles er) i en vanskelig og utsatt livssituasjon ikke uten videre ønsker å dele sine erfaringer med en fremmed. De kan føle at de ikke har overskudd til dette, eller de ønsker ikke å rippe opp i gamle sår eller aktualisere igjen vonde opplevelser som de har søkt å legge bak seg.

I de forskningsprosjektene som helt eller delvis er basert på personlige intervjuer med medlemmer av folkegruppen (Bjerkan/Dyrlid, Fodstad, Halvorsen og Sandvik) har forskerne bare hatt kontakt med personer som kjenner sin bakgrunn og som selv har en identitet som tilhørende gruppen. Intervjuingen har vært basert på frivillighet. I samsvar med kravene fra Datatilsynet har forskerne ikke fått kunnskap om en persons identitet før vedkommende selv har gitt positivt samtykke til å bli intervjuet. Kontakt til mulige intervjupersoner har i første rekke blitt formidlet gjennom aktive medlemmer av organisasjoner med utspring i romanifolket og av forskere som har hatt mange kjente innen folket. I noen tilfeller hadde intervjupersonene allerede latt seg intervju om sin livshistorie med fullt navn og bilde i mediene, og forskere tok på dette grunnlag med dem. Noen personer med bakgrunn i folket har selv tatt kontakt med forskere for å formidle sine erfaringer eller synspunkter, på grunnlag av omtale av forskningen i mediene.

Innen den gruppen av i underkant av 130 personer med bakgrunn i folket som forskerne har intervjuet, er det representert en stor bredde av erfaringer, livshistorier og ulik befatning med Misjonen og offentlige myndigheter. Gitt de framgangsmåtene som forskerne har vært henvist til å benytte for å etablere kontakt, sier det seg selv at forskningen ikke fanger opp erfaringene og synspunktene til personer som ikke selv kjenner til sin tilknytning til romanifolket. De foretatte intervjuene kaster først og fremst lys over erfaringer og synspunkter til personer som (i) har en identitet som tilhørende folkegruppen, (ii) som er åpen om sin identitet, i alle fall overfor deler av sine omgivelser, og (iii) direkte eller indirekte (gjennom familie og slekt) har hatt i alle fall noe befatning med Misjonens og myndighetenes tiltak overfor folkegruppen.

Teoretisk kunne en nok ha tenkt seg at forskerne hadde søkt å komme kontakt med mulige intervjupersoner ved å be Riksarkivet om å sende et brev til et representativt utvalg av dem som registrert med navn i arkivet etter Norsk misjon blant hjemløse, med spørsmål om de ville la seg intervju. En slik framgangsmåte ble ansett som problematisk av flere grunner. For det første

tilsier resultatene fra tidligere forskning at en ville få svært lav prosent ja-svar, særlig når mange ventelig ville ha et meget negativt forhold til Misjonen. For det andre er det tvilsomt om en ville få tillatelse fra Riksarkivet og Datatilsynet til slik framgangsmåte, da som nevnt langt fra alle de personene som figurerer med navn i arkivet er kjent med sin identitet. Det kan også mer generelt diskuteres om det ville være forskningsetisk forsvarlig å søke og etablere kontakt med dem som kjenner sin identitet på grunnlag av slik framgangsmåte.

Derimot har det i den historiske analysen av grunnlaget for og omfanget av sterilisering av tatere vært søkt utarbeidet en mest mulig fullstendig liste over de personene som i arkivet etter Misjonen var registrert som "omstreifere" (Haave). Dette har gitt en oversikt over dem som Misjonen største delen av 1900-tallet mente å vite var "omstreifere". Navnene på denne listen er deretter sammenholdt med opplysningene om hvem som ble gjennomgikk sterilisering og kastrasjon med hjemmel i lov av sterilisering av 1934, slik dette ble registrert i det sentrale steriliseringsarkivet (DSR). I siste del av dette prosjektet ble den utarbeidede navnelisten over "omstreifere" også sammenholdt med arkiverte pasientjournaler fra fem sykehus. Denne framgangsmåten har gitt grunnlag for overslag over hvor mange tatere som ble sterilisert på ulikt lovgrunnlag i perioden 1934-77. Framgangsmåten har vært godkjent av Riksarkivet og Datatilsynet.

Forskerne har i sin framstilling bestrebet seg å gjengi sitater og omtale enkeltpersoners erfaringer med tiltak og deres konsekvenser slik at det i minst mulig grad skulle være mulig å gjenkjenne personene.

4. Tiltak overfor barn og unge

Det er anslått at om lag 1500 barn av tater ble satt i institusjoner og/eller fosterhjem, i regi av eller under tilsyn av Misjonen³. Dette skulle innebære at mellom en fjerdedel og en tredjedel av alle taterbarn født mellom 1900 og 1960 som Misjonen kjente til, ble satt bort⁴. Tiltakene overfor barn og unge utgjorde et hovedområde i organisasjonens virksomhet og den drev på et tidspunkt seks barnehjem og administrerte en omfattende plassering i fosterhjem. Denne virksomheten var også en vesentlig del av grunnlaget for den mangeårige og omfattende økonomiske støtten fra staten til organisasjonens virksomhet.

To prosjekter har omhandlet tiltakene overfor barn og unge spesielt:

- Pettersen (1997) har undersøkt grunnlaget for beslutninger om bortsetting av tateres barn på grunnlag av en gjennomgang av de dokumentene som forelå om 61 saker fra Midt-Norge i perioden 1914-86. Undersøkelsen belyser også forholdet mellom Misjonen og vergeråd/barnevernsnemnd, og forholdet mellom Misjonen og foreldrene⁵.
- Sandvik (1999) har gått inn på erfaringene til tater som vokste opp i Misjonens barnehjem og andre institusjoner på grunnlag av omfattende personlige intervjuer med ti personer, utfylt med brev fra en ellefte person. Intervjuene hadde form av livshistorier, slik at de også forteller hvordan det gikk med personene etter at de ikke lenger var på institusjon eller i fosterhjem.

I tillegg formidler Fodstads (1999: 46-52) informanter erfaringer med å bli skilt fra foreldre og søsken som barn, og/eller senere erfaringer med å bli fratatt egne barn (samme sted, 52-55). Beskrivelser av erfaringer fra barne- og fosterhjem gis også i de livshistoriene som er sammenfattet i rapporten til Bjerkan og Dyrliid (1999: 21-25).

Det er i hovedsak et samstemt bilde som framkommer i de tre undersøkelsene, selv om de har benyttet ulike datakilder og metoder og fokuserer på ulike aspekter.

Pettersens undersøkelse dokumenterer for det første at Misjonens virksomhet overfor taternes barn i hovedsak bygde på følgende syn: Foreldrenes situasjon og livsform var skadelig for barna, og det var generelt best for barna (og samfunnet) at de ble tatt fra foreldrene så tidlig som mulig. Den angivelige risikoen som barna skulle være utsatt for, var bestemt av Misjonens generelle forståelse av foreldrenes livsform som problemskapende. Gjennomgående ble foreldrenes livsførsel omtalt i unyanserte og sterkt nedvurderende vendinger. Foreldrene ble ansett å stå "utenfor samfunnet". Framstillingene trakk vekslers på, så vel som bekreftet datidens rådende negative forestillinger om folkegruppen. Ut fra disse premissene ble tiltakene overfor barna framstilt som

et redningsprosjekt. Samtidig var de konkrete beskrivelsene av familiene tilpasset de problemkategoriene og løsningsmulighetene som lå i vergerådets og senere barnevernets lovmessige og organisatoriske rammer.

For det andre var Misjonen meget aktiv og pågående i forhold til lokale myndigheter. Den fulgt på egen hånd med i navngitte familiers bevegelser rundt i landet, tok selv opp saker overfor vergeråd (og senere barnevernsnemnder) og argumenterte sterkt og vedholdende for at det var påkrevet med omsorgsovertakelse. Vergerådene (og senere barnevernsnemnder) var ofte meget passive, nølende og ettergivende overfor Misjonens pågåenhet. Ikke sjelden fikk lokale myndigheter i praksis en rolle som sandpåstrøer i forhold til de oppleggene som Misjonen hadde initiert og utformet.

For det tredje gjorde Misjonens sterke innflytelse og de lokale myndighetenes ettergivenhet at taterfamiliene fant det vanskelig å få gjennomslag for sine interesser og oppfatninger av egen situasjon. Dette kom særlig klart fram i de tilfellene hvor foreldre søkte å få bortsatte barn tilbake etter at familiens situasjon og økonomi hadde blitt bedre. Misjonen tenderte til å svare på henvendelser og påtrykk fra foreldre på en formyndersk, bedrevitende og nedlatende måte. I de tilfellene hvor foreldrene søkte å yte motstand eller unndra seg Misjonens og myndighetenes kontrollforsøk, ble dette vanligvis tolket som en bekreftelse av riktigheten av å gripe inn overfor familiene.

Sandviks rapport beskriver for det første hvordan prosessen som ledet fram til bortsetting, fortonte seg for de bortsatte barna i ettertid. De fleste opplevde at den grunnleggende foranledningen til bortsettingen var at de var av taterslekt eller levde som reisende. Selve fratakelsen fra foreldrene beskrives av flere som en oppskakende og rystende opplevelse (Dette kommer også fram hos Fodstad, ss.46-49 og Bjerkan og Dyrli, ss. 21.)

Flere av informantene har i ettertid blitt klar over at foreldrene senere forgjeves hadde søkt å få besøke dem eller sende hilsner eller gaver mens de var på institusjonene. Sandvik viser også til at noen av foreldrene hadde gjort mislykkede framstøt for å få barna tilbake.

Størstedelen av Sandviks rapport omhandler dagliglivet på institusjonene. Hun beskriver den nødtørftige maten og dårlige klærne. Stor plass er viet mangelen på omsorg og varme og den omfattende bruken av disiplinære tiltak, kontroll og straff ved institusjonene. Barna hadde opplevd kontroll- og straffereaksjonene som uforholdsmessig strenge og brutale. Flere av de intervjuede berettet om tilfeller av seksuelle overgrep ved institusjonene, og fem av de elleve hadde selv vært utsatt for dette. (Likeartede erfaringer framkommer hos Fodstads, ss.49-51 og Bjerkan og Dyrli, ss.21-22).

Sandvik viser til at når urimelige straffereaksjoner og seksuelt misbruk kunne forekomme i et slikt omfang, hang det trolig sammen med institusjonenes lukkede preg. Men i tillegg fikk barna ved institusjonene på ulike måter formidlet at de var mindre verdt enn andre barn fordi de var tater. Den sterke og systematiske nedvurderingen har antakelig bidratt til å senke terskelen mot

vold og overgrep mot barna fra ansattes side. De som var ved institusjoner hvor det bare var taterbarn, opplevde seg spesielt utskilt og stemplet som annerledes og mindreverdige.

Opplevelsene ved institusjonene vakte ulike reaksjoner hos barna. Noen søkte å yte motstand, for eksempel ved å rømme, og ble møtt med enda sterkere kontroll- og straffetiltak. Andre utviklet ulike tilpasninger for å overleve og mestre det de var utsatt for. Noen bukket under og ble psykisk syke som reaksjon på opplevelsene ved institusjonene.

Som nevnt kaster Sandviks rapport også lys over hvordan livet har fortont seg for barna etter institusjonsoppholdene. Misjonens erklærte målsetting var at barna gjennom bortsettingen skulle bryte båndene til sitt opphavsmiljø og bli selvhjulpne "gode samfunnsmennesker". Mange av de elleve gikk ut til ingenting etter å ha vært under Misjonens tiltak og tilsyn. Flere hadde opplevd at de ikke hadde fått kunnskaper og ferdigheter som gjorde dem i stand til å bli selvhjulpne. De færreste hadde hatt kontakt med familien eller venner utenfor institusjonene. Forsøk på å gjenoppta kontakten med tatermiljøet var mislyktes for flere. De hadde falt mellom to stoler, de ble ikke akseptert av sine egne og hadde heller ikke fått en trygg forankring og identitet i miljøet utenfor. Senere hadde livet artet seg ulikt for de intervjuede, og mange hadde det gått bedre med etter hvert. Likevel gir erfaringene til de elleve grunn til å spørre i hvilken grad Misjonen lyktes med sine forsett i forhold til dem som kom under organisasjonens tilsyn.

Det var høy grad av kontinuitet i den måten tiltak i forhold til taternes barn ble praktisert på i løpet av Misjonens virketid. En kunne ha ventet at barnevernsloven av 1953 med dens vekt på forebyggende tiltak i familien og den framvoksende profesjonalisering av kommunalt barnevern ville ha skapt et klarere brudd. Men bortsett fra at Misjonens institusjoner utover 1950- og 1960-tallet i større utstrekning tok inn andre enn taterbarn, synes grunnlag for beslutninger og arbeidsmåter å ha vært overraskende likt fram til begynnelsen av 1970-tallet.

5. Tiltak for å minske fruktbarhet og reproduksjon

Det er dokumentert at 128 personer med taterbakgrunn ble sterilisert med offentlig tillatelse i perioden 1934-77. På grunnlag av en undersøkelse av praksis ved fem sykehus er det i tillegg dokumentert at 17 taterkvinner ble operert uten hjemmel i steriliseringslovgivningen⁶. Holder vi oss til de inngrepene med offentlig tillatelse som hadde det klareste tvangspreget, synes taterkvinner å ha vært betydelig overrepresentert, dvs. de var mer utsatt for å bli tvangssterilisert enn kvinner flest⁷. Representanter for Norsk misjon blant hjemløse spilte en aktiv rolle som pådrivere for sterilisering av tater. Organisasjonen medvirket i om lag 40 prosent av de tvangssteriliseringene av tater som skjedde med offentlig tillatelse⁸.

To av rapportene går spesielt inn på bruken av sterilisering i forhold til medlemmer av taterbefolkningen:

- Haave (2000) har foretatt en bred historisk undersøkelse av norsk steriliseringspolitikk og -praksis fra 1930- til 1970-tallet. Han beskriver de tankestrømmingene og ideologiene de første tiårene av århundret som ledet fram til vedtaket om steriliseringsloven av 1934. Demest analyserer han praksis i henhold til denne loven, på grunnlag av de opplysningene som finnes i det sentrale steriliseringsregisteret. I en tilleggsundersøkelse går han inn på den sterilisering som i samme periode foregikk utenfor lovens ramme, dvs. sterilisering på såkalt medisinsk grunnlag hvor det ikke skulle innhentes sentral tillatelse til inngrepet. Med denne generelle gjennomgangen av politikk og praksis som bakteppe går Haave spesielt inn på forholdet til taterne. Han drøfter i hvilken grad og i så fall av hvem taterne ble pekt ut som en særlig målgruppe for fruktbarhetsbegrensende tiltak. Han viser hvor stor del av de foretatte steriliseringene som berørte tater i ulike perioder og på hvilket grunnlag tater ble sterilisert.
- Fodstad (1999) søker i sin undersøkelse å formidle opplevelser, erfaringer og refleksjoner i tilknytning til tvangssterilisering hos berørte og andre som på ulike vis hadde med dette å gjøre. Dels har hun gjennomført personlige intervjuer med personer som selv har blitt tvangssterilisert og deres nærmeste pårørende. Til sammen har femten personer av taterslekt blitt intervjuet. Dels har Fodstad intervjuet tyve tidligere ansatte i de instansene som få ulike måter var i befatning med steriliseringssaker, først og fremst som initiativtakere. Det dreier seg om personer med tilknytning til Misjonen, skolehjem, åndssvakeomsorg og helsevesen.

De to rapportene er i stand til å belyse litt ulike temaer og problemstillinger innen dette brede feltet og utfyller hverandre i denne forstand. På vesentlige områder støtter de to framstillingene hverandre, men det framkommer også vesentlige kontraster, for eksempel mellom den involveringen fra Misjonens side i tvangssteriliseringssaker som Haave dokumenterer, og de utsagn fra tidligere ledere i Misjonen om hvilken rolle organisasjonen hadde i forhold til slike saker, som Fodstad legger fram.

Haave viser hvordan aktive deltakere i samfunnsdebatten tidlig på 1900-tallet forfektet det syn at det var nødvendig med arvehygieniske ("eugeniske") tiltak for å hindre en gradvis svekking av befolkningens arvemateriale. En av de fremste debattantene var lege Johan Scharffenberg som ut fra en slik tenkning tok til orde for en omfattende tvangssterilisering av tater. Etter først å ha stilt seg avvisende til bruken av sterilisering som et aktuelt tiltak i forhold til folkegruppen, kom Misjonens ledere etter hvert til å slutte seg til det synet at sterilisering burde brukes i de tilfellene hvor en ikke vant fram med miljøtiltak. Misjonens ledere, særlig daværende generalsekretær Ingvald B. Carlsen, søkte å utforme en kristen begrunnelse eller rettferdiggjørelse av arvehygieniske tiltak overfor taterne.

Ut fra den steriliseringsloven som ble vedtatt i 1934 kunne sterilisering skje på ulikt grunnlag:

- I følge bestemmelsene i § 3 *første ledd* måtte vedkommende være over myndighetsalder og normal eller tilnærmet normal, og inngrepet kunne ikke foretas uten at det forelå søknad fra vedkommende selv.
- I følge § 3 *annet ledd* var inngrepet formelt frivillig ved at tillatelse til sterilisering krevde begjæring fra den inngrepet gjaldt. Men siden denne bestemmelsen dreide seg om "sinnssyke", personer med "mangelfullt utviklede [åndsevner] eller personer under myndighetsalder, måtte det også foreligge samtykkeerklæring fra vedkommendes verge eller kurator.
- Bestemmelsene i § 4 omhandlet sterilisering av "sinnssyke" og "personer med særlig mangelfullt utviklede sjelsevner", som verken kunne antas å ha forståelse av egen livssituasjon eller inngrepets art og følger. Her kunne sterilisering skje etter begjæring fra verge eller kurator, eller fra andre med verges eller kurators samtykke, men uten samtykke fra vedkommende selv.

Alle søknader måtte dessuten vedlegges legeerklæring og samtykkeerklæring fra ektefelle der det var aktuelt.

Ut fra en samlet vurdering av de kravene som ble stilt i bestemmelsene og den situasjon som den berørte generelt måtte antas å befinne seg i, framstår både § 3 annet ledd og § 4 som bestemmelser som innebar liten grad av reell valgfrihet for vedkommende. Det er derfor sterilisering i henhold til begge disse bestemmelsene det vanligvis siktes til, når det forenklet og populært tales om "tvangssterilisering".

Samtidig kan det ikke utelukkes at også personer som formelt satte fram egen begjæring om sterilisering i henhold til §3 første ledd, i praksis var blitt utsatt for ulike former for press fra sine omgivelser. Slikt press kan for eksempel ha bestått i at vedkommende har blitt forholdt *andre* ønskede eller uønskede følger, dersom vedkommende ikke lot seg sterilisere "frivillig".

Haave dokumenterer i sin rapport at 57 tater (50 kvinner og 7 menn) ble sterilisert i henhold til § 3 første ledd, 22 (18 kvinner og 4 menn) i henhold § 3

annet ledd og 30 (26 kvinner og 4 menn) i henhold til § 4 i 1934-loven. I tillegg finner han at 15 kvinner og en mann som ble sterilisert etter okkupasjonsregimets lov av 1942, og at tre kvinner ble sterilisert i med tillatelse fra dette regimets medisinaldirektør. Til sammen utgjør dette 128 steriliseringsangrep med offentlig tillatelse i perioden 1934-77.

Tyngdepunktet av de tvangsmessige inngrepene skjedde under krigen, 24 prosent.

Haave spør om taterne var overrepresentert blant dem som ble sterilisert. Han finner at av de kvinnene som Misjonen mente å vite var "omstreifere", ble 3,1 prosent sterilisert i perioden 1934-77, mens den andelen av kvinner totalt som ble sterilisert i samme tidsrom var 1,8 prosent. Selv om det nødvendigvis hefter noe usikkerhet ved slike beregninger, er dermed grunn til å slutte at taterkvinner var klart mer utsatt for å bli sterilisert enn norske kvinner flest.

Nærmere analyse viser at det ikke var noen forskjell mellom andelen kvinner registrert som "omstreifere" og andelen av andre kvinner med hensyn til sterilisering etter § 3 første ledd ("frivillig sterilisering"). Derimot var det markant forskjeller i andel med hensyn til sterilisering ut fra § 3 annet ledd (henholdsvis 0,6 og 0,1 prosent) og ut fra § 4 (henholdsvis 8,4 og 0,5 promille). Ut fra dette synes det klart at taterkvinner var mer utsatt for å bli tvangssterilisert enn andre kvinner.

Det framgår også at svært mange av de taterne som ble sterilisert under bestemmelsene i § 3 annet ledd og § 4 var svært unge og under myndighetsalder.

Haave finner videre at ti tatere, fem kvinner og fem menn, ble kastret i perioden 1934-77, i henhold til 1934-loven og 1942-loven.

Haave går også inn på omfanget av sterilisering utenfor steriliseringsloven og presenterer funnene fra en gjennomgang av pasientjournaler. Dette dreide seg om sterilisering på såkalt medisinsk grunnlag. Samlet sett ble antakelig flere kvinner sterilisert utenfor steriliseringslovens ramme enn i henhold til 1934-loven.

Det er vanskelig å anslå sikkert hvor mange kvinner av taterslekt som ble sterilisert utenfor lovens ramme. Haaves undersøkelse er bare i stand til å påvise slik sterilisering av taterkvinner ved ett av de fem sykehusene. I tillegg er det gjennom sentrale arkiver identifisert noen få tilfeller av sterilisering på medisinsk indikasjon. Til sammen er det dermed dokumentert at 17 taterkvinner ble operert uten hjemmel i steriliseringslovgivningen. Ut fra hva en generelt vet om forholdstallet mellom steriliseringer utenfor og innen loven, antyder Haave at mer enn 230 taterkvinner kan ha blitt operert utenfor lovens rammer. Det skulle i så fall bety at det til sammen ble sterilisert over 300 taterkvinner fra 1930- til 1970-årene.

Haave behandler inngående i hvilken grad og på hvilke måter Misjonens ledere var involvert i saker som gjaldt sterilisering av tatere. Det er knapt funnet et

eneste eksempel på at Misjonens ledere gikk i mot eller søkte å avverge en foreslått sterilisering av personer av taterbakgrunn. Derimot har Haave dokumentert at Misjonens ledere var involvert i mange av sakene, som initiativtaker eller på andre måter. Særlig sterkt var ledernes medvirkning i saker som gjaldt tvangssterilisering. Her var Misjonens ledere involvert i om lag 40 prosent av sakene. Som skal omtales nærmere i neste del synes også ledelsen ved Svanviken arbeidskoloni å ha hatt en aktiv rolle for å påskynde sterilisering av kvinnelige kolonister.

Fodstad (1999) gir i sin rapport innblikk i erfaringene og tankene til personer som selv ble tvangssterilisert eller -kastert, og deres nærmeste. Syv av de intervjuede hadde selv blitt tvangssterilisert eller -kastert. Hun viser at det å miste fruktbarheten for flere inngikk som ett av en rekke ulike smertelige tap. Som nevnt hadde flere mistet foreldre og søsken gjennom bortsetting tidlig i livet, og hatt krenkende og traumatiske opplevelser ved Misjonens institusjoner og i fosterhjem. Tilsvarende fortalte flere om at de hadde blitt fratatt egne barn.

De konkrete omstendighetene for steriliseringen hadde vært ulik for Fodstads informanter. Noen hadde vært i skolehjem, andre i andre typer av institusjoner eller ved Svanviken arbeidskoloni. Men enkelte trekk går igjen i flere av livshistoriene: Tvangsinngrepet hadde skjedd i forbindelse med andre inngrep, for eksempel i forbindelse med en fødsel, abort eller annen operasjon. Det kunne gå lang tid før den steriliserte ble klar over hva som hadde skjedd. Når de berørte fikk kunnskap om hva de hadde vært utsatt for, var det vanlig at de ikke fortalte det videre. Denne erfaringen hadde vært en tung og ensom byrde, og de forteller om skamfølelse, sorg, avmakt og harme. På ulike måter innebar dette bidratt til at tvangssteriliseringen hadde blitt holdt i det skjulte.

Fodstads informanter beretter også om ulike former for motstand, mestrings- og overlevelsesstrategier i den ofte utsatte situasjonen de hadde befunnet seg i. Noen av hennes informanter hadde trosset sterkt press fra Misjonens ansatte, helsepersonell og andre om å la seg sterilisere, og hadde lyktes å unngå dette.

Intervjuene med tidligere ansatte i Misjonen, ulike institusjoner, helsetjenesten og andre instanser viser en stor bredde i synspunkter på bruk av sterilisering og hvilken rolle dette spilte i praksis. En del av de intervjuede uttrykte klar støtte til sterilisering av tater og fortalte om sin egen medvirkning i dette, men de fleste synes å ha vært tilbakeholdne med å gi entydige og klare synspunkter på spørsmålet og/eller de tonet ned sin egen befatning med slike saker. Noen som for eksempel psykologer ved institusjonene hadde søkt å motvirke at beboere ble sterilisert, og det vises her til den sentrale rollen som intelligensmåling hadde som middel til å identifisere personer som kunne steriliseres.

En tidligere generalsekretær i Misjonen uttrykker i et intervju med Fodstad den oppfatning at hadde det ikke vært for Misjonen, ville det ha blitt en storstilt offentlig tvangssterilisering av folkegruppen - "for å bli kvitt taterlandet". I lys av den dokumentasjonen som Haave gir av hvor sterkt og aktivt Misjonens ledere var involvert i presset for å få innført en steriliseringslov og at det skulle gis større åpning for tvangssterilisering, samt i å påskynde enkeltsaker hvor sterilisering var foreslått, har dette utsagnet liten troverdighet.

6. Tiltak for å få taterne bosatt - koblinger mellom tiltak

Delprogrammet har fra flere synsvinkler sannsynliggjort at det i praksis skjedde en tett kobling mellom tiltak med hjemmel i ulike lover, slik at det satte de berørte enkeltpersonene og familiene i en særlig vanskelig avmakts- og tvangssituasjon. Denne koblingen redusert på en drastisk måte de berørtes muligheter til selvbestemmelse og ivareta egen integritet. Blant annet synes slike koblinger å ha bidratt til at hele 37 prosent av kvinnene som var anbrakt ved Svanviken arbeidskoloni i tidsrommet 1949-70, ble sterilisert.

Det er ingen av de gjennomførte prosjektene innen delprogrammet som spesifikt og hovedsakelig har omhandlet bosettingstiltakene som ble drevet i regi av Misjonen. Men de gjennomførte undersøkelsene kaster likevel lys over viktige aspekter ved hvordan disse tiltakene ble praktisert:

- Pettersen (1997) behandler koblingen mellom bosettingstiltak og barnevernstiltak, og dette berøres også av Sandvik (1999) og Fodstad (1999).
- Haave (2000) viser hvordan disse to tiltakene også ble koblet til spørsmålet om sterilisering, særlig sterilisering på såkalt medisinsk grunnlag.

Svanviken arbeidskoloni, Nordmøre, ble drevet av Misjonen fra begynnelsen av 1900-tallet og spilte en nøkkelrolle i tiltakene for å få taterne til å gi opp reisingen og bli bofaste. Tanken var at taterne gjennom et lengre kontraktsfestet opphold ved Svanviken skulle tilegne seg kunnskaper, ferdigheter og vaner som ville gjøre det lettere å tilpasse seg livet som fastboende og være i stand til å livnære seg på regulært, lovlig vis.

I perioden fra opprettelsen i 1908 til midten av 1950-tallet hadde vel hundre familier med til sammen rundt fem hundre barn vært anbrakt ved Svanviken.

Det ble fra Misjonens side hevdet at opphold ved Svanviken var frivillig, men gitt de tvangsbestemmelsene som lå i løsgjengerloven, særlig § 7, må denne frivilligheten sies å ha vært svært begrenset. Hvis ikke kontraktstiden ble gjennomført, ville familien ikke motta økonomisk og praktisk hjelp til å etablere seg i bolig etter oppholdet.

Det var et meget strengt regime ved Svanviken, hvor de innrullerte måtte overholde et strengt sett av regler. De hadde svært begrenset mulighet til å bevege seg utenfor koloniens område, det skulle ikke snakkes romani, tradisjonelle håndverk skulle ikke utøves, osv.

For det første synes det dokumentert at foreldre som vegret seg for å inngå en kontrakt om opphold på Svanviken, ble truet av Misjonens ledere om at de ville bli fratatt barna hvis de ikke føyde seg.

De foreldrene som fant det umulig å føye seg etter det foreliggende regimet eller som brøt kontraktens bestemmelser, for eksempel ved å rømme eller forlate kolonien bør kontrakten var utløpt, risikerte også bli fratatt barna.

Formelt måtte det åpenbart fattes et vedtak om bortsetting/omsorgsovertakelse fra vergeråd eller barnevernsnemnd, men slik forholdet mellom Misjonen og lokale vergeråd og nemnd var, ikke minst i den kommunen hvor Svanviken lå, synes Misjonen ha ganske stor visshet for at det ikke var en tom trussel at barna ville bli tatt fra foreldrene. For å understreke sin store innflytelse på dette området krevet Misjonen at foreldrene skulle underskrive en erklæring hvor det het at de var klar over at hvis de ble bortvist eller selv forlot Svanviken før kontraktens utløp, ville deres barn bli søkt anbrakt ved vergerådet. Senere ble formuleringen endret til at saken ville bli rapportert til barnevernsnemnd.

I denne forstand synes det klart at trussel om å ta fra dem barna, ble brukt som et middel for å utøve kontroll over foreldrenes atferd og for å fremme deres innordning og assimilering i det fastboende flertallsamfunnet.

Haave (2000) dokumenterer at en stor andel av de kvinnene som var anbrakt ved Svanviken, ble sterilisert i forbindelse med oppholdet. Samlet ble 37 prosent av de kvinnene som var anbrakt ved kolonien i perioden 1949-70, sterilisert. Et mindretall av disse steriliseringene var formelt tvangssteriliseringer, dvs. inngrep som skjedde under § 3 annet ledd og § 4 i steriliseringsloven av 1934. Men Haaves inngående drøfting av de konkrete omstendighetene ved de gjennomførte steriliseringene, tilsier at koloniledelsen spilte en meget aktiv rolle i prosessen med at det ble tatt initiativ til eller satt fram begjæring om sterilisering. Han framholder at enkelte forhold tyder på at søknader om sterilisering ble satt fram under trussel om fratakelse av barn. Det er også nærliggende å anta at Svanvikens ledelse har formidlet at foreldrene ikke ville få støtte til bosetting etter oppholdet ved Svanviken dersom kvinnen ikke lot seg sterilisere.

Samlet framstår de omtalte formene for kobling mellom ulike tiltak som dypt problematisk. Selv om de skulle befinne seg i en gråsonerområde for det som var lovlig den gang, er de framfor noe annet med på å gi et bilde av en sammenhengende og sterkt undertrykkende politikk fra storsamfunnet overfor en utsatt minoritet. Det ville i forlengelsen av de beskrevne eksemplene vært ønskelig med en juridisk granskning av lovligheten av slike koblinger av tiltak med hjemler i ulike lover.

7. Folkegruppens situasjon i dag

Det er oppsamlet mye bitterhet og harme blant dem som var utsatt for tiltakene innrettet mot folkegruppen. De færreste opplever at det i dag er uten betydning for sine omgivelser hvilken identitet de gir til kjenne. De intervjuede formidler at de fremdeles møter mye fordommer, diskriminering og uforstand. Mange opplever ambivalens i forhold til sin egen identitet og tilhørighet, både stolthet og skam eller usikkerhet. De fleste overveier nøye i hvilke sammenhenger og overfor hvem de vil være åpen om sin bakgrunn.

En av de foreliggende rapportene går spesielt inn på hvordan det er å leve som person med romani- eller taterbakgrunn i dag (Bjerkan og Dyrliid 1999). Men dette berøres også i noen grad i rapportene til Fodstad (1999) og Sandvik (1999) (Dette blir også tangert i en artikkel av Halvorsen (2000) som er under trykking).

De mest utsatte

De personene som Fodstad (1999: 42-45) intervjuet om deres erfaringer og tanker om tvangssterilisering formidler en sterk harme mot og mistillit til offentlige myndigheter. De forteller også om at deres egne barn har blitt mobbet på skolen., og at det har vært lite støtte og forståelse hos lærerne. Noen viser også til at de holder sin identitet som tater skjult for å unngå negative reaksjoner fra omgivelsene.

Tilsvarende tilsier Sandviks intervjuundersøkelse med personer som hadde vært i institusjon for barn og unge at disse erfaringene fremdeles preget dem i større eller mindre utstrekning. Noen hadde psykiske vansker, som angst og nerveproblemer. Andre opplevde at de hadde måttet gjøre seg harde og tøffe for å overleve. Det kom også fram andre variasjoner i måten å forholde seg til disse erfaringene på. Noen var resignerte, bitre og hatefulle i forhold til de gamle opplevelsene og de ansvarlige for behandlingen de fikk, Misjon og myndigheter. Andre formidlet i høyere grad egen og andres motstand mot hva de hadde vært utsatt for i institusjonene. Flere hadde en sterkt identitet knyttet til folkegruppen og var opptatt av å få anerkjennelse og oppreisning fra ansvarlige myndigheter. Andre opplevde at tateridentiteten ikke var så viktig for dem, de ønsket å legge det gamle bak seg og se framover.

Et større utsnitt av folkegruppen

Bjerkan og Dyrliid (1999) har intervjuet om lag 50 personer med romani- eller taterbakgrunn. Om lag 60 prosent av disse hadde vokst opp med sine biologiske foreldre, resten i barne- eller fosterhjem. Det ble intervjuet personer fra alle landsdeler utenom Nord-Norge.

De som deltok i undersøkelsen formidlet på ulike måter at de fremdeles møter fordommer og negative oppfatninger om tater blant dem som tilhører den fastboende befolkningen. Felles for informantene var at de i så å si alle samhandlingssituasjoner med fastboende foretok vurderinger av om, og i så fall hvordan de skulle gjøre kjent sin identitet eller slektsbakgrunn. Mange befant seg i en ambivalent situasjon; på den ene siden var de stolt over sin identitet og

tilhørighet, på den andre siden opplevde de det de kalte "nedarvet skamfølelse" over hvem de var. I denne forstand bar mange på en negativt stemplet (eller "stigmatisert") identitet, dvs. et selvbilde og en tilhørighet som var diskreditert og nedvurdert i vesentlige deler av omgivelsene. Samtidig var det en variasjon innad i gruppen med hensyn til om det ha identitet eller bakgrunn som tater var en ressurs og/eller en belastning eller ulempe.

Flere viste til at det kunne ha sosiale omkostninger å være åpen overfor fremmede eller nye bekjente om identitet og bakgrunn, for ens selv eller ens nærmeste. Igjen blir det vist til at barna blir ertet av skolekamerater og nabounger. En del understreker i likhet med noen av Sandviks informanter at de har måttet gjøre seg "harde", og ikke la hendelser og opplevelser gå inn på seg.

Samtidig framholdt mange at de med sin bakgrunn og erfaring hadde noe fint og verdifullt som flertallet av den norske befolkningen ikke hadde. De knyttet mange positive menneskelige egenskaper og kvaliteter til det å ha denne identiteten, for eksempel fleksibilitet, spontanitet, gjestfrihet, oppfinnsomhet, mestrings- og overlevelsessevne.

Bjerkan og Dyrloid viser at det gikk ulike skillelinjer innad i folkegruppen, blant annet etter hva slags oppvekst en hadde hatt og/eller når i livet en var blitt fullt klar over identiteten og bakgrunnen som tilhørende "folket". De som nylig var blitt kjent med sin bakgrunn, for eksempel fordi de hadde blitt tatt fra foreldrene som barn og satt i barne- og fosterhjem, opplevde sterkt at de hadde mistet noe og hadde derfor stort behov for å "fylle igjen hullet". Denne gruppen opplevde at de hadde mye å ta igjen og tilegne seg på etterskudd. Andre, som i større grad hadde vokst opp med en klar forestilling om hvem de var, kunne uttrykke større eller mindre aksept og forståelse for "de nyankomnes" framheving av sin identitet og tilhørighet. Noen anså at de sistnevnte overdrev eller overspilte i sin tydelighet om hvem de var.

Det vises også til hvordan det de siste tiårene har startet en gjenreisning av folkegruppens sosiale samhörighet og kultur. Denne har bidratt til å gjøre det lettere for den enkelte å være åpen om sin identitet og hente inspirasjon og støtte fra andre innen folkegruppen. En god del av informantene har også engasjert seg i arbeidet for å få respekt, anerkjennelse og oppreisning for de overgrepene som gruppen hadde vært utsatt for.

Det sistnevnte temaet drøftet mer inngående i Halvorsens prosjekt (ennå ikke avsluttet) og hans artikkel (Halvorsen 2000).

Det er verdt å understreke at det i følge informantene ikke er slik at risikoen for negative følger av åpenhet om egen identitet, diskriminering og fastboendes fordommer ikke bare hører fortiden til. Mange betoner at dette fremdeles er sosiale realiteter, og de oppfatter offentlige myndigheters forsøk på å skape større forståelse for nasjonale minoriteter og bekjempe diskriminering i dag som tafatt og utilstrekkelig.

8. Ansvarsforholdet Misjon og sentrale myndigheter

Forholdet mellom Misjonen og sentrale myndigheter er behandlet forholdsvis inngående i to av rapportene, Pettersen (1999) og Haave (2000). Pettersen drøfter ansvarsforhold og grad av samforståelse mellom Misjonen og sentrale myndigheter på området barnevern, men Haave har analysert forholdet mellom Misjonen og sentrale helsemyndigheter på området fruktbarhetsreduserende tiltak.

Pettersens undersøkelse tilsier at sentrale myndigheter var godt informert om Misjonens løpende arbeid i forhold til taterne. Informasjon tilfløt myndighetene først og fremst gjennom Misjonens årsberetninger, men også i perioder ved at sentrale tjenestemenn satt i styret for organisasjonen. Misjonen var tett knyttet opp til den offisielle og rådende politikken, og dens overordnede målsettinger lå innenfor denne politikken.

De klareste og mest entydige uttrykk for at statens ansvar for og støtte til Misjonens virksomhet finner en i de årlige bevilgningene til organisasjonens drift. Det råder noe uklarhet om organisasjonen så uttrykkelig som den selv påberopte seg var blitt delegert en omfattende mandat til å drive den offentlige sanksjonerte politikken overfor taterne. På den andre siden finnes det få eller ingen dokumenterte vitnesbyrd om at sentrale myndigheter hadde reserverasjoner eller motforestillinger mot den måten Misjonen arbeidet på.

Det framkommer som et tankekors at samtidig som tiltakene overfor taterne var definert som et formelt offentlig ansvarsområde, i henhold til vedtak og lover gitt av Stortinget, var det Misjonen som langt på vei fastsatte det konkrete innholdet i disse tiltakene. Dette skjedde dels ved at Misjonens i sitt daglige arbeid hadde stor grad av selvstendighet og stort *de facto* rom for egne skjønnsmessige vurderinger. Dels gav Misjonen i stor utstrekning innspill til de statlige retningslinjer som skulle ligge til grunn for virksomhet, samt til utformingen av departementenes rundskriv til lokale forvaltningsledd om hvordan de skulle forholde seg til saker som gjaldt "omstreifere".

Misjonen var i sitt arbeid avhengig av at beslutninger om omsorgsovertakelse av barn ble fattet i kommunale vergeråd/barnevernsnemnder. Som tidligere omtalt var det kommunale barnevernet tilbakeholden med å fatte slike vedtak. På initiativ fra Misjonen gav sentrale myndigheter en nærmest uforbeholden støtte til påtrykket for å få de kommunale organene mer på banen i forhold til taterne. Slik ble det utviklet et trekantforhold der Misjonen og sentrale myndigheter spilte på hverandre for å aktivisere de tilbakeholdne vergerådene og barnevernsnemndene. Statlig refusjon for utgiftene i forbindelse med omsorgsovertakelser, samt overtalelse i form av formidling av bestemte lovtolkninger gjennom rundskriv og brosjyrer var det viktigste virkemidlene for å få de kommunale organene til mer aktivt å håndheve bestemmelsene i vergeråds- og senere barnevernslov.

Som nevnt var det sparsomt med negativ sanksjonering av Misjonens virksomhet fra sentrale myndigheters side. I Sosialdepartementet interne notater finnes det imidlertid spor av betenkeligheter mot å ha egne barnehjem

for taternes barn (ut fra frykten for å opprettholde segregering snarere enn å fremme integrering og assimilering). Men utad synes sentrale myndigheter bare å ha vurdert Misjonens virksomhet som positiv.

Både i forarbeidene til barnevernsloven av 1953 og spesialskoleloven av 1951 ble ordningen med statlig refusjon for bofaste tater diskutert. Motstanderne mente at dette bidro til å forsinke assimileringen av taterne i storsamfunnet, mens tilhengerne anså at dette var viktige ordninger for å få kommunene engasjert i tiltakene overfor taterne. Men debattene berørte ikke Misjonens målsettinger og virksomhet som sådan. Under behandlingen av forslaget til ny barnevernslov fastslo Stortingets sosialkomite nærmest i en bisetning at målet fortsatt måtte være en full assimilering av folkegruppens barn: "En bør på enhver måte søke å få [omstreiferbarna] assimilert i samfunnet" (Innst. O.XIII 1953: 16). Å assimilere betyr som kjent å smelte sammen og gjøre lik. Kort sagt, romanifolket skulle opphøre som en egen og distinkt folkegruppe.

De sentrale myndighetenes manglende kritiske distanse til Misjonens virksomhet kan også ses på bakgrunn av den tette koblingen som en stor del av 1900-tallet eksisterte mellom privat og offentlig engasjement på området barnevern og barneomsorg. Misjonens tidligere generalsekretær, Ingvald B. Carlsen, spilte en sentral rolle i norsk barnevern både mellomkrigstiden og den tidlige etterkrigstiden. En tredje faktor kan være at Misjonen som privat, "frivillig" velferdsaktør viste stor evne til å tilpasse seg de offentlige sosialpolitiske mål og samtidens rådende ideologier og retorikk på det velferdspolitiske området, jf. situasjonen etter vedtaket om ny barnevernslov i 1953. Ut fra dette kan forholdet mellom sentrale myndigheter og Misjonen ses som et viktig eksempel på integrering mellom offentlige og private interesser i norsk velferdspolitik, og ikke minst, en grad av integrering som gjorde det vanskelig å si klart hvor den ene partens ansvar sluttet og den andre partens ansvar begynte, og nøyaktig hvordan arbeidsdelingen mellom to er.

Samlet synes det ikke holdbart at å anta at sentrale myndigheter ikke var klar over hvordan Misjonen drev sin virksomhet, like lite som det synes riktig at Misjonen bare passivt utførte det mandatet det var blitt gitt av offentlige myndigheter. Sentrale myndigheter var i denne lange perioden en velinformert og positiv oppdragsgiver, mens Misjonen på sin side arbeidet meget pågående for å få og beholde dette oppdraget og dessuten utvide det så langt som mulig.

På steriliseringsområdet var situasjonen noe annerledes. Den sentrale helseforvaltningen ved medisinaldirektør og senere helsedirektør i spissen kan vanskelig sies å ha arbeidet aktivt ut fra eller i tråd med målsetting om å bruke innvilgelse av steriliseringssøknader som tiltak mot taterbefolkningen. På den andre siden kan det hevdes at de sentrale helsemyndighetene heller ikke var upåvirket av generelle forestillinger om hvordan "omstreifere" var, når dette ble brukt som argumenter i søknader. I denne forstand synes den sentrale helseforvaltningen ikke å ha gitt taterne noen spesielt god beskyttelse mot å bli tvangssterilisert, jf. den omtalte overrepresentasjon av tvangssteriliseringer blant tater og overvekten av tater under myndighetsalder som det ble søkt om sterilisering av.

9. Noen vurderinger og anbefalinger på grunnlag av de presenterte resultatene

Romanifolket (taterne) ble over en stor del av det tyvende århundre utsatt for en vidtgående kontroll- og assimileringsspolitikk. Denne politikken var støttet og positivt sanksjonert av offentlige myndigheter (storting, regjering, sentral og lokal forvaltning), men ble i stor utstrekning satt ut i livet av et privat, kristen-veldedig organisasjon, Norsk misjon blant hjemløse. Organisasjonen hadde nære bånd til statskirken, særlig ved at dens ledere var ordinært som prester i kirken.

De siste årene har det skjedd en dramatisk vending i det offentlige Norges forhold til romanifolket. Det klareste uttrykk for dette kom da daværende kommunal- og regionalminister Ragnhild Queseth Haarstad 11. februar 1998 gav en offisiell beklagelse for den uretten som norske myndigheter har gjort mot romanifolket opp gjennom historien: "På vegne av norske myndigheter beklager jeg sterkt fortidas overgrep. Noe lignende må aldri skje igjen. Norske myndigheter har mye å skamme seg overfor romanifolket. Det skulle være nok å nevne stikkord som Svanviken arbeidskoloni, tvangssterilisering og tvangsplassering av barn" (Haarstad 1998). I forbindelse med Stortingets ratifisering av Europarådets rammekonvensjon om nasjonale minoriteter samme år ble det gjort klart at romanifolket har rett til formell status som nasjonal minoritet (jf. St.prp. nr.80, 1997-98).

Likevel er det et spørsmål om det norske storsamfunnets oppgjør med den politikken som ble ført overfor folkegruppen i nesten hundre år, kan sies å være ført til ende. Det kan spørres om en ennå har tatt de fulle konsekvensene av dette oppgjøret.

Storingsrepresentant Erling Folkvords Dokument 8-forslag om oppreisning, erstatning og anerkjennelse for romanifolket ble gitt en foreløpig og delvis behandling av Stortinget i desember 1996. Både oppreisnings- og erstatningsdelene av forslaget er fremdeles i høyeste grad aktuelle og må komme opp til ny behandling i Stortinget. Anerkjennelsesdelen er nok delvis ivaretatt gjennom Stortingets tilslutning til rammekonvensjonen om nasjonale minoriteter, men det er ennå et åpent spørsmål om hvordan denne vil bli fulgt opp i praksis.

Tatt i betraktning at en offentlig og offentlig sanksjonert politikk over en lang periode aktivt hindret og vanskeliggjorde en utøvelse av romanifolkets tradisjonelle livsform og kultur - og dermed bidro til å svekke videreføringen av denne - må dagens norske myndigheter sies å ha et tungt moralsk ansvar for å støtte og lette den sosiale og kulturelle gjenreisningsprosessen som er startet opp i romanifolket. Det kan pekes på en del aktuelle tiltak:

- **Støtte til kulturelle tiltak:** Staten bør bevilge økonomisk støtte til romanifolkets egne bestrebelser på å bevare, videreutvikle og styrke romanikulturen, for eksempel språk, handverks-, kunst- og

musikktradisjoner. Annen støtte til folkegruppens egenorganiserte tiltak bør også gis, for eksempel når det gjelder å utvikle sosiale møteplasser.

- **Kollektiv, fondsbasert erstatning:** Staten bør utarbeide og etablere kollektive former for erstatning for den uretten som er gjort mot romanifolket. Dagens ordning med såkalt "billighetserstatning" er rent individuell. Den fører til at den enkelte tvinges til å rippe opp i gamle sår og er på mange måter nedverdiggende, snarere enn å fremme oppreisning og selvrespekt. Både for samefolkets og den jødiske minoritetens del har myndighetene lansert kollektive svar på fortidens overgrep i form av fond. Det må tilsvarende i forhold til romanifolket lages en fondsordning som forvaltes på en fleksibel og ubyråkratisk måte, både til beste for den enkelte som direkte eller indirekte ble berørt av særtiltakene og særomsorgen, og for kollektive tiltak for folkegruppen eller deler av den.
- **Faglig ekspertbistand til dem som har blitt rammet av politikken:** Staten må stille midler til rådighet for advokathjelp og faglig bistand til dem som ble påført helsemessige skader og sosiale problemer på grunn av tidligere mishandling og overgrep, for eksempel ved Misjonens institusjoner eller offentlige skoler og institusjoner. Også de rammedes nærmeste må ha rett til slik hjelp og bistand.
- **Mer kraftfull bekjempelse av dagens diskriminering:** Staten bør langt mer kraftfullt og systematisk bekjempe de fordommene og den hverdagsdiskrimineringen som folk ennå opplever, for eksempel fra reiselivsnæringens side, og tilfeller av slik diskriminering må påtales, anmeldes og straffes.
- **Opplysning og undervisning for å fremme respekt, likeverd og solidaritet:** Staten har også et stort ansvar for å gi folk flest bedre kunnskap, bidra til skape større bevissthet og bearbeide gamle og overleverte nedvurderende holdninger i befolkningen. Staten har en plikt til å fremme forståelse, respekt, solidaritet og toleranse i forhold til etniske og nasjonale minoriteter. Deriblant må myndighetene må sørge for at skolen gir obligatorisk undervisning om de ulike mindretallsgruppene i Norge, deriblant romanifolket og dets historie og situasjon. Medlemmer av romanifolket må trekkes inn i denne undervisningen, slik det allerede har blitt høstet gode erfaringer med.

Rapporter fra Norges forskningsråds delprogram om romanifolket

Bjerkan, Lise og Dyrliid, Linda (1999) *Om likhet, likeverd - og annerledeshet. Et antropologisk blikk på taternes historie*, forskningsrapport, Trondheim: NTNU, Institutt for sosialantropologi.

Fodstad, Hjørdis (1999) *Erfaringer fra tvangssterilisering*, forskningsrapport, K-serien nr.2-99, Oslo: Universitetet i Oslo, Institutt for kriminologi.

Halvorsen, Rune (2000) "Etnisk mobilisering i en brytningstid", i Hvinden, Bjørn (red.) (2000) *Romanifolket og det norske samfunnet. Følgene av hundre års politikk for en nasjonal minoritet*, Bergen/Oslo: Fagbokforlaget.

Hvinden, Bjørn (red.) (2000) *Romanifolket og det norske samfunnet. Følgene av hundre års politikk for en nasjonal minoritet*, Bergen/Oslo: Fagbokforlaget.

Haave, Per (2000) *Sterilisering av tatere – en historisk undersøkelse av lov og praksis (1934 - 1977)*, forskningsrapport, Oslo: Norges forskningsråd.

Pettersen, Karen-Sofie (1997) *En kvalitativ studie av tiltak rettet mot barn av tatere i perioden 1914 - 1986*, forskningsrapport, Institutt for sosiologi og statsvitenskap, Trondheim: NTNU.

Pettersen, Karen-Sofie (1999) *Forholdet mellom Norsk misjon blant hjemløse og sentrale myndigheter på området barnevern*, forskningsrapport, Trondheim: NTNU, Institutt for sosiologi og statsvitenskap.

Sandvik, Anne Berit (1999) *Kampen om barna. Personer av taterslekts erfaringer fra barne- og skolehjem*, forskningsrapport, K-serien nr.1-99, Oslo: Universitetet i Oslo, Institutt for kriminologi.

Andre henvisninger

Askerud, Audun (1999) *"å være tater er det fineste som fins." Om norske tateres opplevelse og håndtering av egen identitet*, hovedoppgave, Oslo: Universitetet i Oslo, Institutt for kultur- og samfunnsfag.

Christophersen, Halfdan O. (1979) *Eilert Sundt. En dikter i kjensgjerninger*, Oslo: Gyldendal (første gang utgitt 1962)

Erschine, Angus og Ian McIntosh (1999) "Why begging offends: historical perspectives and continuities", i Hartley Dean (red.) *Begging questions. Street-level bureaucracy economic activity and social policy failure*, Bristol: The Policy Press.

Etzler, Allan (1944) *Zigenerna och deras avkomlingar i Sverige. Historie och språk*, Stockholm: Geber.

Midre, Georges (1995) *Bot, bedring og brød. Om bedømming og behandling av sosial nød fra reformasjonen til velferdsstaten*, Oslo: Universitetsforlaget.

Hagland, Jan Ragnar og Jørn Sandnes (red.) *Frostatingslova*, Oslo: Det Norske Samlaget.

Hanisch, Ted (1976) *Om sigøynerspørålet. En undersøkelse av bakgrunn for sosial konfrontasjon*, Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Hartmann, Carl (red.) (1923) *Lov om løsgjengeri, betleri og drukkenskap av 31.mai 1900 med lov om forandringer i samme av 9.mars 1919*, Kristiania: Grøndahl & Søns forlag.

Hartmann, Carl (red.) (1934) *Løsgjengerloven med kommentar*, Oslo: Grøndahl & Søns forlag.

Haarstad, Ragnhild Queseth (1998) Regjeringen beklager overgrep mot romanifolket, *Pressemelding fra Kommunal- og regionaldepartementet*, 11.febr. 1998.

Sandmo, Erling (1999) *Voldssamfunnets undergang. Om disiplineringen av Norge på 1600-tallet*, Oslo: Universitetsforlaget.

Schlüter, Ragnhild (1993) *De reisende. En norsk minoritets historie og kultur*, Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Schneider, Anne og Helen Ingram (1993) "Social construction of target populations: implications for politics and policy", *American Political Science Review*, 87, 2, 334-347.

Stone, Deborah (1984) *The disabled state*, London: Macmillan.

Sundt, Eilert (1974) *Fante- eller landstrygerfolket i Norge*, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag (Først trykt 1852-65).

Swaan, Abram de (1988) *In care of the state. Health care, education and welfare in Europe and the USA in the modern era*, Cambridge: Polity Press.

Theiste, J. Schaan. (1925) *Lov om behandling av forsømte barn av 6.juni 1896 med tilleggslover av 17.juni 1907, 2.juli 1915 og 9.juni 1922*, med anmerkninger og henvisninger utgitt av J. Schaan. Theiste, Oslo: J. M. Stenersens forlag.

Offentlige publikasjoner

Dokument nr. 100 (1896) Angaande arbeidet blant omstreiferne m.v.

Dokument nr. 8:62 (1995-96) Forslag fra stortingsrepresentant Erling Folkvord om at staten skal gi oppreisning til taterne som gruppe og erstatning til tatere som har vært utsatt for etnisk rensing eller andre overgrep begått av statlig myndighet eller av noen annen som har handlet på statens vegne og om at staten skal anerkjenne taternes rettigheter som etnisk minoritetsgruppe, *Stortingsforhandlinger 1995-96*.

Forhandlinger i Lagtinget (1935) Lov om dyrevern, 20. Og 25. Mai, Stortingsforhandlingene, bind.

Forhandlinger i Odelstinget (1899-1900) Lov om løsgjengeri, betleri og drukkenskap, Stortingsforhandlingene, bind,

Forhandlinger i Odelstinget (1935) Lov om dyrevern, 6.mai, Stortingsforhandlingene, bind.

Forhandlinger i Odelstinget (1951) Brigde i dyrevernlova, 21. Og 26.mai, Stortingsforhandlingene, bind.

Forhandlinger i Stortinget (1974-75) Interpellasjon fra representanten Torild Skard om å bedre omstreifernes sosiale kår og lettere deres integrering i samfunnet, 23.april 1975, Stortingsforhandlingene, bind

Indst. O. I (1895) Indstilling fra Justiskomiteen angående de kongelige propotioner 1) til Lov om behandling af forsømte børn

Indst. O. XIX (1898/99) Indstilling fra komiteen for sociale spørsmåal angående udfærdigelse af en lov om løsgjengeri, betleri og drukkenskap

Innst. O. VIII (1951) Tiltråding frå landbruksnemnda til lov om brigde i dyrevernlova, Stortingsforhandlingene, bind.

Innst. O. XVIII (1953) Innstilling fra sosialkomiteen om lov om barnevern, Stortingsforhandlingene, bind.

Justis- og politidepartementet (1927) Rundskrivelse om register over omstreifere og løsgjengere, 25.februar.

Justis- og politidepartementet (1935) Rundskrivelse om omstreifere, løsgjengere, og lignende, 12. februar

Oth.prp. no. 2 (1895) Angaande udfærdigelse af en lov om behandling av forsømte børn.

Oth.prp. no.2 (1898/99) Ang. utfærdigelse af en Lov om Løsgjengeri, Betleri og Drukkenskap, Stortingsforhandlinger, bind

Oth.prp. no.10 (1898/99) Angaande utferdigelsen af en lov om fattigvæsenet

Ot.prp. nr. 40 (1924) Om lov om handelsnæring

Ot.prp.nr. 3 (1935) Angående utferdigelse av en lov om vern av dyr

Ot.prp. nr. 56 (1950) Om brigde i dyrevermlova.

Ot.prp. nr. 27 (1973-74) Lov om dyreverm

Sosialdepartementet (1919) Rundskrivelse til stiftsdireksjonene, 13.mai

St.forh. (1892) Ang. spøragsmaal om indskrækning af fantevæsenet, Forhandlinger i Stortinget 16.mars 1892, *Stortingsforhandlinger 1892*, syvende del, 198-202.

Sluttnoter

¹ "Alle som gjeng hus imellom og ikkje er tyrmslemenn [frigjeven trell] og som er ved helse og ikkje vil arbeida, kvar og ein av dei er skuldige tre merker i straff, kar som kvinne. Årmanen [gardsfuten] eller annan mann kan taka slik ein med vitne og ha han til tings. Men frendane hans kan då løysa han ut med tre merker, eller så kan ha som førte han dit, gjera seg slik nytte av honom som han vi." (Hagland og Sandnes 1994: 165).

² For eksempel er det grunn til å tro at personer var innrullert ved Svanviken arbeidskoloni, ble utsatt for et press for å la seg sterilisere, som mer eller mindre uttalt "betingelse" for å få støtte til bosetting og/eller for å ikke få barna tatt fra seg (jf. Haave 2000: 294).

³ Anslaget er gjengitt etter Hanisch (1976) som bygger på Olav Bjørnstad, tidligere generalsekretær i Norsk misjon blant hjemløse. Audun Askerud (1999) drøfter anslaget nærmere.

⁴ Haave (2000: 167) oppgir at Misjonen hadde registrert 5129 levendefødte barn av "omstreifere" i perioden 1900-59.

⁵ Pettersen har i en tilleggsundersøkelse kastet lys over forholdet mellom Misjonen og sentrale myndigheter på området barnevern, dvs. særlig Kirke- og undervisningsdepartementet og Sosialdepartementet (Pettersen 1999).

⁶ Haave (2000: 389).

⁷ Haave (2000: 168-169).

⁸ Haave (2000: 389) viser til at representanter for Norsk misjon blant hjemløse medvirket i 32 saker med hjemmel i 1934-lovens § 3 annet ledd, 1934-lovens § 4 eller 1942-loven. I alt har Haave dokumentert 80 slike saker som gjaldt tatere (Haave 2000: 166-167).

9. Noen vurderinger og anbefalinger på grunnlag av de presenterte resultatene

Romanifolket (taterne) ble over en stor del av det tyvende århundre utsatt for en vidtgående kontroll- og assimileringpolitikk. Denne politikken var støttet og positivt sanksjonert av offentlige myndigheter (storting, regjering, sentral og lokal forvaltning), men ble i stor utstrekning satt ut i livet av et privat, kristen-veldedig organisasjon, Norsk misjon blant hjemløse. Organisasjonen hadde nære bånd til statskirken, særlig ved at dens ledere var ordinært som prester i kirken.

De siste årene har det skjedd en dramatisk vending i det offentlige Norges forhold til romanifolket. Det klareste uttrykk for dette kom da daværende kommunal- og regionalminister Ragnhild Queseth Haarstad 11.februar 1998 gav en offisiell beklagelse for den uretten som norske myndigheter har gjort mot romanifolket opp gjennom historien: "På vegne av norske myndigheter beklager jeg sterkt fortidas overgrep. Noe lignende må aldri skje igjen. Norske myndigheter har mye å skamme seg overfor romanifolket. Det skulle være nok å nevne stikkord som Svanviken arbeidskoloni, tvangssterilisering og tvangsplassering av barn" (Haarstad 1998). I forbindelse med Stortingets ratifisering av Europarådets rammekonvensjon om nasjonale minoriteter samme år ble det gjort klart at romanifolket har rett til formell status som nasjonal minoritet (jf. St.prp. nr.80, 1997-98).

Likevel er det et spørsmål om det norske storsamfunnets oppgjør med den politikken som ble ført overfor folkegruppen i nesten hundre år, kan sies å være ført til ende. Det kan spørres om en ennå har tatt de fulle konsekvensene av dette oppgjøret.

Storingsrepresentant Erling Folkvords Dokument 8-forslag om oppreisning, erstatning og anerkjennelse for romanifolket ble gitt en foreløpig og delvis behandling av Stortinget i desember 1996. Både oppreisnings- og erstatningsdelene av forslaget er fremdeles i høyeste grad aktuelle og må komme opp til ny behandling i Stortinget. Anerkjennelsesdelen er nok delvis ivaretatt gjennom Stortingets tilslutning til rammekonvensjonen om nasjonale minoriteter, men det er ennå et åpent spørsmål om hvordan denne vil bli fulgt opp i praksis.

Tatt i betraktning at en offentlig og offentlig sanksjonert politikk over en lang periode aktivt hindret og vanskeliggjorde en utøvelse av romanifolkets tradisjonelle livsform og kultur - og dermed bidro til å svekke videreføringen av denne - må dagens norske myndigheter sies å ha et tungt moralsk ansvar for å støtte og lette den sosiale og kulturelle gjenreisningsprosessen som er startet opp i romanifolket. Det kan pekes på en del aktuelle tiltak:

- **Støtte til kulturelle tiltak:** Staten bør bevilge økonomisk støtte til romanifolkets egne bestrebelser på å bevare, videreutvikle og styrke romanikulturen, for eksempel språk, handverks-, kunst- og

musikktradisjoner. Annen støtte til folkegruppens egenorganiserte tiltak bør også gis, for eksempel når det gjelder å utvikle sosiale møteplasser.

- **Kollektiv, fondsbasert erstatning:** Staten bør utarbeide og etablere kollektive former for erstatning for den uretten som er gjort mot romanifolket. Dagens ordning med såkalt "billighetserstatning" er rent individuell. Den fører til at den enkelte tvinges til å rippe opp i gamle sår og er på mange måter nedverdiggende, snarere enn å fremme oppreisning og selvrespekt. Både for samefolkets og den jødiske minoritetens del har myndighetene lansert kollektive svar på fortidens overgrep i form av fond. Det må tilsvarende i forhold til romanifolket lages en fondsordning som forvaltes på en fleksibel og ubyråkratisk måte, både til beste for den enkelte som direkte eller indirekte ble berørt av særtiltakene og særomsorgen, og for kollektive tiltak for folkegruppen eller deler av den.
- **Faglig ekspertbistand til dem som har blitt rammet av politikken:** Staten må stille midler til rådighet for advokathjelp og faglig bistand til dem som ble påført helsemessige skader og sosiale problemer på grunn av tidligere mishandling og overgrep, for eksempel ved Misjonens institusjoner eller offentlige skoler og institusjoner. Også de rammedes nærmeste må har rett til slik hjelp og bistand.
- **Mer kraftfull bekjempelse av dagens diskriminering:** Staten bør langt mer kraftfullt og systematisk bekjempe de fordommene og den hverdagsdiskrimineringen som folk ennå opplever, for eksempel fra reiselivsnæringens side, og tilfeller av slik diskriminering må påtales, anmeldes og straffes.
- **Opplysning og undervisning for å fremme respekt, likeverd og solidaritet:** Staten har også et stort ansvar for å gi folk flest bedre kunnskap, bidra til skape større bevissthet og bearbeide gamle og overleverte nedvurderende holdninger i befolkningen. Staten har en plikt til å fremme forståelse, respekt, solidaritet og toleranse i forhold til etniske og nasjonale minoriteter. Deriblant må myndighetene må sørge for at skolen gir obligatorisk undervisning om de ulike mindretallsgruppene i Norge, deriblant romanifolket og dets historie og situasjon. Medlemmer av romanifolket må trekkes inn i denne undervisningen, slik det allerede har blitt høstet gode erfaringer med.

Rapporter fra Norges forskningsråds delprogram om romanifolket

Bjerkan, Lise og Dyrli, Linda (1999) *Om likhet, likeverd - og annerledeshet. Et antropologisk blikk på taternes historie*, forskningsrapport, Trondheim: NTNU, Institutt for sosialantropologi.

Fodstad, Hjørdis (1999) *Erfaringer fra tvangssterilisering*, forskningsrapport, K-serien nr.2-99, Oslo: Universitetet i Oslo, Institutt for kriminologi.

Halvorsen, Rune (2000) "Etnisk mobilisering i en brytningstid", i Hvinden, Bjørn (red.) (2000) *Romanifolket og det norske samfunnet. Følgene av hundre års politikk for en nasjonal minoritet*, Bergen/Oslo: Fagbokforlaget.

Hvinden, Bjørn (red.) (2000) *Romanifolket og det norske samfunnet. Følgene av hundre års politikk for en nasjonal minoritet*, Bergen/Oslo: Fagbokforlaget.

Haave, Per (2000) *Sterilisering av tater - en historisk undersøkelse av lov og praksis (1934 - 1977)*, forskningsrapport, Oslo: Norges forskningsråd.

Pettersen, Karen-Sofie (1997) *En kvalitativ studie av tiltak rettet mot barn av tater i perioden 1914 - 1986*, forskningsrapport, Institutt for sosiologi og statsvitenskap, Trondheim: NTNU.

Pettersen, Karen-Sofie (1999) *Forholdet mellom Norsk misjon blant hjemløse og sentrale myndigheter på området barnevern*, forskningsrapport, Trondheim: NTNU, Institutt for sosiologi og statsvitenskap.

Sandvik, Anne Berit (1999) *Kampen om barna. Personer av taterslekts erfaringer fra barne- og skolehjem*, forskningsrapport, K-serien nr.1-99, Oslo: Universitetet i Oslo, Institutt for kriminologi.

Andre henvisninger

Askerud, Audun (1999) *"å være tater er det fineste som fins."* Om norske tateres opplevelse og håndtering av egen identitet, hovedoppgave, Oslo: Universitetet i Oslo, Institutt for kultur- og samfunnsfag.

Christophersen, Halfdan O. (1979) *Eilert Sundt. En dikter i kjensgjerninger*, Oslo: Gyldendal (første gang utgitt 1962)

Erskine, Angus og Ian McIntosh (1999) "Why begging offends: historical perspectives and continuities", i Hartley Dean (red.) *Begging questions. Street-level bureaucracy economic activity and social policy failure*, Bristol: The Policy Press.

Etzler, Allan (1944) *Zigenerna och deras avkomlingar i Sverige. Historie och språk*, Stockholm: Geber.

Midre, Georges (1995) *Bot, bedring og brød. Om bedømming og behandling av sosial nød fra reformasjonen til velferdsstaten*, Oslo: Universitetsforlaget.

Hagland, Jan Ragnar og Jørn Sandnes (red.) *Frostatingslova*, Oslo: Det Norske Samlaget.

Hanisch, Ted (1976) *Om sigøynerspørålet. En undersøkelse av bakgrunn for sosial konfrontasjon*, Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Hartmann, Carl (red.) (1923) *Lov om løsgjengeri, betleri og drukkenskap av 31.mai 1900 med lov om forandringer i samme av 9.mars 1919*, Kristiania: Grøndahl & Søns forlag.

Hartmann, Carl (red.) (1934) *Løsgjengerloven med kommentar*, Oslo: Grøndahl & Søns forlag.

Haarstad, Ragnhild Queseth (1998) Regjeringen beklager overgrep mot romanifolket, *Pressemelding fra Kommunal- og regionaldepartementet*, 11.febr. 1998.

Sandmo, Erling (1999) *Voldssamfunnets undergang. Om disiplineringen av Norge på 1600-tallet*, Oslo: Universitetsforlaget.

Schlüter, Ragnhild (1993) *De reisende. En norsk minoritets historie og kultur*, Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Schneider, Anne og Helen Ingram (1993) "Social construction of target populations: implications for politics and policy", *American Political Science Review*, 87, 2, 334-347.

Stone, Deborah (1984) *The disabled state*, London: Macmillan.

Sundt, Eilert (1974) *Fante- eller landstrygerfolket i Norge*, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag (Først trykt 1852-65).

Swaan, Abram de (1988) *In care of the state. Health care, education and welfare in Europe and the USA in the modern era*, Cambridge: Polity Press.

Theiste, J. Schaan. (1925) *Lov om behandling av forsømte barn av 6.juni 1896 med tilleggslover av 17.juni 1907, 2.juli 1915 og 9.juni 1922*, med anmerkninger og henvisninger utgitt av J. Schaan. Theiste, Oslo: J. M. Stenersens forlag.

Offentlige publikasjoner

Dokument nr. 100 (1896) Angaande arbeidet blant omstreiferne m.v.

Dokument nr. 8:62 (1995-96) Forslag fra stortingsrepresentant Erling Folkvord om at staten skal gi oppreisning til taterne som gruppe og erstatning til tater som har vært utsatt for etnisk rensing eller andre overgrep begått av statlig myndighet eller av noen annen som har handlet på statens vegne og om at staten skal anerkjenne taternes rettigheter som etnisk minoritetsgruppe, *Stortingsforhandlinger 1995-96.*

Forhandlinger i Lagtinget (1935) Lov om dyreverm, 20. Og 25. Mai, Stortingsforhandlingene, bind.

Forhandlinger i Odelstinget (1899-1900) Lov om løsgjengeri, betleri og drukkenskap, Stortingsforhandlingene, bind,

Forhandlinger i Odelstinget (1935) Lov om dyreverm, 6.mai. Stortingsforhandlingene, bind.

Forhandlinger i Odelstinget (1951) Brigde i dyrevermlova, 21. Og 26.mai, Stortingsforhandlingene, bind.

Forhandlinger i Stortinget (1974-75) Interpellasjon fra representanten Torild Skard om å bedre omstreifernes sosiale kår og lettere deres integrering i samfunnet, 23.april 1975, Stortingsforhandlingene, bind

Indst. O. I (1895) Innstilling fra Justiskomiteen angående de kongelige propotioner 1) til Lov om behandling af forsømte børn

Indst. O. XIX (1898/99) Innstilling fra komiteen for sociale spørsmåal angående udfærdigelse af en lov om løsgjengeri, betleri og drukkenskap

Innst. O. VIII (1951) Tilråding frå landbruksnemnda til lov om brigde i dyrevermlova, Stortingsforhandlingene, bind.

Innst. O. XVIII (1953) Innstilling fra sosialkomiteen om lov om barnevern, Stortingsforhandlingene, bind.

Justis- og politidepartementet (1927) Rundskrivelse om register over omstreifere og løsgjengere, 25.februar.

Justis- og politidepartementet (1935) Rundskrivelse om omstreifere, løsgjengere, og lignende, 12. februar

Oth.prp. no. 2 (1895) Angaande udfærdigelse af en lov om behandling av forsømte børn.

Oth.prp. no.2 (1898/99) Ang. utfærdigelse af en Lov om Løsgjengeri, Betleri og Drukkenskap, Stortingsforhandlinger, bind

Oth.prp. no.10 (1898/99) Angaande utfærdigelsen af en lov om fattigvæsenet

Ot.prp. nr. 40 (1924) Om lov om handelsnæring

Ot.prp.nr. 3 (1935) Angående utferdigelse av en lov om vern av dyr

Ot.prp. nr. 56 (1950) Om brigde i dyrevemlova.

Ot.prp. nr. 27 (1973-74) Lov om dyrevern

Socialdepartementet (1919) Rundskrivelse til stiftsdireksjonene, 13.mai

St.forh. (1892) Ang. spørgsmaal om indskrækning af fantevæsenet, Forhandlinger i Stortinget 16.mars 1892, *Stortingsforhandlinger 1892*, syvende del, 198-202.

Sluttnoter

¹ "Alle som gjeng hus imellom og ikkje er tyrmslemenn [frigjeven trell] og som er ved helse og ikkje vil arbeida, kvar og ein av dei er skuldige tre merker i straff, kar som kvinne. Årmannen [gardsfuten] eller annan mann kan taka slik ein med vitne og ha han til tings. Men frendane hans kan då løysa han ut med tre merker, eller så kan ha som førte han dit, gjera seg slik nytte av honom som han vi." (Hagland og Sandnes 1994: 165).

² For eksempel er det grunn til å tro at personer var innrullert ved Svanviken arbeidskoloni, ble utsatt for et press for å la seg sterilisere, som mer eller mindre uttalt "betingelse" for å få støtte til bosetting og/eller for å ikke få barna tatt fra seg (jf. Haave 2000: 294).

³ Anslaget er gjengitt etter Hanisch (1976) som bygger på Olav Bjørnstad, tidligere generalsekretær i Norsk misjon blant hjemløse. Audun Askerud (1999) drøfter anslaget nærmere.

⁴ Haave (2000: 167) oppgir at Misjonen hadde registrert 5129 levendefødte barn av "omstreifere" i perioden 1900-59.

⁵ Pettersen har i en tilleggsundersøkelse kastet lys over forholdet mellom Misjonen og sentrale myndigheter på området barnevern, dvs. særlig Kirke- og undervisningsdepartementet og Sosialdepartementet (Pettersen 1999).

⁶ Haave (2000: 389).

⁷ Haave (2000: 168-169).

⁸ Haave (2000: 389) viser til at representanter for Norsk misjon blant hjemløse medvirket i 32 saker med hjemmel i 1934-lovens § 3 annet ledd, 1934-lovens § 4 eller 1942-loven. I alt har Haave dokumentert 80 slike saker som gjaldt tatere (Haave 2000: 166-167).

MEDLEMMER I RESSURSGRUPPEN FOR DIALOG MELLOM RFL OG DNK

Dato	Vår ref.	Deres ref.	Deres dato
18.12.00	98/568-99 HMH		

Referat fra møtet i ressursgruppen for dialog mellom RFL og Dnk 14.12.00

Til stede: Fra RFL: Leif Larsen, Sandra Gustavsen, Svein Erik Hellstrøm, Bjørn Jansen, Gøran Jansen

Fra Dnk: Erling Pettersen, Hans Morten Haugen

34/00: Godkjenning av innkalling og dagsorden

Det kom ingen innvendinger.

Vedtak: Innkalling og dagsorden til møtet 14.12.00 godkjennes.

35/00: Godkjenning av referat fra møtet 10.oktober

Det kom ingen innvendinger.

Vedtak: Referatet fra møtet 10.10.00 godkjennes.

36/00: Tilbakemeldinger etter Kirkemøtet

Det ble meldt om gode tilbakemeldinger både fra taterne og fra Den norske kirke. De negative responsene som var registrert, var kommet fra mennesker som allerede i utgangspunktet forsøker å motarbeide RFL.

Den norske kirke har etter Kirkemøtet ikke hørt noe fra personer fra Norsk misjon blant hjemløse.

Det ble også spurt om det er noe som kan gjøres for å gjøre vedtaket mer kjent, men her ble det vist til at dette lå ute på mange hjemmesider, og var også formidlet gjennom lokale aviser.

Vedtak: Vi tar orienteringene til orientering, og er glade for at det ser ut til at budskapet har nådd ut.

37/00: Gjennomgang av Stortingsmeldingen om nasjonale minoriteter

På møtet ble det delt ut et utkast til høringssvar fra Kirkerådet og Mellomkirkelig råd.

Det ble utvekslet synspunkter på hvordan denne saken skal behandles videre, både overfor Stortingskomiteen og statsrådene. RFL kommer med sin egen kommentar, men det kan være aktuelt å oppsøke myndighetene i fellesskap.

Vedtak: Saken kommer tilbake på det neste møtet i dialoggruppen.

38/00: Gjennomgang av Samarbeidsavtalen

Saken kom opp som følge av vedtaket fra RFLs årsmøte i år. Det ble erkjent av Samarbeidsavtalen kunne sies å være avgjørende for at saken fikk et positivt utfall under Kirkemøtet. Samtidig må det vurderes om det er nye forhold, som den nye Stortingsmeldingen, som kan åpne for en ny type samarbeid. Dnks representanter understreket at en gjennomgang av Samarbeidsavtalen tidligst kan skje på mai-møtene i de to rådene, og at det ikke er noen grunn til å presse dette gjennom.

Vedtak: Forslag til eventuelle endringer i Samarbeidsavtalen blir lagt fram av RFL på det neste møtet i dialoggruppen.

39/00: Arbeid mot diskriminering av romanifolket i Europa og kirkenes ansvar
Dette var en sak som ble meldt under Kirkemøtet. Det var sendt ut en prosjektbeskrivelse for et seminar i Bratislava (Slovakia) fra 2.-6.mai. Her er det satt av få plasser til "Norden", og det er ikke gjort noen avklaring ennå. Det blir laget et forslag til en søknad til Utenriksdepartementet som RFL får før den blir sendt. Både RFL og International Romani Union (IRU) bør inviteres fra Norge, i tillegg til Professor Bjørn Hvinden.
Vedtak: Det gis tilslutning til den videre prosessen i tråd med det som ble avtalt.

40/00: Status for Stiftelsen Romanifolket / Taterne
Det ble opplyst om at sekretariatet i de sentralkirkelige råd ikke har funnet å støtte Stiftelsen økonomisk, men vil gjerne bidra der interessene er sammenfallende. Det er viktig å avvente noen flere styremøter i Stiftelsen. Den norske kirke understreket at våre forpliktelser overfor RFL er sterke som følge av Samarbeidsavtalen. Tilsvarende avtale er ikke inngått med Stiftelsen.
Vedtak: Vi kommer tilbake til samarbeidet med Stiftelsen på vårt neste møte.

41/00: Søknad om tilskudd fra Kommunal- og regionaldepartementet for 2001 fra RFL
Det ble gitt tilslutning til at Den norske kirke også i år skriver brev som bekrefter vår støtte til de tiltak som RFL ønsker å gjennomføre med støtte fra KR.D.
Vedtak: Saken følges opp som avtalt.

42/00: Eventuelt
Det ble informert om en forstudie til et ressursenter, og en søknad sendt KR.D fra RFL.
Det ble informert om det arbeidet overfor sigøynere i Slovakia som nå er startet i etterkant av et besøk.
Vedtak: Sakene tas til etterretning.

Oslo, den 18.12.00

Hans Morten Haugen
førstekonsulent

CHURCH OF NORWAY
Council on Ecumenical and International Relations

MKR-sak 02101g)

President Huberto Kirchheim
IECLB
Caixa Postal 2876
90001-970 Porto Alegres/RS

BRASIL

Date
01.11.00

Our ref.
00/530-6 SU

Your ref.

Your date

PARTNERSHIP

Dear Huberto,

Thank you for your kind letter of July 6, written just after your return from Norway and the LWF Council Meeting in Finland

Take our apologies for not being able to answer earlier. It has been necessary and important for us to take some time for consideration and consulting with others – among them our elected leaders at the Synodical level – on some of the ideas we discussed during your visit regarding our intentions of moving our two churches into a partnership relation.

We suggest the following initiatives for your consideration and response:

1. In the spring/summer 2001 to send a church leader delegation from Church of Norway on an official visit to IECLB. This visit should be the start of a bilateral process of dialog, reflection and bible reading between two groups of church leaders on the subject: "We are the church. What kind of church are we?" This process will be followed up by a revisit to Norway in 2002 by the IECLB group.
2. In 2001 the president of IECLB will be invited to attend our General Synod as a guest. The Synod will take place in Lillehammer November 11-16. This event should allow for celebration of our partnership.
3. A contact should be established at the level of the church secretariat between our Sami Church Council and COMIN.
4. Our staff person on education and catechism facilitates and encourages contact between Institute of Christian Education (IKO) and the catechetical department of the Norwegian Pastors Association and the corresponding department in IECLB.
5. We would like to see a co-operation between our two churches in the preparation for the LWF global consultation on Diakonia in 2003. This will on our side bring in institutions like Diakonhjemmet College and Norwegian Church Aid.

Arliw: 764.1

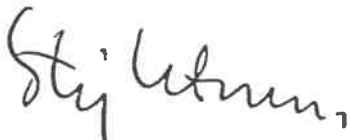
It will be Rev. Ørnulf Steen who is the key contact person on our side. Please take these ideas as a starting point. Feel free to ask Ørnulf some of the many questions that need to be raised.

Emphasising once again our hope that this will be the start of something that we pray will be of blessing to our two churches and its leaders.

Yours truly,

Erling Pettersen
Director
Church of Norway

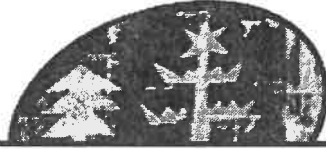

Synnøve Brevik
General Secretary
Sami Church Council

Stig Utne
General Secretary
Church of Norway Council on Ecumenical
and International Relations

MKR-sak 02/01 h)

Kirkemøtet

Vedtak/uttalelser

KM 13/00 Etisk handel i Norge - Den norske kirkes ansvar - VEDTAK

18.11.2000

“Forbruk og rettferd”-vedtaket på Kirkemøtet 1996 (KM-sak 10/96), er ført videre i et samarbeid med kontaktpersoner i bispedømmene, Kirkens Nødhjelp og Norges kristne råd, samt andre organisasjoner. En evaluering skal komme til Kirkemøtet 2001, men allerede nå er det grunn til å melde om betydelig framgang på enkelte områder, for eksempel punktet ”merkeordning for rettferdige varer”. Her het det: ”Bevisste valg vil presse fram endringer. Vårt økonomiske system er summen av de valg vi gjør som forbrukere. Den norske kirke må arbeide for at det blir innført rettferdige varer i Norge, slik at disse blir tilgjengelige i alle dagligvarebutikker.”

Merknader fra kirkemøtekomiteen:

Et nytt og avgjørende initiativ Komiteen understreker at arbeidet med Initiativ for Etisk Handel er viktig for å fremme økt forbrukerbevissthet. Videre kan Initiativ for Etisk Handel være en hjelp til å synliggjøre at det er en sammenheng mellom våre valg som forbrukere og de livsbetingelsene som produsentene får. Det viktige er ikke bare varenes innhold og kvalitet, men også hvordan varene er framstilt.

Komiteen ser samtidig at Initiativ for Etisk Handel har høye målsettinger. Dersom dette arbeidet skal lykkes, er det viktig at arbeidet rettes inn mot de sentrale beslutningsnivåene. Et slikt arbeid medfører ikke at tiltak for å bevisstgjøre forbrukere mister sin begrunnelse, men at det ikke bare blir et ansvar for de frivillige organisasjonene, slik situasjonen har vært fram til i dag. Komiteen vektlegger at det unike med Initiativ for Etisk Handel gjør det mulig for dagligvarekjedene å markedsføre seg som ”etiske kjeder”. På bakgrunn av denne høyere bevisstheten om hvordan forholdene på produksjonsstedet kan forbedres, vil dette initiativet bidra til å sikre en praksis i samsvar med sentrale internasjonale konvensjoner. Komiteen understreker betydningen av at uavhengige og kompetente instanser kan gjennomføre undersøkelser og evalueringer, for å kunne gi råd om hvordan produksjonsforholdene kan forbedres og etterprøve om standardene etterleveres. Rapportene fra slike undersøkelser og evalueringer må gjøres kjent for alle interesserte. Særlig viktig er det at menneskene i lokalsamfunnet rundt produksjonsstedet blir informert på et språk de forstår. Komiteen ser dette arbeidet som så viktig at den oppfordrer medlemmene i Initiativ for Etisk Handel til å bruke sine internasjonale nettverk til å spre denne ideen videre. Betydningen av en ansvarlig handelspolitikk for import fra utviklingsland må understrekes.

På bakgrunn av de erfaringene som er gjort med Max Havelaar-varer, spør komiteen om det fra dagligvarekjedenes side blir satset tilstrekkelig med ressurser for å fremme omsetning av varer som tar hensyn til produsentene. Som en del av lanseringen for Initiativ for Etisk Handel, bør dagligvarebransjen utfordres til å løfte fram disse hensynene også i sin markedsføring.

For at Initiativ for Etisk Handel skal lykkes, er det også viktig at kommunene blir informert om hva som ligger i initiativet. Et tettere samarbeid med Kommunenes Sentralforbund synes naturlig, særlig knyttet opp mot det arbeidet som blir gjort for å følge opp Lokal Agenda 21.

Etisk forvaltning og etiske investeringer Komiteen erkjenner at en med dette initiativet stiller krav til dagligvarebransjen som medfører at den må gjennomtenke sin egen praksis og sine rutiner. For at slike krav skal fremmes med troverdighet, er det avgjørende at vi også ser på vår egen praksis.

Som en del av saken "Etisk Handel – Den norske kirkes ansvar" er Kirkemøtet blitt utfordret av Kirkens Nødhjelps ungdomsbevegelse "Changemaker". De har oppfordret Kirkemøtet til å gjennomgå Hovedinstruksen for forvaltningen av Opplysningsvesenets Fond for å sikre at denne Hovedinstruksen benytter kriterier som sikrer at investeringer ikke blir gjort i virksomheter som krenker menneskerettigheter, arbeiderrettigheter eller miljø. Komiteen ønsker å sitere fra denne hovedinstruksens § 2-2: "Kapitalen skal...[...] gi høyest mulig grad av avkastning med en rimelig grad av risiko. [...] Finansplasseringer skal skje... [...] i forhold til sosiale, etiske og miljømessige forhold. Finansforvaltningen skal ta hensyn til Den norske kirkes verdigrunnlag. Det skal ikke erverves aksjer i selskaper som helt eller for en vesentlig del har sin virksomhet i porno-, rustnings-, tobakks-, eller alkoholindustri."

Komiteen vil peke på at disse kriteriene er klart retningsgivende for forvaltningen av Opplysningsvesenets Fond. Komiteen er også kjent med samtaler som er ført mellom Kirkerådet og Departementet om disse forhold. Komiteen understreker likevel at den meldte omorganiseringen av Opplysningsvesenets Fond, der Kirkerådet får sete i styret, gir mulighet til enda tettere kommunikasjon om disse sentrale spørsmål enn hva som har vært tilfellet til nå.

Videre vil komiteen peke på at det er mange kirkelige fond, eid av menigheter eller organisasjoner, som også bør gjennomgås med tanke på å sikre investeringer i etisk forsvarlig virksomhet. Det er viktig at en gjennomgang av kirkelig aksjeplassering også skjer i dialog med styrene for de stiftelsene som administrerer slike fond. Dette er en større prosess som krever en mer omfattende forberedelse enn hva det er lagt opp til under denne saken.

Til slutt vil komiteen peke på det gledelige i at etiske fondsplasseringer nå er gjort mulig i langt større grad enn tidligere. Komiteen vil her særlig løfte fram de mekanismene som søker å kanalisere kapital til småprodusenter i fattige land, slik at disse kan bruke sin skaperevne til å sikre seg og sin familie et utkomme, og fremme utvikling i et lokalsamfunn. Slik formidling av mikrokreditt framstår nå som helt reelle alternativer for plassering av kapital.

På denne bakgrunn vil komiteen understreke at prinsippene som ligger til grunn for Initiativ for Etisk Handel må ses i en større sammenheng, som vil få betydning også for forvaltningen av Den norske kirkes egne ressurser. Komiteen ber derfor om at Kirkerådets representant i styret for Opplysningsvesenets Fond etterser at forvaltningen av Opplysningsvesenets Fond utføres på en måte som ivaretar også hensynet til menneskerettigheter, arbeiderrettigheter og miljø, samt ønsket om at investeringene skal bidra til utvikling i fattige land.

En videreføring av et arbeid som startet med "Forbruk og rettferd" Komiteen understreker det gledelige i den utviklingen som har skjedd siden Kirkemøtet 1996, som vedtok en tiltaksplan for "Forbruk og rettferd". Komiteen understreker at et bredest mulig samarbeid er helt avgjørende for å komme videre med dette viktige arbeidet. Fortsatt er den etiske bevissthet for lav, og mye arbeid gjenstår før forbrukernes valg er gjort på grunnlag av tilstrekkelig informasjon og avveininger.

Bevissthet som forbrukere er også viktig for å kunne utfordre forbrukermentaliteten som vestlige overflodssamfunn er preget av. Stilt overfor denne tendensen, er evnen til å velge annerledes eller velge bort, også viktig for å utfordre markedskreftene generelt og forbrukermentaliteten spesielt.

Komiteen diskuterte forholdet mellom Initiativ for Etisk Handel og Max Havelaar-ordningen. For komiteen er det viktig å understreke at arbeidet for Max Havelaar-varer har fungert som et bevissthetsfremmende tiltak. Informasjonen har likevel ikke kommet godt nok ut til forbrukerne, og det er også andre forhold rundt introduksjonen av Max Havelaar-varer som etter komiteens mening

kunne vært bedre. For komiteen er det viktig å understreke at den tilslutningen som nå blir gjort til Initiativ for Etisk Handel medfører at det er dagligvarekjedene selv som må ta ansvar for å sikre at de varene de fører er produsert i samsvar med gitte standarder. Dermed får kjedene selv et betydelig større ansvar for direkte oppfølging av produsenter og leverandører. Dette betyr ikke at forbrukerne ikke lenger trenger å ta ansvar. Vi må som forbrukere etterspørre hvordan dagligvarekjedene etterprøver at deres innkjøpsrutiner bidrar til å fremme sosial utvikling i det aktuelle området.

Slik komiteen ser det, er dette et steg videre fra den ordningen som Max Havelaar bygger på. Det er likevel ikke komiteens oppfatning at dette initiativet vil svekke Max Havelaar, men snarere bidra til å fremme etisk bevissthet blant forbrukerne generelt.

KIRKEMØTETS VEDTAK:

1. Kirkemøtet vil uttrykke glede over og støtte til Kirkens Nødhjelp og de andre medlemsorganisasjonenes "Initiativ for Etisk handel" i Norge. Kirkemøtet erkjenner at etisk bevisste handlinger vi gjør som forbrukere av dagligvarer og andre varer i Norge kan skape reelle forbedringer i mange lokalsamfunn i den fattige del av verden.
 2. Kirkemøtet oppfordrer dagligvarekjedene til aktivt å fremme Initiativ for Etisk Handel i all sin virksomhet, og synliggjøre dette i sin markedsføring.
 3. Kirkemøtet oppfordrer Kirkens Nødhjelp til fortsatt samarbeid med arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjoner nasjonalt og internasjonalt i bestrebelsene for at initiativet skal lykkes.
 4. Kirkemøtet oppfordrer kommunene og Kommunenes Sentralforbund til å engasjere seg i Initiativ for Etisk Handel i samband med deres arbeid for Lokal Agenda 21.
 5. Kirkemøtet oppfordrer menighetene til å arbeide for større bevisstgjøring av forbrukerne når det gjelder å etterspørre varer som tilfredsstillende standardkrav som ligger i Initiativ for Etisk Handel. Denne oppgaven utfordrer kirkens etiske veiledning og menighetenes alliansebyggende arbeid lokalt, ikke minst i forhold til fagforeningene og gjennom Lokal Agenda 21.
 6. Kirkemøtet ser engasjementet for Initiativ for Etisk Handel som en videreføring av sin støtte til Max Havelaar-standardene.
 7. Kirkemøtet ber om at det i forbindelse med evalueringen av arbeidet med "Forbruk og rettferd" til Kirkemøtet 2001 redegjøres for oppfølgingen av denne saken.
 8. Kirkemøtet ber Kirkerådet tilrettelegge neste års og framtidige års Kirkemøte i tråd med den etiske handelens hovedprinsipper.
- 80 stemmeberettigede. Forslaget enstemmig vedtatt.

REFERAT FRA MØTE I LWFs NASJONALKOMITE

Mandag 4. desember 2000 kl. 16.00 - 19.00

Møterommet, Kirkens hus

Til stede:

Frikirken: Arnfinn Løyning, Terje Solberg, Unni Vestli

MKR: Tormod Engelsviken, Inger Anne Naterstad, Elena Eika, Stig Utne, Berit Lånke, Ørnulf Steen

Observatører: Inger Johanne Wremer, Hans Thore Løvaas (Nor-misjon), Grethe Raddum (Tibetmisjonen), Rolf Gunnar Heitmann (Israelsmisjonen), Knud Jørgensen (Areopagos) Stein Villumstad (KN), Kjetil Aano (NMS), Brita Gjellesvik (DMD prosjektkomite)

Forfall:

Frikirken: Randi Nordli

MKR: Sigurd Osberg, Astrid Sandsmark, Helge Aarseth,

Observatører: Kjell Nordstokke (DMD programkomite), Ørnulf Elseth (Norges KFUK-KFUM)

Åpning av møtet ved Tormod Engelsviken

Kort presentasjon av de tilstedeværende.

Inger Johanne Wremer ble ønsket velkommen som nytt medlem av Rådet i LWF etter Sigrun Møgedal og som treasurer i eksekutivkomiteen.

Sak 01/00 REFERAT FRA MØTE 02.12.99

Det ble etterlyst videre arbeid med saken om "Aktuelle roller og visjoner i forholdet organisasjon-kirke - LWF" fra forrige møte. Sekretariatet opplyste at saken ikke har blitt fulgt opp grunnet langvarig sykemelding.

Referatet ble godkjent

Sak 02/00: RAPPORTER OG ORIENTERINGER

- Rapport fra LWFs Rådsmøte i Turku, juni 2000** (Rapporten tidligere utsendt).
Noen saker ble omtalt, av disse nevnes:
 - Rapport fra Nasjonalkomiteen til Rådsmøtet ble utarbeidet av Stig Utne og Terje Solberg, og ble presentert for Rådsmøtet. Rapporten vedlegges protokollen til orientering.
 - Department for World Service (DWS) vil fra neste Rådsmøte få sin egen «Standing Committee».
 - Generalsekretærens rapport til Rådsmøtet ble denne gang presentert slik at man fikk en integrert orientering om hvordan de ulike saker og tema behandles i de ulike avdelinger. Direktørene for de ulike avdelinger rapporterte i forhold til LWFs felles satsingsområder fra sine respektive avdelinger.
- Rapport fra møte i Eksekutivkomiteen, 26.-27. nov. i Geneve, v/I. J. Wremer.**
Fra orienteringen nevnes følgende:

- Arbeid med budsjettet.
- Rådsmøtet 2001 er planlagt avholdt i Betlehem 12.-19. Juni. Et slikt arrangement vil bety betydelig støtte til de kristne i området. P.g.a. situasjonen i området er det uklart om møtet kan avholdes der. Alternativt vil møtet avholdes i Geneve. Tema for møtet: "The Church - called to a ministry for reconciliation".
- Neste generalforsamling i LVF avholdes i Canada, 22.-31.juli 2003. Tema: «For the healing of the world». Forslag til norsk oversettelse vil bli oversendt LVFs generalsekretariat. Til orientering vedlegges temaforlag oversendt fra Dnk. Temaforslaget ble oversendt for sent i forhold til behandlingen i eks.kom.
- LVFs Endowment fund er fortsatt under oppbygging. Medlemskirkenes anmodes om å gi sine bidrag til fondet. Dnk har på et tidligere tidspunkt gjort det klart at man ikke kan bidra til fondet.
- LVFs finansdirektør, Friedrich Manske, slutter i stillingen 1.jan. Medlemmer og observatører anmodes om å komme med forslag til mulige kandidater til å overta stillingen. Det ble spurt om det finnes aktuelle kandidater fra nord.
- Forhandlingene med norske og svenske myndigheter om bidrag til slettingen av gjelden for Augusta Victoria hospitalet på Oljeberget i Jerusalem nærmer seg nå slutten. Nasjonalkomiteen vil bli nærmere informert om dette i et senere møte.

3. Rapporter fra og kommentarer til andre aktuelle hendelser og prosesser i LVF og ulike medlemskirker.

- DWS arbeider for tiden med en kapasitetsvurdering. På samme tid revurderes mandatet for Action by Churches together (ACT). Det er viktig at DWS og ACT når de arbeider gjennom lokale kirker også er oppmerksomme på den kontakten som Department for Mission and Development (DMD) har med de samme kirker. DMD utfordrer både kirker og organisasjoner til en integrert forståelse av misjon og utvikling. Det ble igjen uttrykt ønske om at flere midler fra Norge skulle kanaliseres gjennom DMD. Det ble i denne sammenheng vist til at Dnk fra og med inneværende år kanaliserer midler fra Opplysningsvesenets fond (OVF) til søsterkirker gjennom LVF og KV.
- Areopagos opplyste at organisasjonen bl.a. støtter arbeidet med revisjonen av LVFs misjonsdokument og at det er ønskelig å gjøre DMD til et redskap i arbeidet med "Missional Church".
- LVF forbereder en global konsultasjon om diakoni i 2002. Nasjonalkomiteen ønsker informasjon om konsultasjonen.
- Rapport fra "The Mecong Region Mission Partners Meeting", 29.9-5.10.00 v/K.Jørgensen. Rapporten vedlegges referatet.
- Brita Gjellesvik orienterte om DMDs neste prosjektkomitemøte på Madagaskar fra 12. til 18. mai. Sakspapirene kommer vanligvis så sent at det er vanskelig å forberede møtet i Nasjonalkomiteen.
- Hans Thore Løvaas orienterte om 50-årsjubileum i "Northern Evangelical Lutheran Church" i India. Kirken er medlem av LVF. Kirken har 15 misjonærer som den underholder. Orientering om kirken vedlegges protokollen.
- Kjetil Aano orienterte om at NMS inviterer ledere i sine samarbeidskirker til en konsultasjon i Stavanger, 28.-31.august 2000.

- LVF sender ut informasjon om ledige stillinger til medlemskirker, organisasjoner og nasjonalkomiteer. Det ble oppfordret til å være på utkikk etter aktuelle kandidater til stillinger som lyses ledige.
- Kirkemøtet 2000 vedtok å gjøre SMM-samarbeidet til en permanent ordning.
- Det er nå bestemt at Det økumeniske ti-året mot vold i Norge vil bli organisert økumenisk utfra Norges kristne råd. Dette samarbeidet vil bli fulgt opp i ulike sammenhenger der Nasjonalkomiteens medlemmer og observatører møtes, men vil ikke være tema på Nasjonalkomiteens møter.

Sak 3/00: ANDRE SAKER TIL EVENTUELL OPPFØLGING

- Både delegasjonsbesøket fra ELCA i mars 2000 og studieturen til Geneve febr.2000 ble omtalt uten forslag til konkret oppfølging.
- Nasjonalkomiteen ba om at det ble arbeidet videre med eventuelle markeringer av LVF som kirkefelleskap. Følgende ble nevnt: Det må ikke være en markering av LVF, men av kirkefelleskapet, kanskje med vekt på den lokale kirken i et globalt perspektiv. En markering bør peke tydelig på LVF som et redskap for økumenisk samarbeid med andre kirkefamilier. Markeringen kan særlig synliggjøres i gudstjenestens forbønn.
- Gen.sekr. Ishmael Noko har uttrykt ønske om å møte Frikirkens representanter her i Norge. Frikirken avventer nærmere initiativ fra Noko.

Neste møte i Nasjonalkomiteen: **onsdag 28.mars kl.16.30 – 19.00** i Frikirkens hus på Holtet i Oslo.

Ø.Steen/12.12.00

REFERAT FRA PROSJEKTGRUPPEMØTE: "GUDS MENIGHET - JORDENS STØRSTE UNDER"

Møterommet Kirkens hus, mandag 29.01.01

Til stede: Hans Olav Høivik, Ragnhild Jepsen, Gunnhild Sivertsen Sørvig, Ørnulf Steen

Forfall: Øyvind Helliesen, Torbjørn Lied.

Til møtet forelå referat fra forrige møte samt notat fra Hans Olav Høivik.

Det er nødvendig å avgrense og konkretisere prosjektet. Det er nødvendig å arbeide med metoden. Prosjektgruppa har derfor avgrenset og konkretisert prosjektet på følgende måte:

Mandatet:

Det viktigste er at vi skal utfordre menigheter som ønsker det, til å arbeide med sine erfaringer om misjon, økumenisk arbeide og solidaritet. Det dreier seg både om menigheter i DNK, organisasjoner og søsterkirker.

Videre er det ønskelig å samle erfaringer fra denne prosessen i menighetene, og kanskje presentere dem ved et seminar ved slutten av prosjektet.

For å få et håndterlig prosjekt innen våre rammer, ser vi for oss følgende forenklete målsettinger og aktiviteter knyttet til disse mål:

1. DET GJENNOMFØRES EN SAMTALE I MENIGHETSRÅDET/MENIGHETEN OMKRING SPØRSMÅL SOM ER FORMULERT I EN BROSJYRE SOM SENDES ALLE MENIGHETER

Brosjyren sendes med neste menighetssending, mai/juni 2001 med anmodning om svar innen utgangen av august. Vi er klar over at det kan synes ugunstig i forhold til sommertid, men regner på den annen side med at menighetsrådene møtes enten i løpet av juni eller august, og det å svare på de foreslåtte spørsmål behøver ikke ta lang tid..

Det sendes en åpen invitasjon til alle menigheter om å gjennomføre en enkel samtale om sine erfaringer. Invitasjonen må være slik at den ikke havner i papirkurven sammen med andre dokumenter, og samtidig så spennende og praktisk gjennomførlig at man vil sette av 15-30 min. på f.eks. et menighetsrådsmøte. Vi må få respons/svar tilbake. Noen kan forhåpentligvis gi uttrykk for at dette var så interessant at man ønsker å fordype seg i temaet.

I overensstemmelse med mandatet fra MKR har vi vært opptatt av at samtalen skal ha som mål en rekke forhold, med styrket bevissthet, "øke syn og sans" og bevisstgjøre menighetene mm. Selv om vi kan ønske at det blir resultatet, må vi i første omgang må være fornøyd om samtalen kommer igang.

2. RESULTATET AV SAMTALENE INNSAMLES.

På bakgrunn av svarene, kan vi utfordre noen menigheter (1 - 2 - flere i hvert bispedømme?), til å sette av en kveld for en "dypere gjennomgang",

3. DET GJENNOMFØRES EN KVALITATIV UNDERSØKELSE AV UTVALGTE MENIGHETER/PROSJEKTER, FOR Å KLARGJØRE VIRKNINGENE AV MISJONSARBEID, ØKUMENISK ARBEID OG SOLIDARITETSARBEID SOM ER UTFØRT, SLIK DET ER OPPLEVD AV MEDLEMMENE I MENIGHETENE.

Prosjektgruppen mener, ettersom menighetsrådet er viktig målgruppe for dette arbeidet, at denne fasen bør gjøres ferdig innen utløpet av inneværende valgperiode for menighetsråd, m.a.o. innen utgangen av høst 2001. Alternativt bør det være mulig å samle gruppen som svarte på første henvendelse også på nyåret.

Vi må klargjøre hvem vi ønsker å utfordre til en "dypere" samtale, ut i fra svarene og/eller ut i fra kjennskap vi og/eller bispedømmene/kirkesamfunnene har. Metodegrepet med slike samtaler kan være at vi inviterer til en kveld i et hjem, har noe bevertning, og så leder en samtale om deres erfaringer.

SMM leder Tore Laugerud var tilstede under deler av møtet. Prosjektet "Misjonerende menigheter" har ikke kommet i gang enda. Vi fortsetter å informere hverandre gjensidig. Viktig at vi ikke gjør dobbelt arbeid. Kan vi ev. gjøre noe sammen? Når SMM-konsulentene møtes i Oslo 14. og 15. mai må de få informasjoner om prosjektet.

Resultatene fra denne fasen kan vi bruke til å utfordre en eller annen til å søke Olavsstipend eller Sunnivastipend for å se nærmere på dette viktige området. På den måten kan vi også få et godt grunnlag for et senere seminar. Et slikt seminar kan både legge vekt på "bearbeidede erfaringer" og på "øyenvitneskildringer":

4. RESULTATET AV 1 - 3 KAN DANNE GRUNNLAGET FOR EN VIDERE BEARBEIDELSE/UNDERSØKELSE AV PROBLEMSTILLINGENE. OLAVSSTIPEND? SUNNIVASTIPEND? HOVEDFAGSOPPGAVE?

Dersom vi skal oppfordre en person til å søke Olavstipend for å arbeide med dette prosjektet, bør vedkommende involveres i den videre planlegging. Søknadene for å søke disse stipendene er hvert år. Hans Olav kontakter noen aktuelle/mulige kandidater.

Videre arbeid:

NØM har møte 1. og 2. febr. og inviteres til å gi innspill til prosjektgruppen.

MKR har møte 8. – 9. februar og blir orientert om arbeidet og hvorledes vi tenker oss det utført.

Kommende møter i prosjektgruppa:

26.mars kl.10-15 (alternativt 12. mars)

30. mai kl.10.-15